

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Oikeusministeriö asetti 16 päivänä helmikuuta 2001 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi. Tavoitteeksi asetettiin joustava ja kilpailukykyinen osakeyhtiölaki, jonka avulla yritykset voivat järjestää toimintansa mahdollisimman tehokkaalla tavalla. Sääntelyn tuli samalla taata riittävä suoja vähemmistöosakkaille ja velkojille. Uudistusehdotuksessa tuli ottaa huomioon pienten ja kasvavien yhtiöiden lisääntyvä merkitys.

Työryhmän tuli valmistella ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin lainsäädäntöneuvos Manne Airaksinen oikeusministeriöstä ja jäseniksi lainsäädäntöneuvos Jyrki Jauhiainen oikeusministeriöstä, oikeusneuvos Pauliine Koskelo korkeimmasta oikeudesta, neuvotteleva virkamies, oikeustieteen tohtori Pekka Timonen kauppa- ja teollisuusministeriöstä, laamanni, asianajaja Pekka Merilampi Asianajotoimisto Merilampi Marttila Laitasalo Oy:stä sekä lakiasiainjohtaja Marja Hanski Uponor Oy:stä. Oikeusneuvos Koskelo pyysi 22 päivänä huhtikuuta 2002 eroa työryhmän jäsenyydestä. Hänen tilalleen työryhmän jäseneksi nimitettiin 6 päivänä toukokuuta 2002 johtaja Rauno Vanhanen Suomen Yrittäjät ry:stä.

Työryhmän sihteeriksi määrättiin erityisasiantuntija Pekka Pulkkinen oikeusministeriöstä. Työryhmä otti sivutoimiseksi sihteeriksi lakimies, sittemmin asianajaja Vesa Rasinahon Asianajotoimisto Roschier Holmberg Oy:stä. Erityisasiantuntija, sittemmin professori Jukka Mähönen on ollut työryhmän käytettävissä erityisesti tilinpäätökseen ja omaan pääomaan liittyvissä kysymyksissä.

Oikeusministeriö asetti työryhmälle seurantaryhmän, jonka puheenjohtajaksi kutsuttiin professori Risto Nuolimaa Tampereen yliopistosta ja pysyväksi asiantuntijaksi professori Kari S. Tikka Helsingin yliopistosta. Seurantaryhmän jäseniksi nimitettiin 7 päivänä toukokuuta 2001 lainsäädäntöneuvos Tarja Jääskeläinen valtiovarainministeriöstä, vanhempi hallitussihteeri Marja-Leena Rinkineva kauppa-

ja teollisuusministeriöstä, ylijohtaja Olli Koikkalainen Patentti- ja rekisterihallituksesta, rikosylitarkastaja Jari Liukku Keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskuksesta, osastopäällikkö Leena Linnainmaa Keskuskauppakamarista, lakimies Susanna Tolppanen Helsinki Exchanges Group Ltd Oy:stä, toiminnanjohtaja Juha Ahvenniemi Kirjanpitotoimistojen liitto ry:stä, KHT-tilintarkastaja Nils Blummé KHT-yhdistys ry:stä, professori Jarmo Leppiniemi Osakesäästäjien Keskusliitto ry:stä, osastopäällikkö Antti Maijala Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto ry:stä, johtaja Rauno Vanhanen Suomen Yrittäjät ry:stä, lakimies Arjo Suonperä palkansaajakeskusjärjestöistä/Suomen Ammattijärjestöjen Keskusjärjestö ry:stä, lakiasiaintoiminnanjohtaja Ursula Ranin Nokia Oyj:stä sekä toimitusjohtaja Timo Leppänen Kajaanin Tilitaito Oy:stä. Rikosylitarkastaja Liukku pyysi 16 päivänä lokakuuta 2002 eroa seurantaryhmän jäsenyydestä. Hänen tilalleen seurantaryhmän jäseneksi nimitettiin 24 päivänä lokakuuta 2002 rikostarkastaja Kimmo Markkula Keskusrikospoliisista.

Työryhmä on kokoontunut 41 kertaa. Työryhmän laatimia ehdotuksia on käsitelty seurantaryhmässä, joka on kokoontunut seitsemän kertaa. Seurantaryhmän esittelijänä on toiminut työryhmän puheenjohtaja ja työryhmä on voinut osallistua sen kokouksiin. Seurantaryhmässä on käsitelty ehdotuksen vaikutuksia muuhun lainsäädäntöön, erityisesti verolainsäädäntöön, mutta myös kirjanpito-, tilintarkastus- ja arvopaperimarkkinalainsäädäntöön. Työryhmä on tilannut asiantuntijoilta selvityksiä, jotka käsittelevät muun muassa vahingonkorvauskysymyksiä, välimiesmenettelyä sekä osakeyhtiölain ja arvopaperimarkkinalain välistä suhdetta. Selvitykset ovat saatavissa oikeusministeriön internet-sivuilta.

Työryhmän työssä on erityisesti kiinnitetty huomiota toimeksiannossa määritellyyn tehtävään laatia joustava ja kilpailukykyinen osakeyhtiölaki sekä ehdotuksen vaikutuksiin pienten yhtiöiden toimintaan. Ehdotuksessa on tavoiteltu mahdollisimman joustavaa sääntelyrakennetta, joka kuitenkin olisi sekä oikeusvarmuuden että vähemmistöosakkaiden ja velkojen suojan kannalta asianmukainen. Työryhmä on keskittynyt periaatteellisiin kysymyksiin ja lakitekstiin. Määräajan lyhyiden takia perustelutekstit on pääosin käsitelty kirjallisessa menettelyssä.

Mietintö on pyritty kirjoittamaan siten, että yksityiskohtaisista perusteluista ilmeneisi ehdotuksen suhde voimassa olevaan sääntelyyn ja oikeuteen. Mietinnössä on viittauksia yhtiöoikeudellisten direktiivien vaatimuksiin silloin kun direktiivien vaatimukset ovat erityisen merkityksellisiä omaksutun lainsäädäntöratkaisun ymmärtämisen kannalta. Direktiivien voimaansaattaminen on pyritty toteuttamaan työryhmän toimeksiannosta ilmenevien lähtökohtien mukaisesti.

Työryhmän ehdotuksia on käsitelty laajaa asiantuntemusta edustaneessa seurantaryhmässä, minkä takia työryhmä ei ole järjestänyt erillisiä kuulemistilaisuuksia. Työryhmä on avoimesti kertonut vireillä olevasta työstään ja saanut siten tietoonsa myös useiden muiden kiinnostuneiden tahojen näkemyksiä. Vaikka työryhmän ehdotukset perustuvat voimassa olevan osakeyhtiölain perusperiaatteille, monet ehdotukset ovat periaatteellisesti merkittäviä. Työryhmä katsoo, että ehdotukset on avoimesti valmisteluprosessista huolimatta syytä saattaa mahdollisimman laajan keskustelun kohteeksi.

Työryhmän tuli saada työnsä valmiiksi 31 päivään maaliskuuta 2003 mennessä. Oikeusministeri pidensi määräajan 15 päivään toukokuuta 2003.

Mietintöön on liitetty jäsen Hanskin lausuma.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä kunnioittavasti luovuttaa mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 6 päivänä toukokuuta 2003

Manne Airaksinen

Jyrki Jauhiainen

Pekka Timonen

Rauno Vanhanen

Pekka Merilampi

Marja Hanski

Pekka Pulkkinen

Vesa Rasinaho

SISÄLLYSLUETTELO

Saatekirjelmä	3
Tiivistelmä	9
Sammandrag	19
 Osakeyhtiölaki	
ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	29
YLEISPERUSTELUT	30
1. Johdanto	30
2. Nykytila	30
2.1. Lainsäädäntö	30
2.2. Käytäntö	31
2.3. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö	32
2.3.1 Yleistä	32
2.3.2 Euroopan unioni	33
Voimassa olevat ja hyväksytyt säädökset	33
Kansainväliset tilinpäätösstandardit	36
EU:n tilinpäätössäännösten täytäntöönpano	37
EU:n yhtiöoikeuden kehitysnäkymät	39
2.3.3 Eräät muut valtiot	40
Ruotsi	40
Iso-Britannia	40
Muiden valtioiden viimeaikaisista uudistuksista	41
2.4. Nykytilan arviointi	42
2.4.1. Yleistä	42
2.4.2. Toimintaympäristön muutokset	42
2.4.3. Kansainvälinen kehitys	43
2.4.4. Yksittäiset lainkohdat	44
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	44
3.1. Esityksen tavoitteet	44
3.2. Keskeiset ehdotukset	45
3.2.1. Lain rakenne ja kirjoittamistapa	45
3.2.2. Yleisten periaatteiden korostaminen	46
3.2.3 Perustaminen ja yhtiöjärjestys	46
3.2.4 Osakeomistuksen julkisuus	47
Nykytila ja vertailevia näkökohtia	47
Nykytilan arviointia	49
Ehdotuksen keskeinen sisältö	49
3.2.5. Hallinto	50
Toimielimet	50
Yhtiökokous	50
Yhtiön johto	51
Tilintarkastus	51
3.2.6. Nimellisarvottomuuteen perustuva uusi pääomajärjestelmä	53

Nykytila ja kansainvälinen kehitys	53
Muutostarve	54
Ehdotuksen keskeinen sisältö	54
Ehdotuksen suhde pääomadirektiiviin	55
3.2.7. Rahoitus	56
Sijoitus vapaan oman pääoman rahastoon	56
Vaikutukset eri alueilla	57
Muita ehdotuksia	58
3.2.8. Varojen jakaminen ja jakokelpoiset varat	58
Nykytila	58
Kansainvälinen kehitys	59
Muutostarve ja ehdotuksen sisältö	61
Suhde pääomadirektiiviin	62
Lähipiirilainat	63
3.2.9. Omat osakkeet	64
Nykytila ja työryhmän ehdotukset	64
Suhde pääomadirektiiviin	65
3.2.10. Yritysjärjestelyt.....	67
Sulautuminen	67
Jakautuminen	69
Yritysmuodon muuttaminen	70
3.2.11. Yhtiön purkaminen	70
3.2.12. Seuraamusjärjestelmä	71
Yleistä	71
Päätöksen pätemättömyys	71
Vahingonkorvaus	73
3.2.13. Oikeuslaitokseen ja viranomaisiin liittyvät muutokset	75
3.2.14. Siirtymäsäännökset	76
3.2.15. Muut lait	76
Asunto-osakeyhtiölaki	76
Arvopaperimarkkinalaki	76
Laki arvo-osuustileistä	77
Kaupparekisterilaki	77
Kirjanpitolaki	78
Tilintarkastuslaki	78
Yritys- ja yhteisötietolaki	78
Verolainsäädäntö	78
Vakuutusyhtiölaki	78
3.3. Jatkovalmisteluun jätettyjä ja ehdotuksesta muutoin poistettuja säännöksiä	78
3.3.1. Yleistä	78
3.3.2. Yhtiökokouksen päätösten siirtäminen hallitukselle	79
3.3.3. Esteellisyys	79
3.3.4. Osakkeenomistajan lunastus- ja hankkimisvelvollisuudet ja -oikeudet	80
3.3.5. Päällekkäiset yritys- ja yhteisötietolaki	80
3.3.6. Yhtiön korvausvastuu osakkeenomistajaa kohtaan	80
4. Esityksen vaikutukset	81
4.1 Taloudelliset vaikutukset	81

Kansantaloudelliset vaikutukset	81
Välittömät kustannusvaikutukset	81
4.2 Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset	81
4.3 Vaikutukset talousrikollisuuteen ja harmaaseen talouteen	82
5. Asian valmistelu	82
6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja	83
6.1. Riippuvuus muista esityksistä	83
6.2 Kansainväliset velvoitteet	83
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	84
I OSA. Yleiset periaatteet, perustaminen, yhtiöjärjestys ja osakkeet	84
1 luku. Osakeyhtiön toiminnan keskeiset periaatteet ja lain soveltaminen.....	84
2 luku. Perustaminen	90
3 luku. Osakkeet	99
4 luku. Arvo-osuusjärjestelmään kuuluvat osakkeet	109
II OSA. Hallinto ja tilinpäätös	116
5 luku. Yhtiökokous	116
6 luku. Johto ja edustaminen	129
7 luku. Tilintarkastus ja erityinen tarkastus	141
8 luku. Oma pääoma ja tilinpäätös	144
III OSA. Rahoitus	152
9 luku. Osakeanti	152
10 luku. Optio-oikeudet	166
11 luku. Osakepääoman korottaminen	172
12 luku. Pääomalaina	174
IV OSA. Varojen jakaminen	177
13 luku. Varojen jakaminen	177
14 luku. Osakepääoman alentaminen	186
15 luku. Yhtiön omat osakkeet	190
V OSA. Yhtiörakenteen muuttaminen ja purkaminen	201
16 luku. Sulautuminen	201
17 luku. Jakautuminen	221
18 luku. Vähemmistöosakkeiden lunastaminen	227
19 luku. Yritysmuodon muuttaminen	234
20 luku. Yhtiön purkaminen	240
VI OSA. Seuraamukset ja oikeussuoja	249
21 luku. Päätöksen pätemättömyys	249
22 luku. Vahingonkorvaus	253
23 luku. Vaikutusvallan väärinkäyttöön perustuva lunastusvelvollisuus ja yhtiön selvitystilaan määrittäminen	264
24 luku. Riitojen ratkaiseminen	268
25 luku. Rangaistusseuraamukset	274
LAKIEHDOTUS	277
Lausuma	356

TIIVISTELMÄ

1. Työn lähtökohdat

Laajamittaisen yritystoiminnan ohjautuminen osakeyhtiömuotoon on ollut selvää jo pitkään. Viimeisten vuosien aikana osakeyhtiömuoto on lisännyt suosiotaan myös pienimuotoisen yritystoiminnan välineenä. Lukumääräisesti pienet yhtiöt muodostavat valtaosan kaikista osakeyhtiöistä. Pienten yritysten ja samalla osakeyhtiöiden merkitys työllistäjinä ja vaurauden tuottajina on viime vuosina tunnustettu. Osakeyhtiölain säännöksillä on erityinen merkitys pienille osakeyhtiöille, koska erilaiset välittömät ja välilliset, esimerkiksi selonotosta ja epävarmuudesta aiheutuvat kustannukset ovat suhteellisesti suurempia pienille kuin suurille osakeyhtiöille.

Osakeyhtiöissä tapahtuvalla liiketoiminnalla ei ole merkitystä vain yhtiöihin sijoittaneiden osakkeenomistajien, yhtiöiden liikekumppaneiden ja yhtiöiden työntekijöiden kannalta. Laajeneva eläkevarojen sijoittaminen julkisiin ja yksityisiin osakeyhtiöihin merkitsee sitä, että osakeyhtiöoikeudellisen sääntelyn toimivuudella on myös eläkejärjestelmään ulottuvia vaikutuksia. Kun yksityiset sijoitukset yhä enemmän hajautuvat erilaisten sijoitusrahastojen tai vakuutusyhtiöiden välityksellä, on kaikkien kannalta aikaisempaa tärkeämpää se, miten toimivat välineet tehokkaan yritystoiminnan harjoittamiseen osakeyhtiöoikeudellinen järjestelmä tarjoaa.

Osakeyhtiöoikeudellisilla säännöksillä voidaan vaikuttaa suomalaisen yritystoiminnan menestykseen. Osakeyhtiöoikeuden merkitys yritysten kilpailutekijänä on todettu monissa tutkimuksissa ja otettu monissa maissa lainsäädännön uudistamisen lähtökohdaksi. Toimiva yhtiöoikeudellinen sääntelyjärjestelmä voi vaikuttaa myönteisesti Suomeen suuntautuviin investointeihin ja sillä voi olla merkitystä myös siihen, pysyvätkö suomalaiset osakeyhtiöt suomalaisina vai siirtävätkö ne toimintonsa ja viime kädessä pääkonttorinsa ulkomaille.

Näkemykset osakeyhtiöoikeuden merkityksestä ja siitä johdettavista yhtiöoikeudellisen sääntelyn tavoitteista eivät ole uusia. Voimassa olevan lain esitöissä on nimenomaisesti todettu osakeyhtiömuodon suuri kansantaloudellinen ja työllistävä vaikutus. Eräänä tavoitteena voimassa olevaa lakia laadittaessa on ollut yhtiön rahoitusmahdollisuuksien parantaminen.

Voimassa olevan osakeyhtiölain valmistelu aloitettiin vuonna 1960 ja se tuli voimaan vuonna 1980. Laki on pääosin toiminut hyvin. Osakeyhtiöiden toimintaympäristö on lain säätämisen jälkeen kuitenkin olennaisesti muuttunut. Suomen EU-jäsenyys, pääomaliikkeiden vapautuminen, rahoitusmarkkinoiden muutos ja erityisesti pankkikeskeisyyden väheneminen, yhteisvaluutta, julkisten osakeyhtiöiden omistuksen hajautuminen, osinkoihin liittyvän verotuksen keventyminen sekä pienimuotoisen yhtiötoiminnan siirtyminen osakeyhtiömuodon käyttöön ovat tekijöitä, joilla on olennainen vaikutus yhtiöiden toimintaan ja sitä kautta yhtiöoikeudelliseen sääntelyyn. Myös yhtiöiden toimintaan liittyvä muu lainsäädäntö on merkittävästi muuttunut nykyisen lain säätämisen jälkeen. Esimerkkeinä voidaan mainita kirjanpitolainsäädännön uudistuminen, erityisesti meneillään oleva siirtyminen kansainvälisten tilinpäätösstandardien noudattamiseen, uusi arvopaperimarkkinoita koskeva sääntely, uusi tilintarkastuslaki sekä prosessioikeudellisen sääntelyn kehittyminen. Myös yhtiöoikeutta koskeva tutkimus on lain voimaantulon jälkeen kehittynyt merkittävästi.

Yhtiöoikeuden kilpailukyvyyn ylläpitäminen ei ole ristiriidassa velkojien ja vähemmistöosakkeenomistajien suojan kanssa. Jos yhtiön velkojia ja vähemmistöosakkeenomistajia suojaavat säännökset ovat puutteellisia, yhtiöiden mahdollisuudet saada ulkopuolista rahoitusta vaikeutuvat ja tällaisen rahoituksen kustannukset kasvavat. Puutteellinen sääntely lisää tarvetta sopimusten laatimiseen, mistä aiheutuu tarpeettomia kustannuksia.

Osakeyhtiöitä koskevassa sääntelyssä on käsiteltävä myös harmaaseen talouteen ja talousrikollisuuteen liittyviä kysymyksiä. Yhtiöoikeuden järjestelmän, laajasti ymmärrettynä, tulee sisältää niin selkeät säännöt, että oikeudettomiin menettelyihin syyllistyneet voidaan saattaa vastuuseen teoistaan. Peruslähtökohtana osakeyhtiöoikeudellisessa sääntelyssä on kuitenkin oltava rehellinen yritystoiminta ja sen edellytysten turvaaminen. On myös epäselvää, missä määrin puhtaasti yhtiöoikeudellisin säännöksin voidaan estää talousrikollisuutta. Rehellisen yritystoiminnan suosimisen ja harmaan talouden torjumisen välisen tasapainon löytäminen on osin oikeudellinen, mutta myös poliittinen kysymys.

Osakeyhtiöihin liittyviä erityisintressejä, kuten ympäristönsuojelu, työntekijöiden asema ja julkinen valta veronsaajana, on Suomessa perinteisesti käsitelty erityislain-säädännössä. Tämä ratkaisu tekee mahdolliseksi erilaisten myös osakeyhtiömuotoisessa liiketoiminnassa tärkeiden näkökohtien huomioon ottamisen asian- tuntevalla tavalla ja ilman tarpeettomia hallinnollisia rasitteita.

2. Peruslinjaukset

Työryhmä ehdottaa uuden osakeyhtiölain säätämistä. Ehdotusta laatiessaan työryhmä on kiinnittänyt huomiota edellä esitettyihin kehityspiirteisiin ja näkökohtiin. Tavoitteena on työryhmän toimeksiannon mukaisesti ollut joustava ja kilpai-

lukykyinen osakeyhtiölaki, joka antaa riittävän turvan vähemmistöosakkeenomistajille ja velkojille. Hallittu yhtiön toimintamahdollisuuksien lisääminen on arvioitu yritystoiminnan tehokkuuden ja yhtiöiden kilpailukyvyn kannalta keskeiseksi toimenpiteeksi.

Työryhmä on pyrkinyt siihen, että uusi laki liittyisi luontevalla tavalla suomalaiseen ja laajemminkin pohjoismaiseen yhtiöoikeudelliseen perinteeseen. Ehdotuksessa on kuitenkin otettu huomioon uusimmat pohjoismaiset, eurooppalaiset ja Euroopan ulkopuoliset kehityslinjat. Erityisesti on seurattu Ruotsin ja Ison-Britannian vireillä olevia osakeyhtiölain uudistushankkeita sekä EU:n korkean tason asiantuntijatyöryhmän ehdotuksia yhtiöoikeuden kehittämisestä. Ehdotukseen ovat vaikuttaneet myös kansainvälisiin tilinpäätösstandardeihin liittyvät kirjanpitolainsäädännön muutokset.

Vaikka työryhmän ehdotus merkitsee koko lain uudistamista ja osin pitkälle menevää uudelleen ajattelua, on syytä korostaa, että ehdotuksessa ei puututa osakeyhtiöoikeuden peruselementteihin, kuten yhtiön toiminnan tarkoitukseen, osakkeenomistajien yhdenvertaisuuteen tai sidotun oman pääoman pysyvyyteen.

2.1. Yhtiöiden toimintamahdollisuuksien lisääminen

Ehdotuksessa osakeyhtiölain joustavuutta ja siten yritysten toimintamahdollisuuksia on lisätty monin eri keinoin. Keinot on valittu siten, että niillä ei ole merkittäviä vaikutuksia vähemmistöosakkeenomistajien, velkojien tai muiden sidosryhmien asemaan.

Rajoitusten ja muotomääräysten poistaminen ja keventäminen. Esimerkkeinä voidaan mainita apporttia ja omien osakkeiden hankintaa koskevien määräysten keventäminen sekä alikurssikiellosta luopuminen. Yhtiökokouksiin liittyviä muotomääräyksiä on kevennetty kutsujen, esillä olevien asiakirjojen ja vaadittavien lausuntojen osalta. Myös pääoman vähenemiseen liittyvien säännösten lieventäminen lisää sääntelyn joustavuutta.

Säänneltyjen toimintamahdollisuuksien lisääminen. Esimerkkejä tässä tarkoitetuista ehdotuksista ovat osakeanti yhtiölle itselleen, jolloin osakkeita voidaan ilman rekisteröinnin aiheuttamaa viivettä käyttää maksuvälineenä, suunnattu ilmaisanti erityissä tilanteissa, hallituksen valtuuttaminen päättämään osingonjaosta, osakkeiden yhdistäminen, kolmikantasulautuminen, jakautuminen toimivaan yhtiöön sekä osakeyhtiön muuttaminen toiseen yritysmuotoon.

Sääntelyn tahdonvaltaisuuden lisääminen. Ehdotuksen mukaan yhtiöt voisivat esimerkiksi päättää sijoittaa osakeannissa tulevat varat vapaaseen omaan pääomaan, pienimmät yhtiöt voisivat luopua tilintarkastuksesta, yhtiöt voisivat yhtiöjärjestysmääräyksellä laajentaa velkojien suojaamenettelyn alaa, vähemmistö-osinkosääntely olisi tahdonvaltaista ja johdon vahingonkorvausvastuu suhteessa yhtiötä kohtaan voitaisiin kaventaa törkeään tuottamukseen ja tahallisuuteen.

Muut keinot. Näihin kuuluu esimerkiksi laittoman varojenjaon sääntelyn kriminalisoinnin täsmentäminen, mikä saattaa huomattavasti lisätä yhtiöiden tosiasia-

allisia toimintamahdollisuuksia. Toinen esimerkki on sulautumismenettelyn järjestäminen siten, että menettelyyn käytettävä aika lyhenee.

2.2. Vähemmistöosakkeenomistajien ja velkojien asema

Työryhmä katsoo, etteivät yhtiön toimintamahdollisuuksia lisäävät ehdotukset olennaisesti heikennä velkojien tai vähemmistöosakkeenomistajien asemaa. Ehdotus sisältää kuitenkin näiden ryhmien asemaa turvaavia uudistuksia.

Yleisten periaatteiden merkityksen korostaminen. Osakeyhtiölaissa ei voida kokonaan estää menettelyjä, jotka voivat vaarantaa vähemmistöosakkeenomistajien tai velkojien etuja. Näiden tahojen aseman parantamiseksi lain ensimmäiseen lukuun ehdotetaan kirjattavaksi lain yleiset periaatteet, joihin voidaan vedota silloin, kun lain yksityis-kohtaisesta säännöksestä ei ole saatavissa tukea. Yleisistä periaatteista voidaan mainita yhdenvertaisuusperiaate, yhtiön voiton tuottamisen tarkoitus ja johdon huolellisuusvelvollisuus. Periaatteiden esittäminen lain ensimmäisessä luvussa sekä johdon-mukainen viittaaminen niihin laissa ja perusteluissa korostaa periaatteiden merkitystä ja parantaa väärinkäytöksen kohteeksi joutuneen mahdollisuuksia vedota oikeuksiinsa.

Oikeussuojakeinot. Mahdollisiin väärinkäytöksiin puuttumista on pyritty helpottamaan oikeussuojakeinoja tehostamalla. Esimerkkeinä voidaan mainita sulautumiseen, jakautumiseen ja 90 %:n enemmistöasemaan liittyvien lunastussäännösten kehittäminen, mahdollisuus moittia hallituksen yhtiökokousvaltuutuksen nojalla tekemiä päätöksiä, selvää yhdenvertaisuuden loukkausta merkitsevän päätöksen katsominen mitättömäksi, lähipiiritransaktioihin liittyvä tuottamusolettama vahingonkorvaussäännöksissä sekä tuomioistuinkäsittelyjen asiantuntemuksen lisääminen keskittämällä juttuja. Ehdotukseen sisältyy luku vaikutusvallan väärinkäyttöön perustuvista lunastusmenettelystä ja pakkoselvitystilasta. Työryhmä on ehdotuksessa ottanut esille myös elinkeinoelämän osakkeenomistajien aseman parantamiseen tähtäävät vapaaehtoiset toimet.

Sääntelyn selkeyttäminen. Sääntelyn selkeys on erityisesti niiden tahojen etujen mukaista, joilla on huonoimmat mahdollisuudet selvittää sääntelyn sisältöä. Tätä silmällä pitäen ehdotetaan keskeisten periaatteiden kirjaamista lain alkuun. Lisäksi ehdotetaan kirjattavaksi useita oikeuskäytännöstä tai oikeuskirjallisuudesta johtuvia oikeuskäsityksiä. Myös yleinen lain kirjoitusasun selkeyttäminen ja modernisointi palvelevat oikeussuojan kehittämispyrkimyksiä.

Ehdotus sisältää myös perinteisemmällä tavalla osakkeenomistajien vähemmistön ja velkojien etuja palvelevia säännöksiä. Yksi esimerkki on maksukykyisyyskriteerin asettaminen varojen jakamisen edellytykseksi.

2.3. Pienyhtiöt ja selkeys

Lain selkeyttäminen edistää erityisesti pienten yhtiöiden asemaa, koska näille aiheutuu suhteellisesti ottaen suurimmat kustannukset lain sisällön selvittämisestä. Työryhmän ehdotus sisältää, erityisesti pienten yhtiöiden asemaa silmällä pitäen, kattavan taustasääntelyn, johon yhtiöt voivat turvautua, mikäli eivät halua käyttää hyväkseen ehdotuksen sallimia uusia menettelyjä.

Esimerkkeinä erityisesti pieniin yhtiöihin liittyvistä ehdotuksista ovat pienimpien yhtiöiden tilintarkastuspakon poistaminen, apportimenettelyn keventäminen, osakkeenomistuksen julkisuuden rajoittaminen ja pääoman menettämiseen liittyvien pakkoselvitystilasäännösten lieventäminen. Ehdotuksen mukaan yhtiöjärjestyksestä ei välttämättä lainkaan tarvittaisi, koska lakiin on sisällytetty olettamassäänökset nykyisin yhtiöjärjestykseen otettavista asioista. Tämä helpottaa perustamista ja saattaa myös vaikuttaa alentavasti rekisteröintimaksuihin.

Laki on kirjoitettu siten, että erityisesti pienten yhtiöiden käyttämät säännökset ja usein käytetyt säännökset ovat lain alkupuolella. Esimerkiksi yhtiön hallintoa eli yhtiökokousta, hallitusta, toimitusjohtajaa, tilintarkastusta ja tilinpäätöstä koskevat säännökset on sijoitettu rahoitusta ja varojen jakamista koskevien säännösten edelle. Lukujen kirjoittamisessa on pykäläjärjestyksen osalta noudatettu vastaavia periaatteita. Säännökset on muutenkin kirjoitettu noudattaen modernia lainkirjoitustapaa. Pykälät on otsikoitu ja lukuihin on lisätty väliotsikoita lukemisen helpottamiseksi.

2.4. Hyvä hallintotapa (Corporate Governance)

Työryhmä on katsonut, ettei niin sanottuun hyvään hallintotapaan (corporate governance) liittyviä periaatteita ole syytä käsitellä osakeyhtiölaissa. Ne ehdotetaan jätettäväksi elinkeinoelämän itsesääntelyn varaan, koska kysymys on yleensä hallintojärjestelmän hienosäädöstä, käsitykset parhaista menettelytavoista muuttuvat nopeammin kuin lainsäädäntö voi muuttua ja suomalaiset yhtiöt joutuvat varsin usein tilanteisiin, joissa niiden on sovellettava erilaisia hyvän hallintotavan suosituksia. Itsesääntelyyn nojautuminen on myös kansainvälisesti omaksuttu käytäntö.

Ehdotus ei juurikaan sisällä muutoksia, joilla on välitön vaikutus hyvään hallintotapaan. Yksi näistä harvoista on kuitenkin yhtiön johdon valinta. Ehdotuksen lähtökohtana on ollut, että yhtiökokous valitsee hallituksen ja hallitus toimitusjohtajan. Mahdollisen hallintoneuvoston toimivaltaa on tältä osin rajoitettu. Ehdotuksella pyritään selkeyttämään valta- ja vastuusuhteita.

Edellä esitetystä huolimatta työryhmä katsoo, että osakeyhtiölaki on hyvän hallintotavan perusta. Osakkeenomistajien ja johdon, yhtiön ja sen velkojien sekä osakkeenomistajien vähemmistön ja enemmistön välisten suhteiden perusteet säännellään osakeyhtiölaissa. Ilman selkeitä lain säännöksiä ja riittäviä oikeussuojakeinoja hyvän hallinnon periaatteet jäävät merkitykseltään toissijaisiksi.

3. Keskeiset ehdotukset

3.1. Keskeisten periaatteiden merkityksen korostaminen

Ehdotuksen mukaan lain 1 luvussa säädettäisiin osakeyhtiön toiminnan keskeisistä periaatteista. Osakeyhtiön pääoman pysyvyydestä ja enemmistöperiaatteesta säädettäisiin yleisellä tasolla lähinnä lain ymmärtämiseksi. Laajempaa aineellista merkitystä on osakkeen luovutettavuutta, yhtiön toiminnan tarkoitusta, osakkeenomistajien yhden-vertaisuutta ja johdon huolellisuusvelvoitetta koskevilla säännöksillä.

Yhtiön toiminnan tarkoitus on ehdotuksen mukaan edelleen voiton tuottaminen osakkeenomistajille. Se, että osakkeenomistajat saavat tuottoonsa viimeisenä, merkitsee luonnollisesti myös sitä, että velkojien edut tulevat otetuiksi huomioon. Yhdenvertaisuusperiaatteen merkityksen toivotaan entisestään korostuvan sillä, että voimassa olevan lain yhdenvertaisuutta koskevat säännökset yhdistetään ja esitetään lain alussa. Keskeistä yhdenvertaisuusperiaatteen noudattamisessa on se, että yhtiön varat jaetaan osakkeenomistuksen ja yhtiöjärjestyksen mukaisesti, eikä niitä pyritä eri tavoin siirtämään osakkeenomistajien enemmistölle. Johdon huolellisuusvelvollisuuteen sisältyy velvollisuus edistää yhtiön etua, eikä esimerkiksi keskeisten omistajatahojen etua. Velvollisuus suojaa vähemmistöosakkeenomistajia ja velkojia ja se on keskeinen esimerkiksi johdon vahingonkorvausvastuun arvioinnin kannalta. Periaatetta ei ole suoraan kirjoitettu voimassa olevaan lakiin, mutta sen on vakiintuneesti katsottu olevan voimassa.

3.2. Nimellisarvottomuus ja pääomasijoitusten vapauttaminen

Työryhmä ehdottaa osakeyhtiön pääomajärjestelmään kahta merkittävää uudistusta. Ehdotuksessa on ensiksikin luovuttu osakkeiden nimellisarvosta ja sitä pääosin vastaavasta kirjanpidollisesta vasta-arvosta sekä niihin liittyvästä kiellosta laskea osakkeita liikkeeseen alle nimellisarvon tai vasta-arvon (alikurssikielto). Alikurssikielto ei juurikaan turvaa vähemmistön asemaa, koska nimellisarvo tai kirjanpidollinen vasta-arvo eivät yleensä vastaa osakkeen käypää arvoa. Ehdotus on laadittu siten, että yhtiöt voisivat kuitenkin halutessaan säilyttää osakkeen nimellisarvon, jolloin nämä yhtiöt noudattaisivat myös alikurssikieltoa. Valtaosa julkisen kaupankäynnin kohteena olevista yhtiöistä on luopunut nimellisarvoista.

Toisen uudistuksen mukaan sijoituksia voitaisiin vapaammin tehdä omaan pääomaan. Osakeannissa osakkeen merkintähinta voitaisiin osakepääoman ohella kokonaan tai osittain sijoittaa sijoitetun vapaan oman pääoman rahastoon, jonka jakamiseen sovelletaan voitonjakoa koskevia säännöksiä. Voimassa olevan lain nojalla samaan loppu-tulokseen päästään samanaikaisella osakepääoman alennuksella vapaaseen pääomaan ja korotuksella. Ehdotus tekee menettelystä läpinäkyvämmän ja turvaa sen, että sijoitetut varat pysyvät erillään voittovaroista. Tämä edistää yhtiön varojenjaon avoimuutta ja tukee verojärjestelmää. Ehdotuksessa sallitaan myös sijoitus osakepääomaan ilman, että vastikkeeksi saataisiin osakkeita.

Ehdotukset tarkoittavat sitä, että osakasoikeudet erotetaan osakepääomasta: osakepääomaa voitaisiin korottaa antamatta osakkeita ja osakkeita voitaisiin antaa korottamatta osakepääomaa. Sama perusratkaisu toistuu myös omien osakkeiden hankkimista ja lunastamista koskevassa sääntelyssä, jossa ei anneta merkitystä sille, millä pääomalla hankinta tai lunastus tehdään. Edelleen tästä perusratkaisusta seuraa osakeyhtiön oman pääoman erien osittainen uudelleen määrittely. Osakepääoma olisi ainoa sidotun oman pääoman erä. Erillistä ylikurssirahastoa ei tarvittaisi, koska nimellisarvoa ei ole, eikä ylikurssia siten voi syntyä. Muut oman pääoman erät olisivat vapaata omaa pääomaa, toisin sanoen jaettavissa osakkeenomistajille ilman velkojien suojamenettelyä.

Mahdollisuus sijoittaa osakeannissa varoja vapaan oman pääoman rahastoon saattaa olla erityisen merkittävä yritysjärjestelyissä. Sulautuminen on vastaanotta-

van yhtiön kannalta, jos vastikkeena annetaan osakkeita, rinnastettavissa apportiemiin. Ehdotuksen mukaan osakemerkinnässä yhtiöön tulevat varat voidaan sijoittaa vapaaseen omaan pääomaan. Sulautumiseen liittyy myös velkojiensuojamenettely. Sulautuminen voitaisiin siten toteuttaa niin, että koko sulautuvan yhtiön oma pääoma ja liikearvo muodostuisivat vastaanottavassa yhtiössä sijoitetuksi vapaaksi omaksi pääomaksi.

3.3. Varojen jakaminen

Varojen jakamista koskevia edellytyksiä täsmennettäisiin siten, että yhtiön varoja ei saa jakaa, jos jakamisen seurauksena yhtiötä uhkasi maksukyvyttömyys. Rajoitusta puoltaa se, että pelkästään taseen vapaan oman pääoman arviointi ei anna yhtiön taloudellisesta asemasta luotettavaa kuvaa, varsinkin kun kansainvälisten tilinpäätös-standardien myötä yhtiöiden taseissa tulee olemaan realisoitumattomia jakokelpoisia arvonorotuksia. Yhtiön maksukyvyn säilyttäminen on erityisesti velkojien kannalta ensiarvoisen tärkeää. Myös kansainväliset esikuvat puoltavat säännöstä. Säännös ei muuta johdon asemaa olennaisesti, koska tällaisen rajoituksen on katsottu sisältyvän voimassa olevaan oikeuteen.

Säännöksiä joustavoitetaan sallimalla hallituksen valtuuttaminen osingonjakoon. Tällainen menettely voi olla tarpeen yhtiössä, jossa yhtiökokoushetkellä on jakokelpoisia varoja, mutta maksukyky ei juuri sillä hetkellä salli osingonjakoa. Säännöksissä sallitaan osingon jakaminen minkä tahansa hetken tilinpäätöksen perusteella, jolloin jo tilikauden aikana voidaan jakaa tilikaudella syntynyttä voittoa. Lisäksi säännös tekee mahdolliseksi voiton jakamisen jakautumisessa tai kombinaatiosulautumisessa syntyneessä yhtiössä heti ensimmäisen tilikauden aikana.

Laitonta varojenjakoa koskevia säännöksiä ehdotetaan täsmennettäväksi. Laittona jakona pidetään liiketapahtumia, jotka vähentävät yhtiön varallisuutta ilman liiketaloudellista perustetta. Tästä johtuu, että esimerkiksi yhtiön antamien optio-oikeuksien ostaminen on mahdollista, jos tälle on liiketaloudellinen peruste. Laittoman varojenjaon kriminalisointia täsmennetään siten, että rangaistavuuden edellytyksenä on joko velkojien tai osakkeenomistajien oikeuksien loukkaaminen.

3.4. Omat osakkeet

Yhtiön liikkeeseen laskemien omien osakkeiden lunastamista ja hankkimista koskevia käsitteitä ehdotetaan muutettaviksi. Hankkimisella tarkoitettaisiin yhtiölle vapaaehtoisesti, yleensä tarjouksesta luovutettavia osakkeita, ja lunastamisella sitä, että osakkeet otetaan yhtiölle pakolla. Käsitteillä ei siis olisi yhteyttä siihen, millä varoilla osakkeita hankitaan. Jos hankkiminen tai lunastaminen merkitsee osakepääoman alentamista, sen toteuttamiseen vaaditaan velkojiensuojamenettelyn noudattaminen.

Ehdotuksen mukaan yhtiö voisi nykyistä laajemmin hankkia omia osakkeitaan suunnatusti, toisin sanoen muutenkin kuin olemassa olevan omistuksen suhteessa. Voimassa olevan lain mukaan tämä on mahdollista vain julkisesta kaupankäynnistä tai kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella. Ehdotetut päätöksentekosäännöt vastaavat pääosin voimassa olevia suunnattua osakeantia koskevia säännöksiä.

Ehdotus sisältää julkisia osakeyhtiöitä koskevat säännökset osakkeiden yhdistämisestä. Yhdistäminen tapahtuisi lunastamalla osakkeita. Yhdistäminen on tarpeen pörssi-yhtiössä erityisesti silloin, kun osakkeen arvo on hyvin alhainen, vain muutamia senttejä. Yhdistämisessä ongelmallisten osakkeiden murto-osien syntyminen estettäisiin pyöristämällä osakkeenomistajalta lunastettavien osakkeiden lukumäärä ylöspäin ja korvaamalla rahalla niin sanotusti liikaa lunastettua murto-osaa vastaava määrä.

3.5. Yritysjärjestelyt

Sulautumismenettelyä ehdotetaan nopeutettavaksi siten, että velkojiensuojamenettely voitaisiin käynnistää jo sulautumissuunnitelman julkaisemisen jälkeen. Näin sekä sulautumisesta päättävän yhtiökokouksen että velkojille suunnatun kuulutuksen määrä-ajat voisivat kulua samanaikaisesti. Muutos nopeuttaa sulautumisia vähintään kuukaudella. Ongelmia aiheuttanut välitilinpäätöksen laatimisvelvollisuutta kevennettäisiin olennaisesti. Ehdotuksessa otettaisiin huomioon kansainvälisesti yleiset niin sanotut kolmikantasulautumiset, joissa sulautumisvastikkeen maksaa vastaanottavan yhtiön sijasta joku muu, tyypillisesti vastaanottavan yhtiön emoyhtiö.

Jakautuminen toimivaan yhtiöön sallittaisiin, minkä vuoksi ehdotus sisältää myös säännökset jakautuvan yhtiön osakkeenomistajan oikeudesta näissä tilanteissa vaatia lunastusta samaan tapaan kuin sulautumisessakin. Jakautumismenettelyä nopeutettaisiin samalla tavalla kuin sulautumismenettelyä.

Ehdotuksessa tehdään mahdolliseksi osakeyhtiön muuttaminen henkilöyhtiöksi tai osuuskunnaksi taikka toiminnan jatkaminen yksityisenä elinkeinonharjoittajana. Muuttaminen edellyttää osakkeenomistajien yksimielisyyttä ja velkojien suostumusta.

3.6. Pätemättömyys

Ehdotus sisältää eräitä uusia yhtiön toimitelimen päätöksen pätemättömyyttä koskevia säännöksiä. Selvimmät yhtiökokouksen päätökseen liittyvät yhdenvertaisuuden loukkaukset johtaisivat päätöksen mitättömyyteen, joskin mitättömyyteenkin olisi vedottava kohtuullisessa ajassa.

Ehdotus sisältää myös säännöksen hallituksen päätöksen moittimisesta niissä tilanteissa, joissa hallituksen päätösvalta perustuu yhtiökokouksen valtuuttamispäätökseen, kuten osakeannissa. Ehdotuksen mukaan moittiminen olisi mahdollista silloin, kun päätös on selvästi yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen. Ehdotuksessa on myös oikeudenkäymiskaaren 7 lukua vastaavat täytäntöönpanon kieltämistä koskevat säännökset.

3.7. Vahingonkorvaus

Työryhmä ehdottaa vahingonkorvausta koskeviin säännöksiin eräitä muutoksia. Ensinnäkin lain yksityiskohtaisen säännöksen tai yhtiöjärjestysmääräyksen vastaiseen tekoon sekä niin sanottuihin lähipiiritransaktioihin liittyisi tuottamusoletta. Osakkeenomistajan oikeus vaatia vahingonkorvausta niin sanotusta välilli-

sestä vahingosta poistettaisiin kokonaan. Yksittäinen osakkeenomistaja voisi sen sijaan omissa nimissään ajaa kannetta yhtiön lukuun, jos on todennäköistä, ettei yhtiö huolehdi kanteen ajamisesta ja ajamatta jättäminen olisi yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista. Ehdotuksen mukaan osakkeenomistajan korvausvelvollisuuden edellytyksenä olisi tuottamus nykyisen törkeän tuottamuksen sijasta. Ehdotus ei tavanomaisessa tapauksessa vaikuta osakkeenomistajan asemaan, koska osakkeenomistajalla ei yleensä ole yhtiöön kohdistuvia velvollisuuksia.

3.8. Muita keskeisiä muutoksia

Työryhmä ehdottaa, että *osake- ja osaksluetteloiden julkisuutta rajoitettaisiin*. Tiedot olisivat yksityisessä osakeyhtiössä julkisia osakkeenomistajille. Julkisissa osakeyhtiöissä julkisuus koskisi omistuksia, jotka tuottavat enemmän kuin yhden tuhannesosan kaikista äänistä. Kaikki tiedot olisivat viranomaisten saatavilla. Nykyisen kaltaisen julkisuuden tavoitteet on pitkälti toteutettu sisäpiirirekistereitä ja merkittävien osake-omistusten julkistamista koskevilla arvopaperimarkkinaoikeudellisilla säännöillä. Lisäksi ehdotusta voidaan perustella omistajatietojen väärinkäytöksillä, kansainvälisillä esikuvilla ja sillä, että hallintarekisteröinnin takia julkisten osakeyhtiöiden ulkomaalaisten osakkeenomistajien osakkeenomistus on täysin anonyymiä.

Ehdotuksen mukaan osakeyhtiö voisi valita *vain hyväksytyn tilintarkastajan*, eli HTM- tai KHT-tilintarkastajan. Niin sanotuista maallikkotilintarkastajista luovutettaisiin. Yhtiöt, joilla ei voimassa olevan tilintarkastuslain mukaan ole velvollisuutta valita hyväksyttyä tilintarkastajaa, voisivat määrätä, ettei yhtiössä valita tilintarkastajaa. Osakkeenomistajien vähemmistöllä olisi kuitenkin aina oikeus vaatia tilintarkastajan valintaa. Ehdotus perustuu siihen, etteivät niin sanotut maallikkotilintarkastajat yleensä täytä tilintarkastuslaissa tilintarkastajille asetettuja vaatimuksia eikä maallikkotilintarkastajilla ole varsinaista talousrikollisuutta estävää vaikutusta. Työryhmän mielestä on tarkoituksenmukaisempaa vapauttaa pienimmät osakeyhtiöt kokonaan tilintarkastus-velvollisuudesta kuin velvoittaa kaikki yhtiöt hyväksytyn tilintarkastajan käyttöön. Kysymystä käsitellään kuitenkin kauppa- ja teollisuusministeriön asettamassa erillisessä työryhmässä, jonka kannanotolla tulee olemaan olennainen vaikutus ehdotuksen jatkovalmisteluun.

Ehdotus sisältää tahdonvaltaisen säännöksen, jonka mukaan osakeyhtiöoikeudelliset *riita-asiat keskitettäisiin hovioikeuspiireittäin kuuteen käräjäoikeuteen*. Keskitämisellä pyritään nopeuttamaan käsittelyä ja lisäämään tuomioistuinten asiantuntemusta. Tuomioistuinmenettelyn toimivuudella on keskeinen merkitys erityisesti vähemmistö-osakkeenomistajille ja velkojille.

Työryhmä ehdottaa *selvitystilaa koskevien säännösten lieventämistä*. Lähtökohtana olisi, että osakeyhtiöön sovellettaisiin samoja maksukyvyttömyyteen perustuvia insolvenssimenettelyitä kuin muihinkin yrityksiin. Yhtiön olisi kuitenkin oman pääoman menettämisen johdosta ensin pidettävä yhtiökokous ja jos pääoma on kokonaan menetetty, ilmoitettava siitä rekisteriin, jotta yleisö tietäisi yhtiön taloudellisen tilanteen. Ehdotus perustuu nykyisen sääntelyn aiheuttamiin ongelmiin, kansainväliseen ainutlaatuisuuteen sekä siihen, että nykyään yhtiöiden tilinpäätöstiedot tulevat huomattavasti aikaisempaa kattavammin yleisön tietoon.

3.9. Siirtymäsäännökset

Työryhmä katsoo, että uutta lakia koskevissa siirtymäsäännöksissä olisi noudatettava yhtiöoikeudellisissa lainmuutoksissa yleensä noudatettuja periaatteita, joiden mukaan yhtiöiden ei pääsääntöisesti tarvitsisi uudistuksen takia muuttaa yhtiöjärjestyksiään. Mahdolliset muutokset voitaisiin tehdä siinä yhteydessä, kun yhtiöllä on muutenkin syytä muuttaa yhtiöjärjestystään. Siirtymäsäännökset laadittaisiin myös niin, ettei yhtiön aloittama toimenpide keskeytyisi lain voimaantulon takia. Siirtymäsäännökset ehdotetaan kirjoitettavaksi siten, että yhtiöt siirtyvät nimellisarvottomaan pääomajärjestelmään, elleivät itse päättä säilyttää nimellisarvoja.

3.10. Muut lait

Työryhmä on käsitellyt myös esimerkiksi asunto-osakeyhtiölakiin, arvopaperimarkkinalakiin, arvo-osuustileistä annettuun lakiin, tilintarkastuslakiin sekä yri-
tys- ja yhteisötietolakiin osakeyhtiölain muutosten takia tehtäviä muutoksia.

SAMMANDRAG

1. Utgångspunkter för arbetet

Stora företag har redan länge huvudsakligen drivits som aktiebolag. Under de senaste åren har aktiebolagsformen blivit allt populärare också för små företag. Småbolag utgör den numerärt största andelen av alla aktiebolag. På senare år har man framhållit småföretagens och därmed också aktiebolagens sysselsättande och välståndsskapande roll i samhället. Aktiebolagslagen är särskilt viktig för små aktiebolag eftersom vissa direkta och indirekta kostnader, t.ex. kostnaderna för att skaffa information och kostnaderna på grund av osäkerhet, relativt sett är mera betungande för små än för stora aktiebolag.

Aktiebolagens ekonomiska resultat är av intresse också för andra än de aktieägare som har investerat i bolagen samt bolagens affärskompanjoner och anställda. Till följd av att pensionsmedlen i allt större utsträckning placeras i publika och privata aktiebolag har en fungerande aktiebolagsrättslig lagstiftning betydelse också för pensionssystemet. Eftersom de enskilda placeringarna i allt större utsträckning distribueras genom förmedling av placeringsfonder och försäkringsbolag, ligger det i samtliga parter intresse att det finns ett välfungerande aktiebolagsrättsligt system som skapar förutsättningar för en effektiv företagsverksamhet.

Den aktiebolagsrättsliga lagstiftningen kan användas som ett instrument som styr de finländska företagens framgångar. Flera undersökningar visar att aktiebolagsrätten är en viktig konkurrensfaktor. I många länder har man också utgått från detta då man reviderat lagstiftningen inom denna sektor. Ett fungerande bolagsrättsligt system kan attrahera utländska investeringar och även minska de finländska bolagens benägenhet att flytta delar av sina funktioner och i sista hand sitt huvudkontor utomlands.

Åsikterna om aktiebolagsrättens betydelse är inte nya. Från dem har man redan länge härlett också målsättningarna för den aktiebolagsrättsliga lagstiftningen. I förarbetena till den gällande lagen konstateras uttryckligen att aktiebolagsformen har en stor betydelse för samhällsekonomin och sysselsättningen. En utgångspunkt för den gällande lagen har bl.a. varit att ge företagen bättre möjligheter att skaffa finansiering.

Beredningen av den gällande lagen om aktiebolag inleddes år 1960. Lagen trädde i kraft år 1980 och har på det hela taget fungerat bra. Aktiebolagens verksamhetsmiljö har emellertid förändrats avsevärt sedan lagen stiftades. Finlands EU-medlemskap, avregleringen av kapitalrörelserna, förändringen på finansmarknaden samt i synnerhet den minskade bankcentreringen, den gemensamma valutan, de publika aktiebolagens breddade ägarunderlag, den lindrade dividendbeskattningen och aktiebolagsformens ökade popularitet för småföretag är faktorer som är relevanta för bolagens verksamhet och därmed också för de bolagsrättsliga regleringarna. Också i annan lagstiftning som har samband med bolagens verksamhet har gjorts genomgripande reformer sedan den gällande lagen stiftades. Som exempel kan nämnas den nya bokföringslagstiftningen och framförallt övergången till internationella redovisningsstandarder, den nya lagstiftningen om värdepappersmarknaden, den nya revisionslagen samt utvecklingen på den processrättsliga lagstiftningens område. Också den associationsrättsliga forskningen har utvecklats en hel del efter att den gällande lagen trädde i kraft.

Bolagsrättens konkurrenskraft står inte i konflikt med skyddet av borgenärernas och minoritetsaktieägarnas intressen. Bristfälliga skyddsbestämmelser försämrar bolagens möjligheter att skaffa extern finansiering och tvingar dem att betala ett högre pris för denna. Brister i lagstiftningen ökar behovet av avtalsarrangemang, som i sin tur medför onödiga kostnader.

Lagstiftningen om aktiebolag måste också reglera frågor som tangerar den ekonomiska gråzonen och den ekonomiska brottsligheten. Det bolagsrättsliga systemet i vidsträckt bemärkelse måste uppställa så klara regler att de som gör sig skyldiga till olagligheter kan ställas inför ansvar. Den aktiebolagsrättsliga lagstiftningen måste emellertid i första hand inriktas på att trygga förutsättningarna för hederlig företagsverksamhet. Det är också oklart om ekonomisk brottslighet överhuvudtaget kan förebyggas genom bolagsrättsliga bestämmelser. Att hitta balansen mellan regleringar som gynnar hederlig företagsverksamhet respektive förebygger s.k. grå ekonomi är inte bara en rättslig utan också en politisk fråga.

Ett antal sektorer som har beröringspunkter med aktiebolagen, t.ex. miljövard, arbetstagarnas ställning och beskattningen, regleras genom speciallagstiftning. Denna lösning gör det möjligt att beakta också för företag i aktiebolagsform viktiga synpunkter på ett sakkunnigt sätt och utan onödiga administrativa belastningar.

2. Grundläggande riktlinjer

Arbetsgruppen föreslår att det stiftas en ny aktiebolagslag. I sitt arbete har arbetsgruppen beaktat de ovan behandlade utvecklingstrenderna och synpunkterna. Arbetsgruppens mål är att i enlighet med sitt uppdrag åstadkomma en flexibel och konkurrenskraftig aktiebolagslag som i tillräcklig utsträckning skyddar minori-

tetsaktieägarnas och borgenärernas intressen. Det har ansetts viktigt att på ett kontrollerat sätt förbättra aktiebolagens verksamhetsbetingelser, med tanke på deras företagsekonomiska effektivitet och konkurrenskraft.

Arbetsgruppen vill på ett naturligt sätt förankra den nya lagen i den finländska och, i vidare bemärkelse, även i den nordiska bolagsrättsliga traditionen. Förslaget beaktar emellertid de senaste nordiska, europeiska och utomeuropeiska utvecklingstrenderna. Framförallt har arbetsgruppen studerat de projekt som pågår i Sverige och Storbritannien för att revidera dessa länders aktiebolagslagar samt de förslag till utveckling av bolagsrätten som har lagts fram av EU-kommissionens expertgrupp. I förslaget beaktas också harmoniseringen av bokföringslagstiftningen med internationella redovisningsstandarder.

Även om arbetsgruppens förslag innebär en totalrevidering av aktiebolagslagen och i många avseenden ett nytänkande, är det skäl att framhålla att förslaget inte berör aktiebolagsrättens grundläggande element, t.ex. syftet med bolagets verksamhet, jämlikheten mellan aktieägarna eller det bundna egna kapitalets beständighet.

2.1. Förbättring av bolagens verksamhetsbetingelser

Förslaget innebär att aktiebolagslagens flexibilitet och sålunda företagens verksamhetsbetingelser förbättras i många avseenden. Detta sker med medel som inte i någon större utsträckning påverkar minoritetsaktieägarnas, borgenärernas eller andra intressentgruppers ställning.

Slopande och lindring av begränsningar och formkrav. Som exempel kan nämnas lindringen av bestämmelserna om apport och om förvärv av egna aktier samt slopandet av underkursförbudet. Lindrade formkrav föreslås för kallelse till bolagsstämma och i fråga om de handlingar som skall läggas fram på stämman samt de utlåtanden som skall inhämtas. Också lindringen av bestämmelserna om kapitalets minskning ökar regleringens flexibilitet.

Förbättring av verksamhetsbetingelserna. Som exempel på ett förslag som hör till denna kategori kan nämnas aktieemission till bolaget självt. En sådan emission innebär att bolaget utan någon tidskrävande registrering kan använda aktierna som betalningsmedel. Andra exempel är riktade gratisemissioner i vissa situationer, bemyndigande som innebär att styrelsen får besluta om dividendutdelning samt sammanslagning av aktier, trepartsfusion och delning där en del av affärsverksamheten övertas av ett fungerande bolag samt omvandling av aktiebolag till någon annan företagsform.

Flera dispositiva bestämmelser. Enligt förslaget kan aktiebolagen t.ex. besluta att de medel som en emission inbringar skall tillföras bolagets egna kapital. De minsta bolagen kan slopa revisionen. Vidare innebär förslaget att bolagen genom en bestämmelse i bolagsordningen kan utvidga borgenärsskyddet, att bestämmelsen om minimiutdelning blir dispositiv samt att ledningens skadeståndsansvar gentemot bolaget kan inskränkas till fall där den har handlat grovt oaktsamt eller uppsåtligt.

Andra medel. Till denna kategori hör t.ex. förtydligandet av kriminaliseringen i paragrafen om olaglig utdelning. Den preciserade kriminaliseringen kan avsevärt förbättra aktiebolagens faktiska handlingsmöjligheter. Som ett annat exempel kan nämnas att fusionsförfarandet rationaliseras så att det tar kortare tid.

2.2. Minoritetsaktieägarnas och borgenärernas ställning

Arbetsgruppen anser att förslagen som syftar till att förbättra aktiebolagens verksamhetsbetingelser inte väsentligt försvagar borgenärernas och minoritetsaktieägarnas ställning. Vissa reformer tryggar emellertid dessa gruppers ställning.

Fokusering på de allmänna principerna. Aktiebolagslagen kan inte hundra procentigt hindra förfaranden som äventyrar minoritetsaktieägarnas eller borgenärernas intressen. För att förbättra dessa gruppers ställning föreslås att i lagens första kapitel skrivs in allmänna principer som kan åberopas då lagens detaljerade bestämmelser inte ger något stöd. Här kan nämnas jämlikhetsprincipen och vinstprincipen samt principen om bolagsledningens omsorgsplikt. Metoden att ta in principerna i lagens första kapitel och konsekvent hänvisa till dem i lagen och motiveringen understryker principernas betydelse och innebär att de som drabbats av missbruk får bättre möjligheter att åberopa sina rättigheter.

Rättsskydd. De föreslagna bestämmelserna gör det enklare att reagera på eventuella oegentligheter och ger sålunda effektivare rättsskydd. Som exempel kan nämnas bestämmelserna om inlösning i samband med fusion, delning och 90 procents majoritetsställning, möjligheten att klandra beslut som styrelsen har fattat med stöd av bolagsstämmans bemyndigande, bestämmelsen om att ett beslut som klart kränker jämlikheten kan anses vara ogiltigt, den i skadeståndsbestämmelserna intagna oaktsamhetspresumtionen för insidertransaktioner samt bestämmelsen om koncentrerad av mål för att öka de domstolars sakkunskap som behandlar dessa ärenden. I förslaget ingår kapitel om inlösning och tvångslikvidation vid missbruk av bestämmande inflytande. I sitt förslag tar arbetsgruppen också upp frågan om näringslivets frivilliga åtgärder för att förbättra aktieägarnas ställning.

Bestämmelsernas begriplighet. Att bestämmelserna är begripliga är viktigt framförallt för dem som har de sämsta förutsättningarna att sätta sig in i lagtexten. Arbetsgruppen föreslår därför att de centrala principerna skrivs in i början av lagen. Dessutom föreslår den att i lagen skrivs in ett antal rättsuppfattningar som har härletts från rättspraxis och från den juridiska litteraturen. Rättssäkerheten främjas även genom att lagen utformas enligt en konsekvent genomförd systematik och skrivs på ett modernt språk.

Förslaget innehåller också mera traditionella bestämmelser om aktieägarminoritetens och borgenärernas intressen. Som exempel kan nämnas det likviditetskrav som uppställs för utbetalning av bolagets medel.

2.3. Småbolagen och begripligheten

Det ligger framförallt i småbolagens intresse att den nya lagen blir begriplig, eftersom det relativt sett blir kostsammast för dem att ta reda på vad lagtexten betyder. Uttryckligen med tanke på små bolag innehåller arbetsgruppens förslag hel-

täckande reglering som dessa bolag kan tillämpa om de inte vill utnyttja de nya förfaranden som förslaget innebär.

Som exempel på förslag som avser framförallt små bolag kan nämnas bestämmelserna om slopat revisionstvång för de allra minsta bolagen, bestämmelserna om förenklat apportförfarande, bestämmelserna om begränsning av aktieägandets offentlighet samt de lindrade bestämmelserna om tvångslikvidation i samband med kapitalförlust. Enligt förslaget behöver ett aktiebolag inte längre nödvändigtvis ha en bolagsordning, eftersom i lagen tas in presumtionsbestämmelser om samma saker som för närvarande skall regleras i bolagsordningen. Detta underlättar bildandet av aktiebolag och sänker eventuellt registreringskostnaderna.

I början av lagen föreslås de bestämmelser bli intagna som tillämpas av framförallt små bolag och överhuvudtaget ofta. Till exempel bestämmelserna om aktiebolags förvaltning, dvs. om bolagsstämman, styrelsen, verkställande direktören, revision och bokslut tas in före bestämmelserna om finansiering och om utbetalning av bolagets medel. Motsvarande principer har iakttagits när det gäller ordningsföljden mellan paragraferna inom kapitlen. Bestämmelserna skrivs genomgående på ett modernt lagspråk. För att göra lagen lättläst har varje paragraf en rubrik och kapitlen får dessutom mellanrubriker.

2.4. God förvaltningssed (corporate governance)

Arbetsgruppen anser att det inte finns någon anledning att i aktiebolagslagen ta in principerna om s.k. god förvaltningssed (corporate governance). Dessa principer får utformas av näringslivets självregleringsmekanism, eftersom de i allmänhet avser finjustering av förvaltningssystemet. Uppfattningarna om de optimala förfarandena förändras så snabbt att lagstiftningen inte hänger med, och att finländska bolag relativt ofta blir tvungna att tillämpa olika rekommendationer om god förvaltningssed. Självreglering är en praxis som förekommer också i andra länder.

Förslaget innehåller ytterst få bestämmelser som direkt berör god förvaltningssed. Som ett exempel kan emellertid nämnas bestämmelsen om val av aktiebolags ledning. Utgångspunkten för förslaget är att styrelsen väljs av bolagsstämman och att verkställande direktören utses av styrelsen. Ett eventuellt förvaltningsråd har begränsade befogenheter i dessa avseenden. Avsikten med förslaget är att förtydliga makt- och ansvarsförhållandena.

Arbetsgruppen anser emellertid att aktiebolagslagen utgör en grund för god förvaltningssed. Den innehåller bestämmelser om de grundläggande relationerna mellan aktieägarna och ledningen, mellan bolaget och dess borgenärer samt mellan aktieägarminoriteten och -majoriteten. Principerna om en god förvaltning får en sekundär betydelse, om de inte backas upp av tydliga bestämmelser i lag och av ett tillräckligt starkt rättsskydd.

3. De viktigaste förslagen

3.1. De centrala principerna understryks

Enligt förslaget skall i lagens 1 kap. tas in bestämmelser om de centrala principerna för aktiebolagets verksamhet. Allmänt hållna bestämmelser föreslås om aktiekapitalets beständighet och om majoritetsprincipen, närmast med tanke på lagens begriplighet. Bestämmelserna om aktiens tillförlitlighet, syftet med bolagets verksamhet, jämlikheten mellan aktieägarna och ledningens omsorgsplikt har större betydelse från materiell synpunkt.

Syftet med bolagets verksamhet är enligt förslaget fortfarande att ge aktieägarna vinst. Den omständigheten att aktieägarna får sin avkastning efter att alla fordringar på bolaget har betalats innebär naturligtvis också att borgenärernas intressen blir tillgodosedda. Jämlikhetsprincipens betydelse kommer förhoppningsvis att accentueras genom att den gällande lagens jämlikhetsbestämmelser slås ihop och tas in i början av den nya lagen. Med tanke på jämlikhetsprincipen är det av största vikt att bolagets tillgångar betalas ut i förhållande till aktieinnehav och enligt bolagsordningen och att de inte på ett eller annat sätt överförs till majoritetsaktieägarna. Ledningens omsorgsplikt innebär att den skall bevaka bolagets intressen och inte gynna t.ex. de största ägarna. Skyldigheten skyddar minoritetsaktieägarna och borgenärerna samt är av en central betydelse t.ex. när det gäller att bedöma ledningens eventuella skadeståndsansvar. Principen är inte direkt inskriven i den gällande lagen men anses vara vedertagen.

3.2. Systemet med ett nominellt belopp på aktierna upphävs och förfarandet med kapitalavsättningar avregleras

Arbetsgruppen föreslår två viktiga ändringar i aktiebolagens kapitalförvaltning. För det första upphävs systemet med ett nominellt belopp på aktierna och ett motsvarande bokföringsmässigt motvärde samt det därmed sammanhängande förbudet mot emission till underkurs eller till ett lägre pris än motvärdet (underkursförbudet). Underkursförbudet tryggar i mycket liten utsträckning minoritetens ställning, eftersom det nominella beloppet eller det bokföringsmässiga motvärdet i allmänhet inte motsvarar aktiens gängse värde. Förslaget är emellertid så utformat att bolagen, om de så önskar, kan bibehålla aktiens nominella belopp, vilket medför att de iakttar också underkursförbudet. Merparten av de bolag vilkas aktier är föremål för offentlig handel har slopat systemet med ett nominellt belopp på aktierna.

Den andra ändringen innebär att det blir möjligt att på ett friare sätt göra avsättningar till det egna kapitalet. Vid en emission kan teckningspriset för en aktie, utöver aktiekapitalet, helt eller delvis avsättas till det fria egna kapitalet. På utbetalning av dessa medel tillämpas bestämmelserna om vinstutdelning. Slutresultatet blir enligt den gällande lagen detsamma om aktiekapitalet nedsätts genom en avsättning till det fria kapitalet och samtidigt ökas. Förslaget innebär att förfarandet blir genomskinligare samtidigt som det tryggar att de avsatta tillgångarna inte sammanblandas med vinstmedlen. Detta främjar öppenheten vid utdelningen av bolagets vinstmedel och stöder skattesystemet. Enligt förslaget tillåts också avsättning till aktiekapitalet utan att aktier ges som vederlag.

Avsikten med förslagen är att hålla delägar rättigheterna isär från aktiekapitalet. Detta innebär att aktiekapitalet kan ökas utan utgivning av aktier och aktier kan ges ut utan ökning av aktiekapitalet. I grunden på samma sätt regleras också förvärv och inlösning av egna aktier, då det inte fästs något avseende vid vilket kapital som används för förvärvet eller inlösningen. Av denna regleringsmodell följer också att aktiebolagets egna kapitalposter delvis omdefinieras. Aktiekapitalet skall enligt förslaget tas upp som den enda posten bundet eget kapital. Någon separat överkursfond behövs inte, eftersom aktierna inte har något nominellt belopp och någon överkurs sålunda inte är möjlig. Övriga egna kapitalposter tas enligt förslaget upp som fritt eget kapital och kan med andra ord betalas ut till aktieägarna utan något borgenärsskyddsförfarande.

Möjligheten att i samband med en emission avsätta medel till det fria egna kapitalet kan vara särskilt viktig i samband med företagsarrangemang. En fusion kan från det övertagande bolagets synpunkt, ifall aktier överlämnas som vederlag, jämföras med en apportemission. Enligt förslaget skall de medel som inflyter till bolaget i samband med en aktieteckning avsättas till det fria egna kapitalet. En fusion innebär också ett borgenärsskyddsförfarande. Fusionen kan sålunda genomföras så att hela det överlåtande bolagets egna kapital och affärsvärde avsätts som fritt eget kapital i det övertagande bolaget.

3.3. Utbetalning av medel

Förutsättningarna för utbetalning av bolagets medel föreslås bli så preciserade att medel inte får betalas ut, om detta skulle leda till att bolaget hotas av insolvens. För denna begränsning talar den omständigheten att enbart en uppskattning av det fria egna kapital som tagits upp i balansräkningen inte ger en tillförlitlig bild av bolagets ekonomiska ställning, särskilt som det i och med de internationella redovisningsstandarderna kommer att finnas orealiserade utdelningsbara uppskrivningar i bolagens balansräkningar. I synnerhet från borgenärernas synpunkt är det av största vikt att bolaget bibehåller sin solvens. Det finns också internationella förebilder för denna bestämmelse. Bestämmelsen innebär ingen väsentlig förändring av ledningens ställning, eftersom motsvarande begränsning anses ingå i gällande rätt.

Bestämmelserna blir såtillvida flexibla att styrelsen kan bemyndigas att dela ut dividend. Detta förfarande kan vara behövligt i ett bolag där det vid tidpunkten för bolagsstämman finns utdelningsbara tillgångar, medan likviditeten inte just då tillåter någon dividendutdelning. Enligt de föreslagna bestämmelserna får utdelning på grundval av bokslutet ske när som helst, vilket innebär att vinst kan delas ut redan under samma räkenskapsperiod som den har uppkommit. Dessutom blir det möjligt att redan under bolagets första räkenskapsperiod dela ut vinst från bolag som har uppkommit genom delning eller kombinationsfusion.

Bestämmelserna om olaglig utbetalning föreslås bli preciserade. Med olaglig utbetalning avses affärstransaktioner som utan någon affärsekonomisk grund minskar bolagets tillgångar. Härav följer t.ex. att ett bolag kan köpa optionsrätter som det självt har emitterat, om detta är affärsekonomiskt motiverat. Kriminaliseringen av olaglig utbetalning föreslås bli så preciserad att en förutsättning för straffbarhet är att antingen borgenärernas eller aktieägarnas rättigheter har kränkts.

3.4. Egna aktier

Vissa ändringar föreslås i definitionerna av begreppen inlösning och förvärv av aktier som bolaget självt har emitterat. Med förvärv avses att aktier överlämnas till bolaget frivilligt, vanligen efter anbud. Med inlösning avses att bolaget tar aktierna med tvång. Begreppen är sålunda inte beroende av vilka tillgångar som används för ändamålet. Om förvärvet eller inlösningen leder till att aktiekapitalet minskar, måste borgenärsskyddsförfarandet iakttas vid transaktionen.

Enligt förslaget kan ett bolag i större utsträckning än för närvarande förvärva egna aktier genom riktat förvärv, dvs. i ett förhållande som avviker från de existerande innehaven. Enligt gällande lag är detta möjligt endast vid offentlig handel eller med samtliga aktieägares samtycke. De föreslagna bestämmelserna om beslutsfattandet motsvarar i huvudsak gällande bestämmelserna om riktad emission.

I arbetsgruppens förslag ingår bestämmelser om sammanslagning av publika aktiebolags aktier. Sammanslagningen sker genom inlösning av aktier. Sådan sammanslagning kan bli aktuell i börsbolag, i synnerhet om aktiens pris sjunker till några cent. Problemet med bråkdelar av aktier kan undvikas genom att antalet aktier som inlöses hos en aktieägare rundas av uppåt och genom att en ersättning betalas för överskjutande inlösta bråkdelar.

3.5. Företagsarrangemang

Arbetsgruppen föreslår att fusionsförfarandet rationaliseras så att borgenärsskyddsförfarandet kan inledas redan då fusionsplanen har offentliggjorts. Detta innebär att tidsfristerna både för den bolagsstämma som beslutar om fusionen och för kungörelsen till borgenärerna börjar löpa samtidigt. Ändringen förkortar fusionen med minst en månad. En avsevärd lindring föreslås i skyldigheten att upprätta mellanbokslut, som har orsakat problem. I förslaget beaktas de i internationella sammanhang vanliga s.k. trepartsfusionerna, där fusionsvederlaget inte betalas av det övertagande bolaget utan t.ex. av det övertagande bolagets moderbolag.

Enligt de föreslagna bestämmelserna tillåts delning, som innebär att ett fungerande bolag övertar en del av affärsverksamheten. Därför innehåller förslaget också bestämmelser som innebär att aktieägarna i det överlåtande bolaget har rätt att i sådana situationer kräva inlösning, på samma sätt som vid en fusion. Förslaget innebär att delningsförfarandet, liksom också fusionsförfarandet, blir snabbare.

Förslaget innebär att det blir möjligt att omvandla ett aktiebolag till ett personbolag eller till ett andelslag eller att fortsätta verksamheten som en privat näringsidkare. En sådan omvandling förutsätter att aktieägarna är eniga eller att borgenärerna ger sitt samtycke.

3.6. Ogiltighet

Förslaget innehåller en del nya bestämmelser om situationer där förvaltningsorganens beslut är ogiltiga. Då det klart är fråga om jämlikhetskränkningar i samband

med en bolagsstämma blir stämmans beslut ogiltigt (nullitet). Ogiltigheten måste emellertid åberopas inom en skälig tid.

Förslaget innehåller också en bestämmelse om klander av styrelsens beslut i situationer där styrelsens beslutanderätt är baserad på bolagsstämmans bemyndigande, t.ex. när det är fråga om en emission. Enligt förslaget kan ett beslut klandras, om det klart strider mot jämlikhetsprincipen. I förslaget ingår också bestämmelser om verkställighetsförbud vilka motsvarar rättegångsbalkens 7 kap.

3.7. Skadestånd

Arbetsgruppen föreslår vissa ändringar i skadeståndsbestämmelserna. För det första fogas till dem en oaktsamhetspresumtion för åtgärder som strider mot vissa bestämmelser i lagen eller bolagsordningen samt för s.k. transaktioner med närstående. Aktieägares rätt att kräva skadestånd för s.k. indirekt skada slopas. Där emot kan en enskild aktieägare i eget namn väcka talan för bolagets räkning, om det är sannolikt att bolaget inte kommer att göra detta och det skulle strida mot jämlikhetsprincipen att inte väcka någon talan. Enligt förslaget räcker det med oaktsamhet för att en aktieägare skall bli skadeståndsskyldig. Enligt den gällande lagens krävs grov oaktsamhet. I vanliga fall kommer förslaget inte att påverka aktieägarnas ställning, eftersom dessa i allmänhet inte har några skyldigheter gentemot bolaget.

3.8. Andra centrala förslag

Arbetsgruppen föreslår att *aktiebokens och aktieägarförteckningens offentlighet begränsas*. I privata aktiebolag skall dessa dokument vara offentliga för aktieägarna. I publika aktiebolag gäller offentligheten innehav som representerar mer än en tusendel av samtliga röster. Alla uppgifter skall vara tillgängliga för myndigheterna. Syftet med den nuvarande offentlighetsnivån har uppnåtts i stor utsträckning genom värdepappersmarknadslagens bestämmelser om insiderregister samt genom bestämmelserna om offentliggörande av betydande aktieinnehav. Dessutom kan förslaget motiveras med risken för missbruk av ägaruppgifter, med internationella förebilder och med att förvaltarregistreringen innebär att utländska aktieinnehav i publika aktiebolag är helt anonyma.

Enligt förslaget kan ett aktiebolag välja endast *en godkänd revisor*, dvs. en GRM- eller CGR-revisor. S.k. lekmannarevisorer får inte längre anlitas. Bolag som enligt den gällande revisionslagen inte är skyldiga att välja en godkänd revisor kan bestämma att någon revisor inte överhuvudtaget utses för bolaget. En minoritet av aktieägarna har enligt förslaget emellertid alltid rätt att kräva att en revisor väljs. Förslaget motiveras med att s.k. lekmannarevisorer i allmänhet inte uppfyller de krav som ställs i revisionslagen samt med att en lekmannarevisor inte i egentlig mening har någon förebyggande effekt mot ekonomiska brott. Arbetsgruppen anser att det är ändamålsenligare att helt befria de minsta aktiebolagen från revisionsskyldigheten än att ålägga samtliga bolag att anlita en godkänd revisor. Handels- och industriministeriet har tillsatt en arbetsgrupp som behandlar denna fråga. Arbetsgruppens ställningstagande kommer sannolikt att få en avgörande betydelse för den fortsatta beredningen av förslaget.

Förslaget innehåller en dispositiv bestämmelse enligt vilken de aktiebolagsrättsliga *tvistemålen koncentreras till sex tingsrätter, enligt indelningen i hovrättsdistrikt*. Detta innebär att ärendena kan behandlas snabbt, av särskilt sakkunniga domstolar. Ett fungerande domstolsförfarande har en central betydelse framförallt för minoritetsaktieägarna och borgenärerna.

Arbetsgruppen föreslår en *lindring av bestämmelserna om likvidation*. Utgångspunkten är den att samma insolvensförfaranden skall tillämpas på aktiebolag som på andra typer av företag. Ett bolag som har förlorat sitt egna kapital skall emellertid först hålla en bolagsstämma och, om hela kapitalet har gått förlorat, anmäla detta till registret för att allmänheten skall få vetskap om bolagets ekonomiska situation. Förslaget utgår från de problem som den nuvarande regleringen har inneburit och från dess internationellt sett exceptionella karaktär samt från att allmänheten numera får betydligt mera bokslutsinformation om bolagen än tidigare.

3.9. Övergångsbestämmelser

Arbetsgruppen anser att övergångsbestämmelserna för den nya lagen bör utformas enligt de allmänna principerna för bolagsrättsliga lagändringar, dvs. på ett sådant sätt att lagreformen i regel inte leder till att bolagen behöver ändra sina bolagsordningar. Bolagen kunde eventuellt anpassa sina bolagsordningar till den nya lagen i samband med att de också annars har anledning att göra ändringar i dem. Övergångsbestämmelserna utformas så att lagens ikraftträdande inte leder till att bolagen måste avbryta påbörjade åtgärder. Enligt förslaget skall bolagen kunna gå över till ett system med aktier utan nominella belopp, om de inte själva beslutar hålla kvar systemet med nominella belopp.

3.10. Övriga lagar

Arbetsgruppen har behandlat också de ändringar som till följd av den nya aktiebolagslagen måste göras i bl.a. lagen om bostadsaktiebolag, i värdepappersmarknadslagen, i lagen om värdeandelskonton, i revisionslagen samt i företags- och organisationsdatalagen.

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan uuden osakeyhtiölain säätämistä.

Tarkoituksena on, että uudella lailla suomalaisten osakeyhtiöiden toimintamahdollisuuksia voidaan hallitulla tavalla lisätä ja siten parantaa suomalaisten osakeyhtiöiden kilpailukykyä. Ehdotuksessa taataan velkojille ja vähemmistöosakkeenomistajille riittävä suoja. Pienten osakeyhtiöiden asemaa pyritään parantamaan keventämällä niitä koskevaa sääntelyä ja selkeyttämällä lakia.

Yhtiöiden toimintamahdollisuuksia parannetaan poistamalla ja keventämällä muotomääräyksiä sekä lisäämällä säänneltyjä toimintamahdollisuuksia ja tahdonvaltaisen sääntelyn alaa. Velkojen ja vähemmistöosakkeenomistajien asemaa turvataan korostamalla yleisten periaatteiden merkitystä, selkeyttämällä ja tehostamalla oikeussuojakeinoja sekä selkeyttämällä sääntelyä.

Esityksessä ehdotetaan siirtymistä joustavampaan pääomajärjestelmään, jossa osakkeilla ei ole nimellisarvoa ja jossa voidaan nykyistä vapaammin tehdä sijoituksia sekä osakepääomaan että vapaaseen omaan pääomaan. Osakeantien sääntelyä vapautettaisiin muutenkin monella tavoin.

Varojen jakamisen osalta ehdotetaan rajoitusta, jonka mukaan varoja ei saisi jakaa, jos sen seurauksena yhtiötä uhkaisi maksukyvyttömyys. Toisaalta varojen jakamista helpotetaan muun muassa sallimalla varojen jakaminen kesken tilikautta laaditun

tilinpäätöksen perusteella. Yhtiö voisi hankkia omia osakkeitaan nykyistä joustavammin, esimerkiksi suunnattu hankkiminen olisi yleensä mahdollinen.

Yhtiön hallintoa koskevat säännökset on kirjoitettu uudelleen ja niihin on tehty useita yksityiskohtia koskevia muutoksia. Sääntelyn pääpiirteet eivät kuitenkaan muutu.

Yhtiörakenteen muuttamista koskevilla ehdotuksilla pyritään metelyjen nopeuttamiseen. Ehdotuksessa sallitaan jakautuminen toimivaan yhtiöön ja osakeyhtiön muuttaminen muuhun yritysmuotoon.

Seuraamusjärjestelmää koskevia säännöksiä ehdotetaan uudistettavaksi muun muassa siten, että selvästi yhdenvertaisuutta loukkaava yhtiökokouksen päätös olisi mitätön. Myös vastaava hallituksen päätös, joka perustuu yhtiökokouksen antamaan valtuutukseen, olisi mitätön. Vahingonkorvausta koskeviin säännöksiin ehdotetaan useita yksityiskohtia koskevia muutoksia ja täsmennyksiä.

Muita muutoksia ovat esimerkiksi osakkeiden omistustietojen julkisuuden rajoittaminen, yhtäältä pienimpien yhtiöiden vapautus tilintarkastusvelvollisuudesta ja toisaalta velvollisuus muuten käyttää hyväksyttyä tilintarkastajaa, pääoman menettämistä koskevien seuraamusten lieventäminen sekä riita-asioiden keskittäminen tiettyihin käräjäoikeuksiin.

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Esitys sisältää ehdotuksen uudeksi osakeyhtiölaki. Ehdotusta valmisteeseen työryhmän toimeksiannossa asetettiin tavoitteeksi laatia joustava ja kilpailukykyinen osakeyhtiölaki, joka kuitenkin suojaisi riittävällä tavalla vähemmistöosakkeenomistajia ja velkoja. Samalla asetettiin tavoitteeksi lain selkeyttäminen ja pieniyhtiöystävällisyyden lisääminen.

Ehdotuksessa on pyritty lisäämään yhtiöiden toimintamahdollisuuksia hallitulla tavalla. Tämä tarkoittaa sekä päätöksenteon ennustettavuuden säilymistä että yhtiön sidosryhmien aseman huomioon ottamista. Vaikka toimintamahdollisuuksia on pyritty lisäämään hallitusti, on selvää, että toimintamahdollisuuksia lisäävät ehdotukset vaativat vastapainoksi vähemmistöosakkeenomistajien ja velkojen oikeutettujen etujen huomioon ottamisen. Tästä syystä esitykseen sisältyy ehdotuksia, joilla näiden sidosryhmien asemaa pyritään turvaamaan. Ehdotukset ovat osaksi sellaisia, että ne eivät tosiasiallisesti muuta voimassa olevan oikeuden sisältöä. Esitystä laadittaessa on kuitenkin katsottu, että voimassa olevan oikeuden kirjaaminen lakiin on omiaan parantamaan vähemmistöosakkeenomistajien ja velkojen asemaa oikeusvarmuuden lisääntyessä.

Vähänkin merkittävämpi yhtiön toimintamahdollisuuksien lisääminen edellyttää voimassa olevan oikeuden uudelleen arviointia ja voimassa olevasta laista poikkeavia ehdotuksia. Ehdotus sisältääkin runsaasti sellaisia ehdotuksia, jotka muuttavat totuttua yhtiöoikeudellista ajattelua. Toisaalta muutokset eivät muuta osakeyhtiöoikeuden peruslähtökohtia, eivätkä ole vertailumaissa tuntemattomia. Useat

totuttua ajattelua muuttavat ehdotukset itse asiassa lähentävät suomalaista yhtiöoikeutta kansainväliseen valtavirtaan.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö

Voimassa oleva osakeyhtiölaki (734/1978) tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1980. Lakia valmistelemaan asetettiin vuonna 1960 osakeyhtiölakikomitea. Komitean toimeksiannossa edellytettiin yhteistyötä pohjoismaisten vastaavien komiteoiden kanssa ja myöhemmin toimeksiantoa täsmennettiin siten, että tavoitteeksi asetettiin mahdollisimman yhdenmukaisen osakeyhtiölainsäädännön laatiminen eri Pohjoismaihin. Komitean ehdotus (KM 1969 : A 20) olikin pitkälle menevän pohjoismaisen yhteistyön tulos. Käytännössä pohjoismaisen lainvalmistelu perustui Ruotsin vuoden 1944 osakeyhtiölakiin.

Komitean ehdotusta muutettiin jatkovalmistelussa vain vähän. Vuonna 1977 annettu hallituksen esitys (HE 27/1977 vp.) vastasi kaikessa olennaisessa vuoden 1969 yhteispohjoismaista ehdotusta. Suurimmat eroavaisuudet johtuivat uuden kirjanpitolain säätämisestä vuonna 1973. Joitain täsmennyksiä tehtiin myös muiden Pohjoismaiden kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen. Hallituksen esityksen eduskuntakäsittelyssä tehtiin eräitä muutoksia, joista yksi merkittävimmistä oli osake- ja osakasluettelotietojen saattaminen täysin julkisiksi, kun esityksessä oli ehdotettu pääosin osakasjulkisuuteen perustuvaa järjestelmää.

Voimassa olevaan lakiin on tehty useita muutoksia. Vuonna 1981 muutettiin rahalainan antamista koskevia säännöksiä lailla 248/1981. Erilaisia lain soveltamiseen liittyneitä ongelmia pyrittiin ratkaisemaan lailla 687/1983. Pohjoismaiden kansalaisten osallistumista hallintoon helpotettiin lailla 701/1985 ja arvosuusjärjestelmää koskeva luku liitettiin lakiin lailla 832/1991. Lakiin otettiin suunnattuja anteja koskevia erityisiä säännöksiä lailla 504/1992. Kansalaisuusvaatimuksia ja haasteen tiedoksiantoja koskevia säännöksiä muutettiin vuonna 1993. Vuoden 1993 kirjanpitolain, yrityksen sanerauksesta annetun lain (47/1993) ja tilintarkastuslain (936/1994) antamisen yhteydessä osakeyhtiölakiin tehtiin merkittäviä muutoksia. Eräiden muiden lakien, kuten pankkilakien, yritysikiinnityslain (634/1984), henkilöstörahaslain (814/1989), välimiesmenettelystä annetun lain (967/1992), kirjanpitolain (1336/1997) ja osuuskuntalain (1488/2001) yhteydessä tehtiin muutoksia myös osakeyhtiölakiin.

Osakeyhtiöiden toiminnan kannalta merkittäviä muutoksia aiheuttivat niin sanotun rajoituslain kumoaminen lailla 1612/1992 ja arvopaperimarkkinalain (495/1989) säätäminen.

Vuonna 1997 tuli voimaan osakeyhtiölain laaja osittaisuudistus (145/1997), jossa saatettiin voimaan EU:n yhtiöoikeudelliset direktiivit sekä tehtiin lakiin monia muitakin muutoksia. Keskeinen muihin muutoksiin vaikuttanut tekijä oli 1990-luvun alun lama. Merkittäviä uudistuksia olivat muun muassa yhtiöiden jakaminen yksityisiin ja julkisiin osakeyhtiöihin, osakepääomavaatimuksen tiukentaminen ja saattaminen takautuvana voimaan sekä riippumattomia asiantuntijoita, etuosakkeita, pääomalainaa, omien osakkei-

den hankkimista ja yhtiön jakautumista koskevien säännösten ottaminen lakiin. Uudistuksessa myös tiukennettiin pakkoselvitystiläsäännöksiä ja pyrittiin muutenkin ehkäisemään taloudellista rikollisuutta muun muassa erilaisilla tiedonantovelvollisuuksilla.

Vuoden 1999 alusta tulivat voimaan euron käyttöönottoon liittyvät osakeyhtiölain muutokset (824/1998), joiden avulla muun muassa tehtiin mahdolliseksi osakkeen nimellisarvosta luopuminen. Lailla 1094/2000 uudistettiin osakeyhtiöiden purkamista ja selvitystilaa koskevia säännöksiä ja tehtiin mahdolliseksi yhtiön poistaminen rekisteristä eräiden olennaisten rekisteritietojen puutteellisuuden perusteella. Samalla toteutettiin eräitä pienille yhtiöille suunnattuja helpotuksia. Lailla 1158/2000 muutettiin yhtiökokoukseen osallistumista koskevia säännöksiä erityisesti jotta ulkomaalaisten osakkeenomistajien olisi helpompaa osallistua julkisten osakeyhtiöiden yhtiökokouksiin. Osakeyhtiölain kansalaisuusvaatimuksia muutettiin jälleen lailla 887/2002.

2.2. Käytäntö

Oikeusministeriön 7 päivänä heinäkuuta 2000 päivätyssä muistiossa ”Osakeyhtiölain uudistaminen – tavoitteena kilpailukykyisempi osakeyhtiöoikeus” on kuvattu osakeyhtiömuodossa tapahtuvan liiketoiminnan merkitystä Suomessa.

Tuolloin käytettävissä olleiden tietojen mukaan 88,3 prosenttia yritystoiminnan liikevaihdosta tuotettiin osakeyhtiöissä ja 83 prosenttia yritysten työvoimasta työskenteli osakeyhtiömuotoisissa yhtiöissä. Toimivista yrityksistä 41,8 prosenttia oli osakeyhtiöitä. Tilastot näyttivät tukevan käsitystä siitä, että osakeyhtiömuodon merkitys yritysmuotona

on jatkuvasti lisääntynyt. Osakeyhtiömuodossa tuotetun liikevaihdon osuus kaikista yrityksistä kasvoi 1990-luvulla 75,3 prosentista 88,3 prosenttiin ja osuus henkilöstöstä kasvoi 68,2 prosentista 83 prosenttiin.

Tilastojen mukaan osakeyhtiömuodossa tuotettiin myös valtaosa yritystoiminnan verotettavasta tulosta. Osakeyhtiöiltä maksuun pannut verot vastasivat noin kolmea neljäsosaa kaikista yrityksiltä perityistä veroista.

Pienten osakeyhtiöiden merkitys näyttää kasvaneen 1990-luvulla. Toimivista noin 90 000 osakeyhtiöstä yli puolen liikevaihto alitti vuosikymmenen lopussa miljoona markkaa. Samalla 613 suurinta osakeyhtiötä tuottivat yli 62 prosenttia osakeyhtiöiden kokonaisliikevaihdosta.

Pienten osakeyhtiöiden painoarvon kehittymistä voitiin arvioida välillisesti. Pienimuotoisen yritystoiminnan liikevaihto- ja työllistävyyssosuudet kasvoivat jonkin verran samalla kuin yksityisenä elinkeinonharjoittajana ja henkilöyhtiönä toimimisen merkitys suhteessa osakeyhtiöihin jatkuvasti väheni.

Osakeyhtiön purkamista koskevan uudistuksen (laki 1094/2000) yhteydessä selvitettiin toimivien ja toimimattomien osakeyhtiöiden lukumääriä. Kaupparekisteriin merkityistä noin 220 000 yhtiöstä noin 90 000 on ollut toimivia. Verottajalla on lisäksi ollut tiedot noin 40 000 yhtiöstä, jotka eivät harjoita liiketoimintaa. Tällä perusteella toimimattomien yhtiöiden enimmäismääräksi pääteltiin noin 130 000 yhtiötä. Täysin tuntemattomia yhtiöitä olisi korkeintaan noin 90 000.

Työryhmä ei ole erikseen selvittänyt osakeyhtiöiden jakautumista toimialoittain. Tiedolla ei ole katsottu olevan keskeistä merkitystä lainvalmistelun kannalta, koska yleinen

käsitys kuitenkin on, että osakeyhtiömuodon käyttö on yleistä kaikilla toimialoilla. Viime aikoina myös maataloudessa on tapahtunut jonkin verran siirtymistä osakeyhtiömuodon käyttämiseen.

Ehdotusta valmisteltaessa on selvitetty osakeyhtiöoikeudellisia riita-asioita koskevaa käytäntöä käymällä läpi kaikkiaan 230 hovioikeuksissa vuosina 1993 – 2000 ratkaistua osakeyhtiötä koskevaa riita-asiaa. Kartoitus on sisältänyt lähes kaikki hovioikeuksissa kyseisinä vuosina käsitellyt osakeyhtiöoikeudelliset riita-asiat.

Kartoitus osoittaa, että osakeyhtiöoikeudellisia riita-asioita on tuomioistuimissa kaiken kaikkiaan tarkasteluajanjaksona ollut hyvin vähän. Kaikkien hovioikeuksien yhteenlaskettu vuosittainen juttumäärä on tarkasteluajanjaksona vaihdellut noin kymmenen ja neljäkymmenen jutun välillä. Juttujen vähäisen määrän vuoksi muita luotettavia johtopäätöksiä kartoituksesta ei juuri voida tehdä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että tarkasteluajanjakson loppupuolella jutut ovat entisestäänkin vähentyneet.

Tavallisimpia juttutyyppisiä olivat vahingonkorvausvaatimukset (46 % otoksessa olleista jutuista), yhtiökokouksen päätöksen moitteet (19 %), osakkeen lunastamista koskevat riidat (11 %) ja laitton varojenjakso (6 %). Otoksen pienuuden vuoksi prosenttilukuja voidaan pitää vain suuntaa antavina. Vahingonkorvausasioista noin puolet liittyivät laiminlyöntiin asettaa yhtiö selvitystilaan oman pääoman vähentymisen vuoksi. Loput jutut (18 %) jakautuivat eri näisiin juttutyyppisiin.

2.3. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

2.3.1 Yleistä

Eri maiden osakeyhtiölakien vertaaminen yleisellä tasolla on sääntelyn laajuuden sekä sen merkittävien siviili-, insolvenssi- ja prosessioikeudellisten kytkentöjen takia vaikeata. Julkaistut laajat maavertailut ovat pinnallisia, mutta laajoja. Suppeampiin aihealueisiin, kuten sijoittajan oikeudelliseen asemaan kohdistuvat tutkimukset ovat hedelmällisempiä, mutta myös laajoja ja tuloksiltaan kiistanalaisia. Ehdotukseen ei ole katsottu tarpeelliseksi laatia laajaa ja systemaattista yleisluontoisen kansainvälisen vertailun jaksoa.

Jäljempänä kansainvälisiä kehityssuuntauksia on kuitenkin kuvattu kolmella eri tavalla. Tässä jaksossa kuvataan EU:n voimassa oleva yhtiöoikeudellinen sääntely sekä EU:ssa vireillä olevat uudistushankkeet. Jaksossa kuvataan myös eräiden maiden yhtiöoikeudellisten uudistushankkeiden sisältö yleisellä tasolla. Jäljempänä keskeisiä muutosehdotuksia käsiteltäessä kuvataan tarpeen vaatimassa laajuudessa myös muiden maiden vastaavia säännöksiä.

Kansainvälistä vertailumateriaalia on kaupallisten julkaisujen ohella saatavilla erityisesti Ruotsin ja Ison-Britannian kokonaisuudistuksia koskevista asiakirjoista. Näistä voidaan mainita Department of Trade and Industry:n julkaisema tilausselvitys: *An international Survey of Companies Law in the Commonwealth, North America, Asia and Europe* vuodelta 1999. Kansainvälistä vertailutietoa on löydettävissä myös Osakeyhtiölakitoimikunta 1990:n mietinnöstä (KM 1992:32) sekä Pieniyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö -nimisestä työryhmän mietinnöstä (Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisuja 1/1998). Lisäksi kansainvälistä vertailua sisältyy esitystä valmisteltaessa tilattuihin asiantuntijaselvityksiin.

2.3.2 Euroopan unioni

Voimassa olevat ja hyväksytyt säädökset

EU:n yhtiöoikeudellisten direktiivien sisältöä on kuvattu Osakeyhtiölakitoimikunta 1990:n mietinnössä (KM 1992:32) ja ruotsalaisessa komiteamietinnössä *Aktiebolagslagen och EU* (SOU 1992:83). Näiden julkaisujen jälkeen direktiiveissä ei ole tilinpäätös- ja konsernitilinpäätösdirektiivejä lukuun ottamatta tapahtunut merkittäviä muutoksia. Viimeksi mainittujen direktiivien muutoksia ja uutta IAS-asetusta sekä niiden voimaansaattamistoimia käsitellään jäljempänä erikseen. Koska varsinaisia yhtiöoikeudellisia direktiivejä on kuvailtu tarkemmin muualla, jäljempänä kuvataan vain niiden pääsisältö.

EU:n komissiossa on voimaan saatettujen direktiivien lisäksi valmistunut useita direktiivi- ja asetusehdotuksia, joita on muun muassa esitelty valtioneuvoston kirjelmässä eduskunnalle. Ehdotuksia ei kuitenkaan toistaiseksi ole hyväksytty, eikä niitä sen vuoksi kuvata tarkemmin.

1) Ensimmäinen neuvoston direktiivi, annettu 9 päivänä maaliskuuta 1968, niiden takeiden yhteensovittamisesta samanveroisiksi, joita jäsenvaltioissa vaaditaan perustamissopimuksen 58 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuilta yhtiöiltä niiden jäsenten sekä ulkopuolisten etujen suojaamiseksi (68/151/ETY), jäljempänä julkistamisdirektiivi.

Julkistamisdirektiivi koskee osakeyhtiöihin liittyvien tietojen julkistamista sekä sen oikeusvaikutuksia. Tämän lisäksi direktiivi sisältää säännöksiä yhtiön puolesta tehtyjen sitoumusten pätevyydestä ja yhtiöiden pätemättömyydestä. Direktiivin

tavoitteena on säännösten yhdenmukaistamisella turvata yhtiön ulkopuolisten tahojen edut.

Direktiiviä ollaan parhaillaan muuttamassa siten, että siinä otettaisiin paremmin huomioon kehittynyt teknologia ja erityisesti sähköinen asioiminen kaupparekisterissä.

2) Toinen neuvoston direktiivi, annettu 13 päivänä joulukuuta 1976, niiden takeiden yhteensovittamisesta samanveroisiksi, joita jäsenvaltioissa vaaditaan perustamissopimuksen 58 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuilta yhtiöiltä niiden jäsenten sekä ulkopuolisten etujen suojaamiseksi osakeyhtiöitä perustettaessa sekä niiden pääomaa säilytettäessä ja muutettaessa (77/91/ETY), jäljempänä pääomadirektiivi.

Pääomadirektiivi sisältää säännöksiä niin sanotun julkisen osakeyhtiön perustamisesta, yhtiön pääomasta ja sen pysyvyydestä sekä pääomasijoittajien suojasta. Direktiivin merkittävimmät säännökset koskevat julkisen yhtiön vähimmäisosakepääomavaatimusta, osakepääoman korottamista ja osakkeenomistajan etuoikeutta uusiin osakkeisiin, osakepääoman alentamista, voitonjakoa sekä omien osakkeiden hankkimista. Direktiivin tavoitteena on yhdenmukaistaa sekä osakkeenomistajien välisiä että osakkeenomistajien ja sivullisten välisiä suhteita koskevat perussäännöt pääomayhtiöissä, jotka kääntyvät varainhankinnassaan yleisön puoleen.

3) Kolmas neuvoston direktiivi, annettu 9 päivänä lokakuuta 1978, perustamissopimuksen 54 artiklan 3 kohdan g alakohdan nojalla, osakeyhtiöiden sulautumisesta (78/855/ETY), jäljempänä sulautumisdirektiivi.

Sulautumisdirektiivin sääntelyn kohteena ovat julkisten osakeyhtiöi-

den kansalliset sulautumiset. Direktiivissä säännellään kolmen tyyppisiä sulautumisia: hankkimalla tapahtuva sulautuminen eli absorptiofuusio, sulautuminen perustamalla uusi yhtiö eli kombinaatiofuusio sekä tytäryhtiöfuusio. Direktiivin lähtökohtana on, että sulautuvan yhtiön osakkeenomistajista tulee vastaanottavan yhtiön tai perustettavan uuden yhtiön osakkeenomistajia. Direktiivillä pyritään turvaamaan osakkeenomistajien riittävä tiedonsaanti ja velkojien suoja samoin kuin muiden ulkopuolisten mahdollisuudet saada tietoa sulautumisesta.

4) Neljäs neuvoston direktiivi, annettu 25 päivänä heinäkuuta 1978, perustamissopimuksen 54 artiklan 3 kohdan g alakohdan nojalla, yhtiömuodoltaan tietynlaisten yhtiöiden tilinpäätöksistä (78/660/ETY), sellaisena kuin se on muutettuna neuvoston direktiivillä 90/604/ETY ja neuvoston direktiivillä 90/605/ETY, jäljempänä tilinpäätösdirektiivi.

Direktiivi koskee yksittäisen osakeyhtiön ja tiettyjen henkilöyhtiöiden vuositilinpäätöksen laatimista, sisältöä ja julkistamista sekä eräiltä osin tilintarkastusta. Direktiivin muutoksia käsitellään jäljempänä erikseen.

5) Kuudes neuvoston direktiivi, annettu 17 päivänä joulukuuta 1982, 54 artiklan 3 kohdan g alakohdan nojalla, osakeyhtiöiden jakautumisesta (82/891/ETY), jäljempänä jakautumisdirektiivi.

Direktiivissä säännellään kolmenlaisia julkisten osakeyhtiöiden jakautumisia: hankkimalla tapahtuvaa jakautumista, jakautumista perustamalla uusia yhtiöitä sekä edellä mainittujen yhdistelmiä. Direktiivin tavoitteet ovat yhtenevät sulautumisdirektiivin tavoitteiden kanssa.

6) Seitsemäs neuvoston direktiivi, annettu 13 päivänä kesäkuuta 1983, perustamissopimuksen 54 artiklan 3 kohdan g alakohdan nojalla, kon-

solidoiduista tilinpäätöksistä (83/349/ETY), sellaisena kuin se on muutettuna neuvoston direktiivillä 90/604/ETY ja neuvoston direktiivillä 90/605/ETY, jäljempänä konserniti-linpäätösdirektiivi.

Direktiivin tarkoituksena on kehittää säännöksiä useiden yhtiöiden muodostamista taloudellisista kokonaisuuksista annettavasta taloudellisesta tiedosta.

Direktiivi sisältää yksityiskohtaiset säännökset konserniti-linpäätöksen laatimisen edellytyksistä ja laatimisperiaatteista, toimintakertomuksesta, tilinpäätöstietojen julkistamisesta sekä tilintarkastuksesta. Tämänkin direktiivin muutoksia käsitellään tarkemmin jäljempänä.

7) Kahdeksas neuvoston direktiivi, annettu 10 päivänä huhtikuuta 1984, perustamissopimuksen 54 artiklan 3 kohdan g alakohdan nojalla, lakisääteisten tilintarkastusten suorittamisesta vastuussa olevien henkilöiden hyväksymisestä (84/253/ETY), jäljempänä tilintarkastajadirektiivi.

Direktiivissä määritellään tilintarkastajien pätevyyttä ja käytännön kokemusta sekä tilintarkastusyhteisöjen hallintoa koskevat periaatteet, jotka jäsenvaltioiden on sisällytettävä tilintarkastajien auktorisointia koskevaan kansalliseen lainsäädäntöön tilintarkastajien osaamisen ja riippumattomuuden varmistamiseksi. Direktiivin tarkoitus on parantaa yhtiöistä annettavan taloudellisen tiedon luotettavuutta.

8) Yhdestoista neuvoston direktiivi, annettu 21 päivänä joulukuuta 1989, julkistamisvaatimuksista, jotka koskevat toisen valtion lainsäädännön alaisten, yhtiömuodoltaan tietynlaisten yhtiöiden jäsenvaltioon avaamia sivuliikkeitä (89/666/ETY), jäljempänä sivuliikedirektiivi.

Direktiivissä säädetään muista jäsenvaltioista ja EY:n ulkopuolisista

valtioista olevien osakeyhtiöiden sivuliikkeitä koskevien tietojen ja asiakirjojen julkistamisesta sekä sivuliikettä koskevista tiedoista yhtiön toimintakertomuksessa. Direktiivin tavoitteena on suojata sekä sivuliikkeen perustaneen yhtiön osakkeenomistajia että niitä, jotka asioivat sivuliikkeen kanssa. Tarkoituksena on myös helpottaa sivuliikkeen perustamista toisiin jäsenvaltioihin.

9) Kahdestoista neuvoston yhtiöoikeudellinen direktiivi, annettu 21 päivänä joulukuuta 1989, yhdenmiehen rajavastuuyhtiöistä (89/667/ETY).

Direktiivin tavoitteena on sallia sellaisten osakkaan rajoitetulla vastuulla toimivien yhtiöiden perustaminen, joissa on vain yksi osakas. Direktiivi sisältää säännöksiä osakkeenomistajan henkilöllisyyden julkistamisesta, päätöksenteosta yhtiössä sekä sopimuksista yhtiön ja sen ainoan osakkeenomistajan välillä.

10) Neuvoston asetus (ETY) N:o 2137/85, annettu 25 päivänä heinäkuuta 1985, eurooppalaisesta taloudellisesta etuyhtymästä (ETEY).

Asetuksella luodaan eurooppalainen yhteisömuoto, jonka avulla eri jäsenvaltioista olevat yritykset ja luonnolliset henkilöt voivat harjoittaa yhteistoimintaa yli rajojen.

Asetuksella ei ole välittömiä vaikutuksia jäsenvaltioiden yhtiöoikeuteen.

11) Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (ETY) N:o 2157/2001, annettu 8 päivänä lokakuuta 2001, eurooppayhtiön säännöistä, jäljempänä eurooppayhtiöasetus.

Asetuksella tehdään mahdolliseksi eurooppayhtiön perustaminen ja toimiminen EU:n alueella. Eurooppayhtiö voi perustamisen yhteydessä sulautua toisessa valtiossa kotipaikkansa pitävän yhtiön kanssa ja se voi toimintansa aikana vaihtaa kotivaltiotansa ilman, että sen katsotaan

purkautuvan. Asetuksessa on perustamisen ja mainittujen kotivaltion vaihtamista koskevien säännösten lisäksi vain hajanaisia säännöksiä yhtiön toiminnasta. Asetukseen liitetty direktiivi, jolla järjestetään yritystehtäjäiden oikeudet. Asetus tulee voimaan 8 päivänä lokakuuta 2004.

Asetuksella ei ole välittömiä vaikutuksia jäsenvaltioiden yhtiöoikeuteen.

12) Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (ETY) N:o 1606/2002, annettu 19 päivänä heinäkuuta 2002, kansainvälisten tilinpäätösstandardien soveltamisesta, jäljempänä IAS-asetus. Asetusta käsitellään tarkemmin seuraavassa jaksossa.

Kansainväliset tilinpäätösstandardit

Kirjanpitolain (1336/1997) ja osakeyhtiölain vuoden 1997 muutoksilla saatettiin voimaan tilinpäätös- ja konsernitilinpäätösdirektiivi, jäljempänä tilinpäätösdirektiivit. Pankkien ja muiden rahoituslaitosten sekä vakuutusyritysten tilinpäätöksiä ja konsernitilinpäätöksiä koskevat lisäksi erilliset direktiivit 86/635/ETY ja 91/674/ETY, jotka on saatettu voimaan luottolaitostoiminnasta annetun lain vuoden 1997 muutoksilla (1340/1997) sekä vakuutusyhtiölain ja vakuutusyhdistyslain vuoden 1995 muutoksilla (389/1995 ja 451/1995).

IAS-asetuksella otetaan tilinpäätösdirektiiveihin perustuvan kansallisen tilinpäätössääntelyn rinnalla käyttöön sääntely, joka perustuu kansainvälisiin tilinpäätösstandardeihin, niin sanottuihin IAS/IFRS-standardeihin, jäljempänä IAS-standardit. IAS-asetuksen mukaan jäsenvaltioiden lainsäädännön alaisten yhtiöiden on 1 päivänä tammikuuta 2005 tai sen jälkeen alkavilta tilikausilta laadittava konsernitilinpäätöksensä kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaisesti, jos niiden arvopapereita

on kaupankäynnin kohteena tilinpäätöksen päivänä sijoituspalveluista arvopaperimarkkinoilla annetun neuvoston direktiivin (93/22/ETY), jäljempänä sijoituspalveludirektiivi, 1 artiklan 13 kohdassa tarkoitetuilla säännellyillä markkinoilla jäsenvaltiossa.

IAS-asetus sisältää jäsenvaltioille annetun mahdollisuuden sallia tai vaatia standardien soveltamista myös muissa tilanteissa kuin julkisesti noteerattujen yritysten konsernitilinpäätöksissä. Asetuksen mukaan jäsenvaltiot voivat sallia tai vaatia, että julkisesti noteeratut yhtiöt laativat erillistilinpäätöksensä hyväksytyjen standardien mukaisesti ja muut kuin julkisesti noteeratut yhtiöt laativat tilinpäätöksensä ja/tai konsernitilinpäätöksensä hyväksytyjen standardien mukaisesti. Näiden säännösten osalta asetuksessa ei ole määräaikoja.

Eräs olennaisimmista yhtäältä tilinpäätösdirektiivien ja kirjanpitolain sekä toisaalta IAS-standardien välisistä eroista on ollut rahoitusvälineiden tilinpäätöskäsittely. Tilinpäätösdirektiivien mukaan hyödykkeiden arvostus tilinpäätöksessä perustuu lähtökohtaisesti hankintameno, hankintamenoista tehtäviin poistoihin ja vapaaehtoihin arvonnkorotuksiin. IAS 39 –standardin mukaan rahoitusvälineet, niin rahoitusvarat, -velat kuin -johdannaisetkin, voidaan arvostaa tilinpäätöksessä jatkuvasti käypään arvoon. Tilikauden aikana tapahtuneet arvonnmuutokset kirjataan ensisijaisesti tuloslaskelmaan. Joissakin tapauksissa arvonnmuutokset kirjataan kuitenkin suoraan taseeseen omaan pääomaan.

Tilinpäätösdirektiivejä on kuitenkin muutettu vuonna 2001 siten, että jäsenvaltiot voivat sallia tai vaatia rahoitusvälineiden käypään arvoon arvostamisen myös kansallisessa lainsäädännössään, siis myös niissä yrityksissä, jotka eivät sovelta suo-

raan rahoitusvälineiden käyvän arvon mukaisen arvostamisen sallivia IAS-standardeja. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä 2001/65/EY, jäljempänä fair value –direktiivi, tilinpäätösdirektiiveihin lisättiin artiklat, joiden mukaan jäsenvaltioiden on sallittava tai vaadittava kaikkien yhtiöiden tai yhtiöluokkien osalta, että rahoitusvälineet, mukaan lukien johdannaiset, arvostetaan käypään arvoon poiketen tilinpäätösdirektiivin yleissäännöstä, jonka mukaan arvostuksen lähtökohtana on hankintameno tai tuotantokustannukset. Jäsenvaltiot voivat kuitenkin rajata luvan tai vaatimuksen konsernitilinpäätösdirektiivissä määritelyihin konsernitilinpäätöksiin.

Fair value –direktiivin säännösten esikuvana on ollut IAS 39 –standardi. Direktiivin tarkoituksena onkin poistaa rahoitusvälineiden arvostamisen osalta kansallisten tilinpäätössäännösten ja kansainvälisten tilinpäätösstandardien väliset ristiriitaisuudet. Jäsenvaltioiden on saatettava fair value -direktiivin edellyttämät säännökset kansallisesti voimaan ennen 1 päivää tammikuuta 2004.

IAS-asetuksen ja fair value -direktiivin lisäksi neuvosto ja parlamentti ovat hyväksyneet direktiivin, jolla muutetaan tilinpäätösdirektiivejä sekä vakuutusyritysten, pankkien ja muiden rahoituslaitosten tilinpäätösdirektiivejä. Muutosdirektiiviä kutsutaan jäljempänä modernisointidirektiiviksi (KOM(2002) 292 lopullinen). Modernisointidirektiivin tavoitteena on poistaa kaikki nykyiset ristiriidat tilinpäätösdirektiivien ja IAS-standardien väliltä sekä varmistaa, että niillä EU-alueen yrityksillä, jotka eivät laadi tilinpäätöstään tai konsernitilinpäätöstään IAS-asetuksen mukaisesti, on käytettävissään standardien mukaisia vaihtoehtoisia kirjanpitokäsittelyjä. Tavoitteena on myös ajanmukaistaa tilinpäätösdi-

rektiivien perusrakenne niin, että ne tarjoavat tilinpäätösraportoinnille puitteet, jotka vastaavat nykyistä käytäntöä ja ovat riittävän joustavat, jotta tilinpäätösraportointi voi kehittyä edelleen ottaen huomioon standardien tulevat muutokset.

EU:n tilinpäätössäännösten täytäntöönpano

Kauppa- ja teollisuusministeriön asettaman kirjanpitolainsäädännön muutostyöryhmän, jäljempänä IAS-sääntelyryhmä, 13 päivänä joulukuuta 2002 julkaistun väliraportin mukaan IAS-standardien pakollinen soveltaminen konsernitilinpäätöksissä ulotettaisiin koskemaan kaikkia rahoitus- ja luottolaitoksia sekä sijoituspalveluyrityksiä. Standardien mukaisen erillistilinpäätöksen laatimisvelvollisuus koskisi sellaisia edellä mainittuja yrityksiä, jotka eivät kirjanpitolain mukaan olisi velvollisia laatimaan konsernitilinpäätöstä.

IAS-sääntelyryhmän mukaan myös sellaisen kirjanpitovelvollisen, jonka arvopapereilla käydään arvopaperimarkkinalain 1 luvun 3 §:ssä tarkoitetulla tavalla julkisesti kauppaa ja joka ei laadi konsernitilinpäätöstä, olisi laadittava tilinpäätöksensä IAS-standardeja noudattaen. Kirjanpitovelvollisen, jonka osakkeilla käydään julkisesti kauppaa, on laadittava aina konsernitilinpäätöksensä kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaisesti.

Muille yrityksille IAS-sääntelyryhmä ei suosittele sen enempää pakkoa kuin esteitäkään käyttää IAS-standardeja konsernitilinpäätöksissä tai erillistilinpäätöksissä. Ainoa edellytys on, että kirjanpitovelvollisella on hyväksytty tilintarkastaja.

IAS-asetuksen mukaan jäsenvaltioilla on oikeus lykätä kansainvälisten tilinpäätösstandardien pakollista

käyttöönottoa eräiden julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yritysten osalta 1 päivään tammikuuta 2007 saakka. IAS-sääntelyryhmän alustavan kannan mukaan Suomi soveltaisi siirtymäaikaa sellaisiin yrityksiin, joilla on listattuna vain velkainstrumentteja, käytännössä siis joukkovelkakirjoja. Siirtymäaika koskisi ensisijaisesti osuuspankkeja.

IAS-sääntelyryhmän alustavan kannan mukaan rahoitusvälineiden käyvän arvon mukaista arvostamista ei kiellettäisi miltään kirjanpitovelvollisten ryhmältä tilinpäätöksessä eikä konsernitilinpäätöksessä. Toisaalta mitään kirjanpitovelvollisryhmää ei myöskään pakotettaisi ottamaan käyttöön käyvän arvon mukaista arvostusta, lukuun ottamatta luotto- ja rahoituslaitoksia sekä sijoituspalveluyrityksiä, joille se tehtäisiin pakolliseksi. Niiden taseet koostuvat suurelta osin rahoitusvälineistä. Luottolaitoksiin sovellettavat vakavaraisuussäännökset edellyttävät, että niiden varojen ja velkojen arvostus tapahtuu yhtenäisiä sääntöjä noudattaen sekä standardeja soveltavissa yrityksissä että kirjanpitolakia soveltavissa yrityksissä. Velvollisuus koskisi sekä erillistilinpäätöksiä että konsernitilinpäätöksiä.

IAS-sääntelyryhmän alustavan kannan mukaan kirjanpitolakiin otettavan perussäännöksen mukaan fair value –direktiivissä tarkoitetut rahoitusvälineet voitaisiin arvostaa käypään arvoon. Tarkemmat säännökset annettaisiin kauppa- ja teollisuusministeriön asetuksella. Lähtökohtana on, että kansalliset säännökset laaditaan mahdollisimman yhdenmukaisiksi IAS 39 –standardin kanssa. Niillä säädettäisiin muun muassa käyvän arvon muutosten kirjaamisesta tuloslaskelmaan tuotoksi tai kuluksi sekä käyvän arvon rahastosta, johon käyvän arvon muutokset merkittäisiin niissä tilan-

teissa, joissa niitä ei merkitä suoraan tuloslaskelmaan. Esityksen varojenjakoa koskevissa ehdotuksissa on otettu huomioon, että käyvän arvon muutokset ymmärretään säännöksissä ensisijaisesti tulosvaikutteisina erinä.

IAS-asetuksesta ja IAS-sääntelyryhmän ehdotuksista seuraa, että suomalaiset yhtiöt laatisivat tilinpäätöksensä ja konsernitilinpäätöksensä kahden normiston nojalla: erät yhtiöt laatisivat ne kansainvälisten tilinpäätösstandardien mukaisesti, toiset kansallisen kirjanpitolainsäädännön mukaisesti. Modernisointidirektiivin säännöksistä seuraa lisäksi, että kirjanpitolainsäädäntöä lähenetään kansainvälisiin tilinpäätösstandardeihin. Järjestelmät eivät kuitenkaan ole yhtenevät. Modernisointidirektiivin säännöksiin sisältyy kansallista liikkumavaraa, jolloin myös kansallisen lainsäädännön mukaan laadittavat tilinpäätökset saattavat poiketa toisistaan sekä esitystavaltaan että sisällöltään. IAS-sääntelyryhmän alustavan kannan mukaan käyvän arvon mukaista arvostamista ei ulotettaisi kirjanpitolain mukaan tilinpäätöksensä ja konsernitilinpäätöksensä laativien yritysten osalta rahoitusvälineitä laajemmalle, vaikka tilinpäätösstandardien mukaan käyvän arvon mukainen arvostus koskee muun muassa sijoituskiinteistöjä.

Edellä esitetystä kehityksestä johtuen osakeyhtiölain tilinpäätöstä koskevat ehdotukset on pyritty laatimaan yhtäältä mahdollisimman neutraaleiksi suhteessa eri tilinpäätösnormistoihin, toisaalta siten, että ne eivät olisi ristiriidassa minkään sovellettavan normiston kanssa. Näistä syistä ehdotukseen ei sisälly esimerkiksi säännöksiä omien osakkeiden merkitsemisestä tilinpäätökseen eikä rahoituslaskelman tai julkisen yhtiön osavuositarkastuksen laatimisvelvolli-

suudesta. Omien osakkeiden käsittely voimassa olevan lain 11 luvun 6 a §:n mukaan on ristiriidassa IAS-standardien kanssa. IAS-sääntelyryhmä ehdottanee rahoituslaskelmaa koskevia säännöksiä kirjanpitolakiin. Standardeissa on omat säännöksensä rahoituslaskelmasta. Osavuositarkastuksista säädetään sekä arvopaperimarkkinalaissa että standardeissa.

EU:n yhtiöoikeuden kehitysnäkymät

EU:n komissio asetti syyskuussa 2001 korkean tason työryhmän (High Level Group of Company Law Experts), jonka tarkoituksena oli antaa itsenäisiä neuvoja ensivaiheessa yritystositajousdirektiivin osalta ja toisessa vaiheessa yleisemmin EU:n yhtiöoikeuden kehittämistä. Työryhmän yhtiöoikeuden kehittämistä koskenut toimeksianto oli laadittu yleiseen muotoon. Yritystositajousdirektiivin osalta ryhmä antoi raporttinsa tammikuussa 2002. Yhtiöoikeuden kehittämistä koskeva loppuraportti annettiin 4 päivänä marraskuuta 2002.

Työryhmän mielestä yhtiöoikeuden kehittämisen lähtökohtana EU:ssa tulisi olla tehokkuuden ja kilpailukykyyn lisääminen. Epätarjouksenmukaiset vähemmistöosakkeita ja velkojia suojaavat säännökset tulisi mahdollisuuksien mukaan korvata saman tasoilla mutta yritystoimintaa vähemmän haittaavilla keinoilla.

Sääntelytekniikan osalta työryhmä korosti laajempaa vaihtoehtojen sääntelytapojen käyttämistä, julkistamisvelvoitteiden käyttöä pakottavan sääntelyn sijasta ja tarpeellisen jäsenvaltiot ja etuhot kattavan konsultaation merkitystä.

Työryhmä painotti rajat ylittävää toimintaa edistävien hankkeiden, erityisesti rajat ylittäviä sulautumisia

ja yhtiön kotipaikan siirtoa koskevien direktiivien säätämisen tärkeyttä.

Työryhmän mielestä yhtiöoikeus ei ole oikea väline taloudellisen rikollisuuden vastaisessa taistelussa, vaan epärehellistä toimintaa ja yhtiömuodon väärinkäyttöä tulisi torjua erityislainsäädännöllä. Taloudellisen rikollisuuden vastustaminen ei saisi estää tehokkaiden sääntelymallien omaksumista.

Työryhmä yhtyi toteutetussa avoimessa lausuntomenettelyssä esille tulleisiin näkökohtiin, joiden mukaan pääoman yhtiöön tuleminen ja pysyvyttä koskevia säännöksiä on syytä kehittää. Työryhmä katsoi, että ensi vaiheessa niin sanotun SLIM –työryhmän pääomadirektiiviä koskevia ehdotuksia tulisi edistää. Säännösten kehittäminen tarkoittaisi muun muassa aidosti nimellisarvottomien osakkeiden tunnustamista direktiivissä. Työryhmän mukaan aidosti nimellisarvottomien osakkeiden käyttöön otto ei poikkea merkittävästi pääomadirektiivin nykyisistä lähtökohdista.

Komission tulisi työryhmän mielestä selvittää, onko luotavissa uusi pääoman pysyvyyttä koskeva järjestelmä. Tämä voisi olla vaihtoehtoinen nykyiselle järjestelmälle. Vaihtoehtoisessa järjestelmässä pääoman palauttaminen, eli toisesta näkökulmasta vapaan ja sidotun oman pääoman pysyvyys, perustuisi solvenssitestiin, johon sisältyisi sekä tase-testi että maksukykyisyystesti. Keskeinen kysymys olisi se, miten tase-testi rakennettaisiin. Työryhmä ei katsonut tarpeelliseksi tarkemmin pohtia vähimmäispääomaan liittyviä kysymyksiä, muuta totesi vähimmäispääoman merkityksen velkojien suojan kannalta vähäiseksi.

EU:n kilpailukykyneuvosto on kehottanut komissiota mahdollisimman nopeasti laatimaan korkean tason työryhmän raportin pohjalta yh-

tiöoikeuden toimintasuunnitelman. Neuvosto korosti sen tärkeyttä, että toimintasuunnitelmassa otetaan huomioon myös muut kuin lainsäädännölliset menettelyt, tarve modernisoida olemassa olevia direktiivejä sekä keskustelu jäsenvaltioiden kanssa. Saatujen tietojen mukaan toimintasuunnitelma esitellään keväällä 2003.

2.3.3 Eräät muut valtiot

Osakeyhtiölain kokonaisuudistuksia toteutetaan harvoin. Parhaillaan on meneillään kaksi Suomen kannalta merkittävää kokonaisuudistushanketta, Ruotsin ja Ison-Britannian osakeyhtiölakien uudistukset.

Ruotsi

Ruotsin osakeyhtiölain (aktiebolagslag, ABL) kokonaisuudistus alkoi vuonna 1990, jolloin Aktiebolagskommitté aloitti työnsä. Vuodesta 1995 lähtien komitean tavoitteena on ollut kokonaan uuden osakeyhtiölain laatiminen. Uudistus toteutetaan osittaisuudistuksina, joista osa on jo saatettu voimaan. Viimeisiä osittaisuudistuksia ja osittaisuudistusten yhteensovittamista koskevat hallituksen esitykset on tämänhetkisen tiedon perusteella tarkoitus antaa vuoden 2004 aikana. Kokonaan uuden lain aikaisin mahdollinen voimaantuloajankohta olisi vuoden 2005 alku.

Viimeisessä mietinnössään Ny Aktiebolagslag (SOU 2001:1) komitea toteaa perusteluna uuden lain säätämiseksi, että yhtiöiden toimintaympäristö on muun muassa pääomamarkkinoiden kehityksen takia täysin erilainen kuin vuonna 1975, jolloin aktiebolagslag tuli voimaan. Myös julkisten yhtiöiden omistusrakenteiden on katsottu olennaisesti muuttuneen 1990-luvulla. Komitean

mielestä jatkuva pienten muutosten tekeminen lakiin on tapahtunut lain selkeyden ja luettavuuden kustannuksella.

Komitea on mietinnön mukaan pyrkinyt siihen, että uudessa laissa markkinat ratkaisisivat monia sellaisia kysymyksiä, jotka nykyään on järjestetty lailla. Komitean keskeisiin ehdotuksiin kuuluvat osakkeen nimellisarvosta ja niin sanotusta sukssiiviperustamisesta luopuminen, luovutusrajoitusten salliminen nykyistä laajemmin sekä omistuksen julkisuuden rajoittaminen. Yhtiökousta koskevassa sääntelyssä on pyritty edistämään omistajien aktiivisuutta esimerkiksi sallimalla yhtiökokoukseen osallistuminen internetin välityksellä. Komitea ehdottaa myös säännöksiä yhtiön korvausvastuusta osakkeen merkitsijää kohtaan (prospektansvar).

Komitea ehdottaa osakkeiden nimellisarvottomuuteen liittyen osakkeiden ja osakepääoman välisen yhteyden purkamista. Uusia osakkeita voitaisiin antaa korottamatta osakepääomaa ja osakepääomaa voitaisiin korottaa antamatta uusia osakkeita. Osakeantien yhteydessä voitaisiin päättää siitä, sijoitetaanko annissa tulevat varat sidottuun vai vapaaseen omaan pääomaan.

Osakepääoman alentamiseen ja omien osakkeiden hankkimiseen liittyviä säännöksiä ehdotetaan uudistettaviksi siten, että yhtiöiden mahdollisuus sopeuttaa pääomarakenteensa kulloistenkin tarpeiden mukaan helpottuu. Lähipiirilainoja koskevia säännöksiä ehdotetaan kevennettäviksi. Komitea ehdottaa myös jakautumisen sääntelemistä. Komitea käsittelee lisäksi erillisessä liitteessä kattavaa siirtymistä osakekirjattomaan osakkeiden rekisteröintijärjestelmään.

Iso-Britannia

Isossa-Britanniassa käynnistettiin vuonna 1998 osakeyhtiölain, Companies Act, kokonaisuudistus. Uudistuksen tavoitteiksi asetettiin yrittäjyyden ja kilpailukyvyn edistäminen, yhtiön intressitahojen välisen tasapainon modernisointi sekä yksinkertaisen ja helposti lähestyttävän lain laatiminen. Uudistushanke on tuottanut varsinaisia ehdotuksia vain eräistä säädöksistä, mutta periaatetasolla uudistusehdotukset kattavat koko lain.

Uudistuksesta vastannut Company Law Review Steering Group katsoo (Modern Company Law For a Competitive Economy, Final Report, 2001), että yhtiöoikeuden avulla voidaan edistää yritteliäisyyttä, taloudellista kasvua, kansainvälistä kilpailukykyä ja luoda suotuisa ympäristö sijoituksille. Yhtiöoikeudella voidaan myös edistää resurssien tehokasta käyttämistä, oli kysymys säästöistä tai työvoimasta. Steering Groupin mukaan yhtiöoikeus voi myös olla näissä suhteissa haitallinen. Voimassa oleva laki nähdään monessa suhteessa vanhanaikaisena sekä investointeja ja yritteliäisyyttä jarruttavana. Voimassa olevan lain monimutkaisten säännösten katsotaan vaikeuttavan rehellisten toimijoiden asemaa ja antavan epärehellisille mahdollisuuden käyttää erikoisuuksia hyväkseen. Uudistuksen tavoitteena on laki, joka olisi tehokas väline vastuullisessa ympäristössä toimivalle yrittäjyydelle. Uudistuksen tärkeä tavoite on ollut pienten osakeyhtiöiden aseman parantaminen.

Pieniin yhtiöihin suunnatuista uudistusehdotuksista voidaan mainita vapautus vuosittaisesta yhtiökokouksen pitämisestä ja niin sanotun company secretaryn nimeämisestä, kannustaminen vaihtoehtoihin riidanratkaisukeinoihin sekä tilinpäätökseen

liittyvien velvoitteiden vähentäminen, kuten tilintarkastuspakon poistaminen yhtiöiltä, joiden liikevaihto alittaa EU:n salliman korkeimman määrän eli 4,8 miljoonaa puntaa. Myös pääoman pysyvyyttä koskevan järjestelmän keventämistä ehdotetaan.

Laajasti omistettujen yhtiöiden osalta ehdotetaan muun muassa johdon tehtävien ja vastuiden selkeämpää sääntelyä, osakkeenomistajien yhtiökokousaloitteiden tekemisen helpottamista, institutionaalisten sijoittajien päätöksenteon julkisuuden lisäämistä sekä osakkeenomistajan yhtiön lukuun ajamaa kannetta koskevien säännösten selkeyttämistä. Omien osakkeiden hankinnan rahoittamista koskevia säännöksiä ehdotetaan niin ikään selkeytettäväksi. Ehdotuksen mukaan osakastietojen julkisuus säilyisi, mutta tietojen käyttäminen muun muassa suoramarkkinointitarkoituksiin estettäisiin. Yritysjärjestelyjä koskevia säännöksiä ehdotetaan modernisoitavaksi. Yhtiöille ehdotetaan annettavaksi mahdollisuus vaihtaa kotivaltiota ilman, että yhtiö katsotaan puretuksi.

Sanktiojärjestelmän osalta uudistuksessa kiinnitetään erityistä huomiota maksukyvyttömän yhtiön ja sen johdon välisiä liiketoimia koskeviin säännöksiin sekä lähinnä suomalaista liiketoimintakieltoa vastaaviin johtotehtävissä toimimisen kieltoa koskeviin säännöksiin.

Muiden valtioiden viimeaikaisista uudistuksista

Muita Ruotsin, Ison-Britannian ja Suomen kokonaisuudistuksia vastaavia uudistushankkeita ei OECD:n piirissä tiettävästi ole vireillä. Monissa valtioissa on kuitenkin ollut vireillä suppeampia hankkeita, joilla erityisesti julkisten osakeyhtiöiden kilpailukykyä pyritään kehittämään.

Uudistuksilla näyttäisi usein olevan yhteys pääomamarkkinoilla tapahtuneeseen kehitykseen.

Muiden pohjoismaiden osalta voidaan viitata Norjan osakeyhtiölain uudistukseen, jossa päädyttiin kahden toisiaan muistuttavan osakeyhtiölain säätämiseen. Lov om aksjeselskaper (lov 13 juni 1997 nro 44) koskee yksityisiä osakeyhtiöitä ja lov om allmennaksjeselskaper (lov 13 juni 1997 nro 45) julkisia osakeyhtiöitä. Lakien ja siten yhtiömuotojen väliset erot ovat vähäisiä. Säännöksiä on selostettu muun muassa hallituksen esityksessä 89/1996 vp. ja työryhmän mietinnössä Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö.

Tanskassa merkittävin uudistus on rajavastuuyhtiöitä (anspartselskabslov) koskeva uudistus, jossa muun muassa merkittävästi lyhennettiin lakitekstiä (Lov nr. 378 af 22. maj 1996). Lain sisältöä on selostettu työryhmän mietinnössä Pienyhtiöt ja yhtiölainsäädäntö.

EU:n jäsenvaltioista Saksa ja Ranska ovat 1990-luvulla pyrkinet liberalisoimaan yhtiöoikeuden järjestelmäänsä, muun muassa luomalla uusia yhtiömuotoja kuten "Kleine Aktiengesellschaft" ja Société par actions simplifiée, jäljempänä SAS. Saksassa on toteutettu julkisten osakeyhtiöiden yhtiökokouksiin osallistumista koskeva uudistus sekä viimeisenä niin sanottu corporate governance –uudistus. Myös Italiassa ja Espanjassa on 1990-luvulla toteutettu uudistuksia, jotka kohdistuvat julkisten osakeyhtiöiden rahoituksen hankintaan pääomamarkkinoilta.

Japanissa on 1990-luvulla toteutettu sarja uudistuksia, joilla on pyritty lisäämään osakeyhtiöiden kilpailukykyä ja mahdollisuuksia hankkia rahoitusta markkinoilta. Koreassa on Aasian talouskriisin jälkeen kiinnitetty huomiota johdon vastuuta

koskeviin säännöksiin, mutta myös yhtiöoikeuden järjestelmän kilpailukykyyn.

2.4. Nykytilan arviointi

2.4.1. Yleistä

Oikeusministeriö julkisti kesällä 2000 muistion "Osakeyhtiölain uudistaminen – tavoitteena kilpailukykyisempi yhtiöoikeus", jossa käsiteltiin osakeyhtiöiden toimintaympäristön muutoksia, lueteltiin ongelmallisiksi katsottuja säännöksiä ja tehtiin ehdotus siitä, mitä periaatteita noudattaen osakeyhtiölakia tulisi uudistaa. Muistiossa on myös lueteltu ongelmallisia säännöksiä. Muistiota on kuvattu jäljempänä jaksossa 5.

Muistio toimitettiin laajalle lausuntokierrokselle. Lausunnonantajat katsoivat muistion sisältämän tilanearvion pitävän pääosin paikkansa ja puolsivat osakeyhtiölain kokonaisuudistuksen aloittamista. Työryhmän toimeksianto perustuu mainittuun muistioon ja siitä saatua lausuntopalautteeseen.

2.4.2. Toimintaympäristön muutokset

Edellä mainitussa oikeusministeriön muistiossa kuvattiin niitä muutoksia, joita osakeyhtiöiden toimintaympäristössä on tapahtunut osakeyhtiölain voimaantulon jälkeen.

Muistiossa kiinnitettiin huomiota maailmankaupan ja sijoitustoiminnan vapautumiseen, yhteisvaluuttaan siirtymiseen sekä näiden vaikutukseen yhtiöiden kilpailuolosuhteisiin. Muistiossa arvioitiin, yhdenmukaisesti eräiden muiden selvitysten kanssa, että yhtiöoikeudellisella

sääntelyllä on merkitystä yhtiöiden kilpailutekijänä. Edelleen todettiin, että eri puolilla maailmaa on vireillä osakeyhtiöoikeuden uudistamishank

keita, joissa yhtenä keskeisenä kriteerinä on yhtiöiden ja yhtiöoikeuden kilpailukyky.

Muistiossa kiinnitettiin huomiota rahoitusjärjestelmän muuttumiseen aikaisempaa markkinaehtoisemmaksi. Muistiossa arvioitiin, että muutoksen seurauksena rahoitusta haetaan yhä enemmän suoraan markkinoilta, yhtiöiden omistusrakenne hajautuu, sijoituksia hajautetaan aikaisempaa enemmän ja että pörssikurssin merkitys julkisten osakeyhtiöiden toiminnan arvioinnissa korostuu. Rahoitusjärjestelmän muutoksen ja kansainvälistymisen katsottiin lisäävän tarvetta hakea uusia yhtiöoikeudellisia toimintamalleja. Markkinakeskeisyyden katsottiin vaikuttavan myös pienten ja kehittyvien yhtiöiden rahoitukseen, esimerkiksi riskisijoitustoiminnan lisääntymiseen.

Muistiossa todettiin, että osakeyhtiömuodon suosio pienissäkin yhtiöissä on entisestään lisääntynyt ja että yhtiöoikeuden aiheuttamat suoranaiset hallinnointikustannukset sekä erilaiset selonotto- ja epävarmuuskustannukset kohdistuvat pieniin yhtiöihin suhteellisesti korkeampina kuin suuriin yhtiöihin.

Muistiossa otettiin lähtökohdaksi se, että muutospaineet kuten kilpailu, rahoituksen markkinaehtoisuminen, yritysten jatkuva rakennemuutos ja erilaisen yritystoiminnan harjoittaminen osakeyhtiömuodossa näyttäisivät edellyttävän yhtiöoikeudelta erityisesti joustavuutta.

Muistiossa todettiin myös, että osakeyhtiöiden toiminnan kannalta merkittävä sääntely on muuttunut. Olennaisia muutoksia on tapahtunut erityisesti arvopaperimarkkinoita koskevassa sääntelyssä, jota ei ollut lainkaan voimassa olevan lain säätämisen aikaan. Julkisiin osakeyhtiöihin kohdistuu nykyään kattava tiedonantovelvollisuutta koskeva säännöstö, jolla on merkitystä muun muassa omistustietojen julkisuuden kannalta. Myös tilinpäätöstä koskevat säännökset ovat olennaisesti muuttuneet. Erityisesti EU:n kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja sivuavat hankkeet vaikuttavat merkittävästi myös yhtiöoikeudelliseen sääntelyyn, erityisesti oman pääoman eriin, jakokelpoisten varojen muodostumiseen sekä mahdollisesti osakkeiden nimellisarvoa koskeviin kysymyksiin.

2.4.3. Kansainvälinen kehitys

Monet yhtiöoikeudelliset uudistukset näyttäisivät perustuvan oman maan yhtiöiden kilpailukyvyn parantamiseen. Yhtiöoikeuden sääntelyä pyritään aikaisempaa selvemmin tarkastelemaan yhtiön itsensä eikä vain sen sidosryhmien näkökulmasta. Myös EU:n korkean tason työryhmä otti yhtiöoikeuden kehittämistä koskevassa raportissa lähtökohdaksi yritystoiminnan näkökulman.

Toinen selvä kehityssuuntaus on nykyisten osakkeiden nimellisarvoon ja kaavamaiseen velkojiensuojaan perustuvien järjestelmien uudelleenarviointi. Ruotsin ja Ison-Britannian uudistusten valmisteluaineistossa sekä EU:n korkean tason työryhmän raportissa pyritään eroon osakkeen nimellisarvoon perustuvasta järjestelmästä. Tätä suuntausta tukee EU:n IAS-asetus. IAS-standardien mukaan meillä nykyään osakepääomaksi katsottuja eriä voidaan joutua merkitse-

mään vieraaseen pääomaan, mikä merkitsee sitä, ettei ainakaan nykyisen kaltainen nimellisarvoihin perustuva järjestelmä voi pysyä ennallaan. Ison-Britannian uudistuksessa ja EU:n korkean tason työryhmän raportissa painotetaan tarvetta arvioida velkojiensuojajärjestelmää uudelleen.

Korkean tason työryhmä korostaa rajat ylittävää yritystoimintaa koskevien direktiivien säätämisen tärkeyttä. Eurooppayhtiötä koskeva asetus on hyväksytty ja se tulee voimaan vuonna 2004. Asetus mahdollistaa rajat ylittävän sulautumisen yhtiötä perustettaessa ja yhtiön kotipaikan vaihtamisen yhtiön toiminnan aikana. EU-säännöksiin liittyvät mahdollisuudet siirtää yhtiön oikeudellinen kotipaikka toiseen valtioon asettavat Suomen uuteen kilpailutilanteeseen. Myös tästä näkökulmasta on tärkeää, että osakeyhtiöoikeus tarjoaa yhtiöille kilpailukykyiset toimintamahdollisuudet.

2.4.4. Yksittäiset lainkohdat

Osakeyhtiölain vuonna 1997 voimaan tullessa laajassa osittaisuudistuksessa muutettiin vain osaa osakeyhtiölaista. Sekä uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä (89/1996 vp.) että Osakeyhtiölakitoimikunta 1990:n mietinnössä korostettiin sitä, että merkittävä osa laista ollut ei uudelleen arvioinnin kohteena ja että tällainen uudelleen arviointi olisi syytä tehdä. Uudistuksessa ei esimerkiksi juurikaan käsitelty osakeyhtiölain seuraamusjärjestelmää, kuten vahingonkorvausta koskevia säännöksiä.

Oikeusministeriössä kesällä 2000 laaditussa muistiossa lueteltiin niitä lainkohtia, jotka kaipaivat uudelleen arviointia: yhtiökokouksen nennettelysäännökset, hallintoa koskevat pakottavat säännökset, sidotun pää-

oman pysyvyys sekä omien osakkeiden hankinta ja lunastaminen, vähimmäisosakepääomavaatimus, pakkoselvitystila, voitonjakokelpoiset varat, rakennejärjestelyt sekä seuraamusjärjestelmä.

Muistioon oli myös liitetty Teollisuus ja Työntajat ry:n ja Keskuskauppakamarin luettelot niistä lainkohdista, joissa on erityisesti havaittu ongelmia. Esimerkiksi Teollisuus ja Työntajat ry. kiinnitti huomiota yhtiökokousta ja päätöksentekoa, osakepääoman korottamista, omien osakkeiden hankkimista, hankittujen omien osakkeiden luovuttamista, lunastuslausekkeita, arvo-osuusjärjestelmää sekä jakautumista ja sulautumista koskeviin säännöksiin. Lisäksi viitattiin osakeyhtiölain ja arvopaperimarkkinalain päällekkäisyyksiin sekä osakeyhtiölain ongelmalliseen viittaussäätelyyn. Myös Keskuskauppakamarin luettelo sisälsi viittauksia useisiin osakeyhtiölain yksityiskohtiin.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Esityksen tavoitteet

Esityksessä ehdotetaan uuden osakeyhtiölain säätämistä. Tavoitteena on työryhmän toimeksiannon mukaisesti joustava ja kilpailukykyinen osakeyhtiölaki, joka antaa riittävän turvan vähemmistöosakkeenomistajille ja velkojille. Tavoitteena on, että laki palvelee mahdollisimman hyvin erityisesti pieniä osakeyhtiöitä, jotka muodostavat valtaosan osakeyhtiöiden kokonaismäärästä. Erityisesti pienten yhtiöiden toiminnan helpottamiseksi laki on pyritty kirjoittamaan mahdollisimman selkeäksi. Lain selkeyttä on pyritty lisäämään käyttämällä pykäläotsikoita ja väliotsikoita. Säännökset on myös pyritty ryhmittelemään käyttäjän kannalta

nykyistä johdonmukaisemmin. Säännösten selkeään kirjoittamistapaan on kiinnitetty erityistä huomiota.

Työryhmä on arvioinut, että hallittu yhtiöiden toimintamahdollisuuksien lisääminen on yritystoiminnan tehokkuuden ja yhtiöiden kilpailukyvyn kannalta keskeinen toimenpide. Toimintamahdollisuuksia on pyritty lisäämään eri keinoin.

Toimintamahdollisuuksien lisäämiseen on pyritty keventämällä erilaisia rajoituksia ja muotomääräyksiä tai poistamalla niitä. Työryhmä on myös pyrkinyt lisäämään yhtiöiden laissa säänneltyjä toimintamahdollisuuksia sekä laajentamaan tahdonvaltaisen sääntelyn alaa. Työryhmä on lisäksi pyrkinyt tekemään sellaisia materiaalisia muutoksia, joilla toimintaan liittyvää epävarmuutta voidaan vähentää ja siten lisätä tosiasiallisia toimintamahdollisuuksia.

Työryhmä on kiinnittänyt erityistä huomiota yhtiön sidosryhmien asemaan. Työryhmä on yrittänyt valita yhtiöiden toimintamahdollisuuksia lisäävät keinot siten, että niillä ei olisi olennaisia vaikutuksia yhtiön sidosryhmien, erityisesti vähemmistöosakkeenomistajien ja velkojen asemaan. Työryhmä ehdottaa lisäksi eräitä säännöksiä, joilla näiden ryhmien asemaa voidaan turvata.

Työryhmä on pyrkinyt siihen, että laki antaisi mahdollisimman hyvät puitteet rehelliselle yritystoiminnalle. Ehdotuksessa on kuitenkin väärinkäytöksiä silmällä pitäen kiinnitetty huomiota oikeussuojajärjestelmän tosiasialliseen tehostamiseen.

3.2. Keskeiset ehdotukset

3.2.1. Lain rakenne ja kirjoittamistapa

Vaikka ehdotuksessa pyritään yhtiöiden toimintavapauden lisäämiseen, sääntelyn määrää ei ehdoteta

vähennettäväksi. Työryhmä katsoo, että on kaikkien yhtiöiden, mutta erityisesti pienten yhtiöiden etujen mukaista, että yhtiöoikeudelliset kysymykset on säännelty lain tasolla. Ehdotettu, voimassa olevan lain tapaan kattava sääntely tekee mahdolliseksi sen, että yritykset voivat toimia ilman tarpeettomia yhtiöoikeudellisista seikoista sopimisesta aiheutuvia kustannuksia. Yritysten toimintavapauden lisääminen ehdotetaan toteutettavaksi pääasiassa muuttamalla säännöksiä tahdonvaltaisiksi, sallimalla ja tarvittaessa sääntelemällä uusia menettelyjä sekä poistamalla eräitä muotomääräyksiä.

Säännökset on jaettu osastoihin siten, että muun muassa hallintoa, rahoitusta, varojen jakamista ja seuraamuksia koskevat säännökset ovat omina kokonaisuuksinaan. Näin pyritään helpottamaan erilaisten käytettävissä olevien mahdollisuuksien havaitsemista ja vertailua.

Sekä lain luvut että lukujen sisällä pykälät on pyritty sijoittamaan siten, että ne palvelisivat käyttäjien tarpeita, eikä esimerkiksi aina kulloinkin käsiteltävän menettelyn kronologista järjestystä noudattaen. Lukujen sijoittelussa on tämän vuoksi päädytty siihen, että yleensä kaikissa yhtiöissä sovellettavat yhtiön hallintoa koskevat säännökset ovat ensimmäinen kokonaisuus yleisten säännösten jälkeen. Vasta tämän jälkeen säädetään rahoituksesta ja varojen jakamisesta. Yhtiön toimielimiä koskevassa sääntelyssä on katsottu asianmukaiseksi aloittaa siitä, mitä toimielimet tekevät ja vasta sen jälkeen säännellä esimerkiksi toimielinten jäsenten valintaa. Johtoa koskevat säännökset on kirjoitettu siten, että hallitusta, toimitusjohtajaa ja hallintoneuvostoa koskevat säännökset muodostavat omat kokonaisuutensa.

Lukuihin on lisätty väliotsikot ja kaikki pykälät on varustettu pykälä-

otsikolla. Pykälät on kirjoitettu mahdollisimman lyhyesti. Viittaukset muihin pykäliin on pääsääntöisesti tehty siten, että pykälänumeron lisäksi viittauksesta käy ilmi se, mitä viitatussa pykälässä säännellään. Niin sanotut ”soveltuvin osin” –viittaukset on pyritty poistamaan laista. Sitä vastoin ehdotus sisältää informatiivisia, lukijan huomiota tiettyyn muualla säänneltyyn asiaan kiinnittäviä viittauksia. Yhtiökokousta, kokouskutsua, kutsutapaa, kutsuaikaa sekä muita vastaavia seikkoja pyritään sääntelemään keskitetysti yhtiökokousta koskevassa luvussa. Jos jotakin näistä seikoista ei ole ollut tarkoituksenmukaista säännellä yhtiökokousluvussa, lukuun on kuitenkin otettu viittaus siihen lain kohtaan, jossa asiasta säädetään.

3.2.2. Yleisten periaatteiden korostaminen

Työryhmä ehdottaa, että lain ensimmäisessä luvussa säädettäisiin osakeyhtiön toiminnan keskeisistä periaatteista. Tällä tavoitellaan ensiksikin lain sisällön ymmärtämisen helpottamista. Kun keskeiset periaatteet esitellään lain alussa, lukija voi saada käsityksen siitä, mihin periaatteisiin laki perustuu ja mitä oikeushyviä laissa pyritään suojelemaan. Tämä edesauttaa jäljempänä säädettävien yksityiskohtaisempien pykälien tarkoituksen ja sisällön ymmärtämistä.

Keskeisten periaatteiden esittäminen lain alussa myös korostaa niiden merkitystä oikeusperiaatteina. Yhtiöoikeudellisen toiminnan monimutkaistuessa ja toimintamahdollisuuksien lisääntyessä on perusteltua tuoda esille niitä periaatteita, joiden avulla ongelmalliset tilanteet viime kädessä ratkaistaan. Laajempaa aineellista merkitystä on osakkeen luovutettavuutta, yhtiön toiminnan tarkoitusta,

osakkeenomistajien yhdenvertaisuutta ja johdon huolellisuusvelvoitetta koskevilla säännöksillä. Oman pääoman pysyvyyttä ja enemmistöperiaatetta koskevat säännökset ovat luonteeltaan ensisijassa informatiivisia.

Yhtiön toiminnan tarkoitus on ehdotuksen mukaan edelleen voiton tuottaminen osakkeenomistajille. Se, että osakkeenomistajat saavat tuotonsa viimeisenä, merkitsee myös sitä, että velkojien edut tulevat otetuiksi huomioon. Säännöksen perusteluissa todetaan, ettei yhtiön toiminnan pitkäjänteinen kehittäminen ole tämän tarkoituksen vastaista. Yhdenvertaisuusperiaatteen merkityksen toivotaan entisestään vahvistuvan sillä, että voimassa olevan lain yhdenvertaisuutta koskevat säännökset yhdistetään ja esitetään lain alussa. Yhdenvertaisuusperiaatteen noudattaminen merkitsee sitä, että yhtiön varat jaetaan osakkeenomistuksen ja yhtiöjärjestyksen mukaisesti, eikä niitä pyritä eri tavoin siirtämään osakkeenomistajien enemmistölle.

Johdon huolellisuusvelvollisuuden sisältyy vaatimus huolellisesta toimimisesta, mutta myös velvollisuus edistää yhtiön eikä esimerkiksi keskeisten omistajatahojen etua. Velvollisuus suojaa vähemmistöosakkeenomistajia ja velkojia ja on tärkeä esimerkiksi johdon vahingonkorvausvastuun arvioinnin kannalta. Periaate ei ilmene suoraan nykyisestä laista, mutta sen on vakiintuneesti katsottu olevan voimassa.

3.2.3 Perustaminen ja yhtiöjärjestys

Ehdotuksen osakeyhtiön perustamista koskevan sääntelyn lähtökohdana on, että yhtiön osakkeenomistajat ovat tiedossa perustamistoimien alkaessa. Kysymys on siten niin sanotusta simultaaniperustamisesta. Voimassa oleva laki on laadittu niin

sanotun suksessiiviperustamisen lähtökohdasta, jossa perustajien oletetaan olevan muita kuin osakkeenomistajia ja jossa osakkeenomistajat kokoontuvat päättämään yhtiön perustamisesta perustamiskokouksessa. Yhtiöitä ei käytännössä juuri koskaan perusteta näin. Jos on olemassa tarve laajan osakkeenomistajajoukon keräämiseen yritystoiminnan alkuvaiheessa, voidaan tämä ehdotuksen mukaan toteuttaa perustamisen jälkeen osakeannilla. Myös Ruotsissa ehdotetaan suksessiiviperustamisesta luopumista

Koska kaikki osakkeenomistajat tiedetään perustamishetkellä, voidaan voimassa olevan lain perustamiskirjaa ja perustamiskokouksen pöytäkirjaa koskevasta sääntelystä luopua ja yhdistää perustamisasiakirjat yhdeksi perustamissopimukseksi. Koska yhtiön johto valitaan heti perustamiskirjan allekirjoituksella, ei erillisiä säännöksiä perustajista tarvita. Johdon valinta perustamishetkellä tekee mahdolliseksi muun muassa rauennutta perustamista seuraavan merkintähinnan palauttamisvastuun säätämisen yhtiön hallitukselle.

Perustamissopimukseen ja siihen liittyviin ehtoihin sovellettaisiin nykyistä selvemmin sopimusoikeudellisia periaatteita. Tämän on katsottu olevan mahdollista, koska perustaja-osakkeenomistajat tunnetaan ja he kaikki allekirjoittavat perustamissopimuksen. Sopimuksen ehtoja muutetaan yksimielisesti, jollei perustamissopimuksesta johdu muuta.

Ehdotuksessa apportiomaisuutta koskevaa sääntelyä on kevennetty, mikä koskee myös osakeantia. Riippumatonta asiantuntijaa ei enää mainita, vaan hyväksytty tilintarkastaja lausuu apportiomaisuudesta samassa yhteydessä kuin osakkeiden maksamisesta yleensäkin. Lausunto perustuu hallituksen laatimaan apporttiselvitykseen. Muutoksen ei katsota

olennaisesti vaikuttavan sivullisten asemaan, mutta sen avulla voidaan keventää yhtiöille asetettavia hallinnollisia vaatimuksia. Nykyinen vaatimus osakepääoman maksun kahdenkertaisesta varmistamisesta apporttitilanteissa ei ole mielekäs, varsinkaan kun yhtiön omaisuutta voidaan sen toiminnan aikana käyttää ilman vastaavaa kontrollia.

Ehdotuksessa tehtäisiin mahdolliseksi toimiminen kokonaan ilman yhtiöjärjestystä. Ainoat perustamisen yhteydessä välttämättä päätettävät seikat ovat yhtiön toiminimi ja kotipaikka. Jos muita määräyksiä ei haluta, mainitut seikat voidaan todeta perustamissopimuksessa, eikä erillistä yhtiöjärjestystä laadita. Jos taas muita määräyksiä on, tulee nykyiseen tapaan laatia erillinen yhtiöjärjestys, joka otetaan tai liitetään perustamissopimukseen. Voimassa olevan lain mukaan yhtiöjärjestyksessä määrättävistä asioista on ehdotuksessa oletettavissa säännökset.

Esimerkiksi Isossa-Britanniassa yhtiöjärjestys on voitu jo pitkään korvata lain malliyhtiöjärjestyksellä.

Ehdotusta valmisteltaessa on keskusteltu myös osakepääoman vähimmäismäärää koskevista kysymyksistä. Muutosten ehdottamista tältä osin ei kuitenkaan ole pidetty realistisena.

3.2.4 Osakeomistuksen julkisuus

Nykytila ja vertailevia näkökohtia

Voimassa olevan lain mukaan osake- ja osakasluettelo on pidettävä yhtiön pääkonttorissa jokaisen nähtävänä. Jokaisella on, korvattuaan yhtiön kulut, oikeus saada jäljennös luetteloista tai niiden osasta. Vastava julkisuus koskee sellaisen yhtiön osakas- ja odotusluetteloa, jonka osakkeet on liitetty arvo-osuusjärjestelmään. Ulkomaiset osakkeenomis-

tajat voivat kuitenkin arvo-osuusjärjestelmästä annetun lain mukaisesti hallintarekisteröidä osakkeensa, jolloin osakeomistus ei heidän osaltaan ole julkista.

Osakeomistuksen julkisuus oli uutuus vuoden 1978 laissa. Vuoden 1895 lain mukaan vain osakkeenomistajalla ja viranomaisella oli oikeus tarkastaa osakeluetteloa. Muutosta perusteltiin yleisluontoisesti yhteiskunnan ja sidosryhmien tarpeella saada tietoa osakeyhtiöiden omistussuhteista, eikä se perustunut erityisiin vuoden 1895 laissa havaituihin epäkohtiin.

Arvo-osuusjärjestelmää koskevan lainsäädännön säätäminen vuonna 1991 lisäsi osakeomistuksen julkisuutta entisestään, koska osakkeesta johtuvien oikeuksien käyttäminen arvo-osuusjärjestelmässä edellyttää aikaisempaa laajemmin osakaslueteloon kirjautumista. Ulkomaisille osakkeenomistajille sallittiin kuitenkin oikeus osakkeidensa hallintarekisteröintiin, mitä perusteltiin sillä, että omistuksen julkisuus olisi vähentänyt ulkomaalaisten kiinnostusta sijoittaa Suomeen.

Vuoden 1978 osakeyhtiölakia myöhemmin säädetyssä arvopaperimarkkinalainsäädännössä säädetään merkittävien osakeomistusten julkistamisesta arvopaperimarkkinoilla. Arvopaperimarkkinalain nykyisten säännösten mukaan tämän niin sanotun liputusvelvollisuuden rajat ovat 5, 10, 15, 20 ja 25 prosenttia sekä kolmasosa, puolet ja kaksi kolmasosaa yhtiön äänimäärästä tai osakkeista. Arvopaperimarkkinalaki sisältää myös erityiset säännökset niin sanottujen sisäpiiriläisten osakeomistuksen julkisuudesta. Lisäksi arvopaperimarkkinalain nojalla annetuissa valtiovarainministeriön asetuksissa tarjousesitteestä, listallemuutosesitteestä ja liikkeeseenlaskijan säännöllisestä tiedonantovelvollisuu-

desta edellytetään suurimpien osakeomistusten julkistamista.

Ruotsissa luettelot ovat yleensä yleisöjulkisia. Merkittävänä poikkeuksena on kuitenkin, että osakekirjattomaan järjestelmään kuuluvassa yhtiössä (avstämningbolag) sellaisen osakkeenomistajan, jolla on yhtiössä alle 500 osaketta, tiedot eivät ole julkisia. Aktiebolagskommittén mietinnössä (SOU 2001:1) ehdotetaan säännöksen muuttamista siten, että rajana olisi 500 osakkeen sijasta tuhannesosa yhtiön äänivallasta.

Norjassa luettelot ovat kaikissa osakeyhtiöissä julkisia kenelle tahansa. Tanskassa luettelot eivät ole osakeyhtiössä julkisia yleisölle tai edes osakkeenomistajille vaan ainoastaan viranomaiselle ja työntekijöiden edustajalle; suurista osakeomistuksista (pääsääntöisesti vähintään 5 prosenttia äänistä taikka osakepääomasta) pidetään erillistä rekisteriä. Tanskassa käytetään lisäksi laajasti niin sanottuja haltijaosakkeita. Rajavastuuyhtiöissä luettelot ovat lähtökohtaisesti julkisia vain osakkaille ja viranomaisille, pääomaltaan suurimmissa rajavastuuyhtiöissä kuitenkin kaikille.

Saksassa osakeyhtiön luettelot eivät ole yleisölle julkisia. Myös osakkeenomistajan oikeus saada luettelosta tietoja on rajoitettu häntä itseään koskeviin tietoihin. Rajavastuuyhtiöissä vain osakkaalla on oikeus tutustua luetteloihin, mutta luettelot toimitetaan myös kaupparekisteriin ja ne tulevat periaatteessa tätä kautta julkisiksi. Lisäksi on huomattava, että Saksassa, samoin kuin useissa muissa manner-Euroopan maissa (ainakin Belgiassa, Espanjassa, Hollannissa, Itävallassa, Luxemburgissa, Portugalissa ja Ranskassa) osakeyhtiöt käyttävät laajasti niin sanottuja haltijaosakkeita, mikä käytännössä merkitsee, että osakeomistus ei ole julkista.

Isossa-Britanniassa luettelot ovat yleisölle julkisia. Yhdysvalloissa asiasta säädetään osavaltiokohtaisesti. Yleisin ratkaisu on, etteivät luettelot ole lainkaan yleisöjulkisia, ja osakkeenomistajankin oikeus tutustua luetteloihin edellyttää, että hän osoittaa siihen olevan hyväksyttävä syy.

Lisäksi julkisuuskysymyksiin vaikuttaa useissa maissa arvopaperimarkkinaoikeudellinen sääntely, kuten liputusvelvollisuutta koskevat säännökset. EU:ssa viimeksi mainittua koskevat vähimmäisvaatimukset seuraavat niin sanotusta liputusdirektiivistä (88/627/ETY), jonka määräykset on meillä pantu täytäntöön edellä selostetuilla arvopaperimarkkinallain säännöksillä.

Nykytilan arviointia

Oikeusvertailu osoittaa, että omistajaluetteloiden laaja yleisöjulkisuus ei kansainvälisesti ole mitenkään säännönmukaista tai edes pääsääntöistä. Merkittävimpinä esimerkkeinä Yhdysvalloissa ja Saksassa luettelot eivät ole lainkaan julkisia yleisölle ja niiden julkisuus osakkeenomistajillekin on rajoitettua. Ruotsissa julkisuutta ehdotetaan olennaisesti rajoitettavaksi.

Toisin kuin voimassa olevaa osakeyhtiölakia säädettäessä, julkisen kaupankäynnin kohteena olevia yhtiöitä koskee nykyään edellä mainittu liputusvelvollisuus, jonka alarajana on viiden prosentin osuus äänistä tai osakepääomasta. Lisäksi niin sanottujen sisäpiiriläisten osakeomistuksiin liittyvät kysymykset on nykyään säännelty arvopaperimarkkinaissa. Voimassa oleva arvopaperimarkkinaoikeudellinen sääntely tyydyttää arvopaperimarkkinoiden tiedontarpeet.

Jos tämän lisäksi viranomaisten oikeus saada luetteloista tarvittaessa

tietoja turvataan, on vaikeata löytää tarvetta siihen, että edes julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yhtiöiden omistajatietojen tulisi olla rajoittamattomasti yleisön saatavilla. Omaisuutta koskevat omistustiedot eivät lähtökohtaisesti ole tätä vastaavalla tavalla julkisia. Tarve osakeomistuksen julkisuuden rajoittamiseen on sen sijaan jo aikanaan jouduttu tunnustamaan ulkomaisten sijoittajien osalta, kun näille on sallittu osakkeiden hallintarekisteröinti.

Yleisöjulkisuuteen on havaittu liittyvän myös konkreettista julkisuuden väärinkäyttöä, kuten luettelotietojen käyttö suoramarkkinointi-, rekrytointi- ja muihin vastaaviin tarkoituksiin. Nämä ongelmatkin huomioon ottaen ei ole perusteltua, että yksityisten yhtiöiden osake- ja osaksluettelot ovat yleisölle julkisia.

Osakkeenomistajalla voidaan yleensä katsoa olevan perusteltu tarve tietää, keitä muut osakkeenomistajat ovat, koska se voi eri tavoin vaikuttaa hänen asemaansa yhtiössä. Julkisessa yhtiössä osakkeenomistajankaan tarve saada tietoa muista osakkeenomistajista, joiden omistususuus on hyvin vähäinen, ei ole merkittävä. Esimerkiksi tällaisille muille osakkeenomistajille suunnattu kommunikaatio lienee usein helpommin järjestettävissä muuten kuin luetteloista saatujen tietojen kautta. Toisaalta osakkeenomistajalla tai muillakin sidosryhmillä – esimerkiksi velkojalla tai sellaisella osakkeenomistajaksi itsensä katsovalla henkilöllä, jonka omistajuus on riitautettu – voi aina yksittäistapauksessa olla perusteltu tarve saada tutustua luetteloihin. Yleensä kuitenkin esimerkiksi sopimuskumppanit ja mahdolliset tulevat osakkeenomistajat voivat hoitaa tiedonsaantinsa sopimusteitse.

Ehdotuksen keskeinen sisältö

Ehdotuksen mukaan yksityisessä osakeyhtiössä vain osakkeenomistajalla olisi oikeus tutustua omistajaluetteloihin. Sen sijaan luettelot eivät olisi julkisia yleisölle. Jos yhtiössä on vain yksi osakkeenomistaja, osakasluettelo olisi kuitenkin julkinen. Viimeksi mainittu perustuu yhden miehen rajavastuuyhtiöstä annettun direktiivin vaatimuksiin.

Julkisissa osakeyhtiöissä omistajaluetteloiden julkisuutta rajoitettaisiin vastaavalla tavalla kuin Ruotsissa on suunniteltu, eli tiedot sellaisista osakkeenomistajista, joiden äänimäärä on alle tuhannesosa yhtiön kokonaisäänimäärästä, eivät olisi julkisia. Tiedot muista osakkeenomistajista olisivat nykyiseen tapaan julkisia kaikille.

Viranomaisten oikeus saada luetteloista tietoja tehtäviensä hoitamiseksi turvattaisiin kaikissa tilanteissa. Lisäksi muullakin henkilöllä olisi ehdotuksen mukaan aina oikeus saada luetteloista tietoja, jos hän osoittaa oikeutensa todennäköisesti riippuvan siitä.

3.2.5. Hallinto

Toimielimet

Ehdotuksen toimielimiä koskeva sääntely ei juurikaan sisällä sellaisia yksittäisiä säännöksiä, jotka merkittävästi poikkeavat voimassa olevasta laista, lukuunottamatta tilintarkastuspakon poistamista koskevaa ehdotusta. Säännöksiin sisältyy kuitenkin lukuisia vähäisiä tarkistuksia, joilla saattaa yksittäisessä tilanteessa olla suuri merkitys. Suurimmat muutokset liittyvät säännösten esittämistapaan.

Ehdotus sisältää säännökset siitä, missä asioissa ja miten toimivaltaa voidaan siirtää yhtiökokouksen, hallituksen ja toimitusjohtajan välillä.

Lähtökohtana on ollut voimassa olevan oikeuden kirjoittaminen lakiin. Pääperiaatteena on, että hallituksen yleistoimivaltaan kuuluva asia voidaan siirtää yhtiökokoukselle ja hallitus voi ottaa päätettäväkseen toimitusjohtajan yleistoimivaltaan kuuluvan asian. Siirtäminen ei vaikuta yhtiön edustamiseen, joka määräytyy tavanomaisten periaatteiden mukaan. Sitä vastoin siirtämisellä on merkitystä vahingonkorvausvastuun osalta, sillä vastuu siirretystä päätöksestä siirtyy lähtökohtaisesti päätöksen tekijälle. Hallitus voi kuitenkin olla yhtiökokouksen tekemän päätöksen osalta vahingonkorvausvastuussa siksi, että se on pannut päätöksen täytäntöön. Jos hallitus yrittää siirtää muun kuin yleistoimivaltaansa kuuluvan asian yhtiökokouksen päätettäväksi, siirto ei rajoita hallituksen vastuuta.

Säännöksiin ei kuitenkaan sisälly voimassa olevan lain perusteluihin sisältyvää periaatetta, jonka mukaan hallitus ei voisi ottaa päätettäväkseen niin paljon toimitusjohtajalle kuuluvia asioita, että tämän ei enää voitaisi katsoa hoitavan juoksevaa hallintoa. Mikäli hallitus ehdotuksen mukaan poikkeuksellisesti menettelisi näin, ei siitä seuraisi päätösten pätemättömyyttä eikä sillä olisi muitakaan seurauksia.

Toimivallan siirtämistä koskevat säännökset eivät koske hallintoneuvostoa. Hallintoneuvostolle ei voida siirtäjän vastuuseen vaikuttavalla tavalla siirtää asioita päätettäväksi, eikä hallintoneuvosto vastaavasti voi siirtää asioitaan muun toimielimen päätettäväksi.

Yhtiökokous

Yhtiökokousta koskevassa ehdotetussa 5 luvussa säädettäisiin pitkälti samoista seikoista kuin voimassa olevan lain 9 luvussakin. Lähtökoh-

tana on ollut se, että nykyinen yhtiökokousmenettely toimii kohtuullisen hyvin, vaikka kritiikkiä on jonkin verran kohdistettu siihen, että varsinaista äänestysmenettelyä, erityisesti äänestysjärjestystä, ei ole säännelty. Ehdotuksessa on otettu huomioon myös se, että kokousmenettelyä koskeva sääntely on yhteisöoikeudessa yleensäkin suppeata. Myöskään sellaista vakiintunutta käytäntöä, joka voitaisiin kirjata lakiin, ei juuri ole.

Yhtiökokousta koskevissa säännöksissä ehdotetaan luovuttavaksi osakkeenomistajan asiamiehen esteellisyyttä koskevista säännöksistä. Varsinaisessa yhtiökokouksessa päätettäviä asioita on vähennetty. Päätöstä johdon vastuuvapaudesta ei enää tarvitsisi tehdä. Viimeksi mainitut päätökset eivät käytännössä ole juurikaan rajoittaneet yhtiön kanno-oikeutta, koska yhtiökokoukselle ei ole annettu niin paljon tietoja johdon toiminnasta, että päätöksellä olisi oikeudellista sitovuutta. Kokouspaikkaa koskevaa säännöstä ehdotetaan muutettavaksi siten, että yhtiöjärjestysmääräyksen nojalla kokous voitaisiin pitää Suomen ulkopuolella.

Yhtiökokouskutsua, kutsuaikaa ja nähtävänä pidettäviä asiakirjoja koskevat säännökset on keskitetty yhtiökokousta koskevaan lukuun. Näitä seikkoja säännellään luvussa kattavasti eräitä vähäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Poikkeusten osalta luvussa on selkeät viittaukset niihin lainkohtiin, jossa asiasta säädetään. Muutoksilla on tarkoitus helpottaa yhtiökokousten järjestämistä. Voimassa olevaa lakia on arvosteltu siitä, että yhtiökokouksiin liittyviä säännöksiä on sijoitettu lain eri osiin jolloin niiden havaitseminen on vaikeaa. Myös kokouskutsuihin liittyviä muotomääräyksiä ehdotetaan kevennettäviksi. Esimerkiksi päätös omien osakkeiden hankkimisesta tai lunastamisesta ei edellyttäisi erityisen

kirjallisen kutsun toimittamista osakkeenomistajille. Velvollisuus päätösehdotuksen pääasiallisen sisällön ilmoittamiseen kokouskutsussa on rajoitettu yhtiöjärjestyksen muutos-tilanteisiin.

Yhtiön johto

Hallitusta, toimitusjohtajaa ja hallintoneuvostoa koskevat säännökset ehdotetaan edelleen esitettäväksi samassa luvussa, mutta erillisinä kokonaisuuksina. Yhtiön edustajia, joita voimassa olevassa laissa kutsutaan myös toiminimen kirjoittajiksi, ei miltään osin rinnastettaisi yhtiön johtoon.

Ehdotus ei näiden säännösten osalta sisällä voimassa olevan lain jakoa isoihin ja pieniin yhtiöihin. Jakoa ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi. Erityisiä säännöksiä siitä, minkä kokoiseen yhtiöön voidaan valita hallintoneuvosto tai on pakko valita toimitusjohtaja, ei siten ole.

Hallitusta koskeviin säännöksiin ehdotetaan vähäisiä tarkistuksia. Käytännössä melko tavallinen tilanne, jossa hallituksen puheenjohtaja ei kutsu kokousta koolle esimerkiksi sairauden takia, on ratkaistu siten, että jäsenten enemmistö tai toimitusjohtaja voisi tällaisessa tapauksessa kutsua hallituksen koolle.

Hallintoneuvoston toimivaltaa koskevia säännöksiä ehdotetaan muutettaviksi siten, että hallintoneuvostolle ei enää voitaisi uskoa hallituksen eikä toimitusjohtajan valintaa. Tältä osin sääntelyn peruslinja on se, että yhtiökokous valitsee hallituksen ja hallitus toimitusjohtajan. Hallintoneuvoston valintaoikeuksista on aiheutunut valta- ja vastuusuhteiden kannalta ongelmallisia tilanteita.

Tilintarkastus

Ehdotus sisältää tilintarkastuspakosta luopumisen pienimmissä osakeyhtiöissä. Ehdotuksen mukaan osakeyhtiössä voitaisiin käyttää vain tilintarkastuslaissa tarkoitettua hy-

väksyttyä tilintarkastajaa. Voimassa olevan osakeyhtiölain mukaan kaikissa osakeyhtiöissä pitää olla tilintarkastaja. Hyväksyttyä tilintarkastajaa on kuitenkin käytettävä vain yhtiöissä, joissa tilintarkastuslain 11 §:ssä säädettyt rajat ylittyvät. Mainitussa pykälässä edellytetään hyväksytyn tilintarkastajan käyttämistä, jos kaksi seuraavista raja-arvoista ylittyy edellisen tilikauden osalta: taseen loppusumma 340 000 euroa, liikevaihto 680 000 euroa ja palveluksessa keskimäärin yli 10 työntekijää.

Niin sanottuun maallikkotilintarkastukseen, eli muiden kuin tilintarkastuslain tarkoittamien hyväksyttyjen tilintarkastajien suorittamaan tilintarkastukseen, on yleisesti katsottu liittyvän ongelmia. Maallikkotilintarkastajat eivät käytännön kokemuksen mukaan läheskään aina täytä tilintarkastuslain 10 §:n vaatimusta sellaisesta laskentatoimen, taloudellisten ja oikeudellisten asioiden sekä tilintarkastuksen tuntemuksesta ja kokemuksesta kuin yhteisön tai säätiön toiminnan laatuun ja laajuuteen katsoen on tarpeen. Maallikkotilintarkastajilla on vain harvoin riittävä tuntemus tilintarkastustekniikasta ja tilintarkastukseen keskeisesti kuuluvista tehtävistä. Sekä vero- että poliisiviranomaiset ovat todenneet, ettei maallikkotilintarkastajien antamille lausunnoille voida panna samaa painoarvoa kuin hyväksyttyjen tilintarkastajien lausunnoille, eikä maallikkotilintarkastajia pyritä saamaan toiminnastaan vastuuseen samalla

tavalla kuin hyväksyttyjä tilintarkastajia.

Jos katsotaan, että maallikkotilintarkastuksesta tulee luopua, on olemassa kolme ratkaisuvaihtoehtoa: ulotetaan hyväksytyn tilintarkastajan käyttövelvollisuus kaikkiin osakeyhtiöihin, vapautetaan pienimmät osakeyhtiöt tilintarkastuspakosta tai kehitetään pienimmille osakeyhtiöille jonkin uusi tilinpäätösinformaation oikeellisuuden varmistamiskeino, esimerkiksi velvollisuus käyttää hyväksyttyä kirjanpitäjää tai kevennetty tilintarkastus.

Ehdotuksessa on arvioitu, että tilintarkastus tapahtuu yhtiön oman ja viime kädessä osakkeenomistajan etujen valvomiseksi. Tämän vuoksi ehdotuksessa on valittu ratkaisu, jonka mukaan pienimmät osakeyhtiöt voivat vapautua tilintarkastuksesta kokonaan. Ehdotuksessa pienen yhtiön raja määräytyy voimassa olevan tilintarkastuslain 11 §:n mukaan. Myös pienet yhtiöt tulevat ilmeisesti edelleenkin varsin usein käyttämään hyväksyttyä tilintarkastajaa, vaikka laki ei tähän pakottaisikaan. Lisäksi pienen yhtiön sidosryhmät tulevat monissa tapauksissa asettamaan yhteistyön ehdoksi tilintarkastajan valinnan.

Ehdotus vähentää pienille yhtiöille aiheutuvia hallinnollisia kustannuksia. Maallikkotilintarkastuksesta luopuminen saattaa selkeyttää yhtiön antaman tiedon arviointia. Järjestelmässä, jossa pienimmät yhtiöt voivat toimia ilman tilintarkastajaa, saatetaan nykyistä paremmin kiinnittää huomiota yhtiön tilinpäätöstietojen luotettavuuteen. Toisaalta ehdotus lisää perustettavan yhtiön kustannuksia, koska osakkeiden maksamisesta on aina saatava hyväksytyn tilintarkastajan lausunto. Jatkovalmistelussa on arvioitava, voidaanko pienimmät yhtiöt vapauttaa tästä velvollisuudesta.

Maallikkotilintarkastajista luopuminen saattaa lisätä mahdollisuuksia harjoittaa harmaata taloutta. Tällaisesta vaikutuksesta tai sen suuruudesta ei ole saatavissa yksiselitteistä tietoa. Verottajan ja poliisin edustajat ovat kuitenkin katsoneet, että maallikkotilintarkastus olisi parempi vaihtoehto kuin täysi vapautus tilintarkastusvelvollisuudesta. Varsinaisen talousrikollisuuden osalta ehdotuksella tuskin on merkitystä. Se, että osakkeiden maksamisesta on saatava hyväksytyn tilintarkastajan lausunto, voi puolestaan vaikuttaa talousrikollisuutta vähentävästi.

Muiden maiden käytäntö pienten osakeyhtiöiden tilintarkastuksessa vaihtelee. Muissa Pohjoismaissa osakeyhtiöt ovat tilintarkastusvelvollisuuden kohteena ja tilintarkastuksen voi tehdä vain hyväksytty tilintarkastaja. Kuitenkin esimerkiksi Isossa-Britanniassa alle 1 miljoonan punnan liikevaihdolla toimivat osakeyhtiöt on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta. Lisäksi on ehdotettu vapautuksen laajentamista koskemaan kaikkia yhtiöitä, joiden liikevaihto on alle 4,8 miljoonaa puntaa. Myös Saksassa pienet GmbH- ja AG-yhtiöt on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta. Pienessä yhtiössä kahden kolmesta seuraavasta rajasta tulee alittua: taseen loppusumma 3,438 miljoonaa euroa, liikevaihto 6,875 miljoonaa euroa ja 50 työntekijää.

Kysymys tilintarkastusvelvollisuuden laajuudesta ja siihen mahdollisesti liittyvät muut tiedon oikeellisuuden varmistamismekanismit, kuten hyväksytyn kirjanpitäjän käyttövelvollisuus, ovat esillä kauppaja teollisuusministeriön asettamassa tilintarkastuslain tarkistamistyöryhmässä. Tämän työryhmän mietinnöllä tulee olemaan suuri merkitys myös edellä käsitellyn osakeyhtiöla-

kityöryhmän ehdotuksen jatkovalmistelussa.

3.2.6. *Nimellisarvottomuuteen perustuva uusi pääomajärjestelmä*

Nykytila ja kansainvälinen kehitys

Osakkeilla on perinteisesti ollut yhtiöjärjestyksessä määrätty nimellisarvo. Tähän on liittynyt niin sanottu alikurssikielto, eli osakkeiden antamisen on tullut tapahtua vähintään nimellisarvon suuruudesta vastikkeesta. Nimellisarvoa vastaava osa vastikkeesta on kirjattu osakepääomaan ja osakkeen on katsottu edustavan nimellisarvon osoittamaa osuutta osakepääomasta. Mahdollinen nimellisarvon ylittävä osa vastikkeesta eli niin sanottu ylikurssi on puolestaan kirjattu erityiseen ylikurssirahastoon (aikaisemmin vararahastoon), joka osakepääoman tavoin on sidottua omaa pääomaa.

Euron käyttöönottamiseen liittyvän vuonna 1998 toteutetun osakeyhtiölain muutoksen (824/1998) jälkeen yhtiöjärjestyksessä ei enää ole ollut välttämätöntä määrätä osakkeelle nimellisarvoa. Jos nimellisarvoa ei ole yhtiöjärjestyksessä määrätty, lasketaan osakkeelle kuitenkin kirjanpidollinen vasta-arvo jakamalla osakepääoma osakkeiden lukumäärällä. Tähän sovelletaan suurimmaksi osaksi samoja tai vastaavia sääntöjä kuin varsinaiseen nimellisarvoon, muun muassa alikurssikieltoa sekä ylikurssin kirjaamista ylikurssirahastoon.

Kansainvälisesti osakeyhtiöoikeudessa on jo pitkään esiintynyt pyrkimys pois nimellisarvojärjestelmästä. Yhdysvalloissa nimellisarvottomien osakkeiden liikkeeseenlasku sallittiin useimmissa osavaltioissa jo 1900-luvun alkupuolella, vaikka verotukseen liittyvistä syistä näihin päiviin asti on käytetty myös osakkeita,

joilla on nimellisarvo. Nimellisarvottomiin osakkeisiin ei Yhdysvalloissa liity alikurssikieltoa eikä niille lasketa myöskään kirjanpidollista vasta-arvoa. Kanadassa tilanne on paljolti vastaava. Euroopan valtioista nimellisarvottomat osakkeet ovat puolestaan jo vanhastaan olleet käytössä Belgiassa. Belgiassa osakkeille lasketaan kirjanpidollinen vasta-arvo, joka kuitenkin voi vaihdella siten, että vasta-arvoon liittyvällä alikurssikiellolla ei käytännössä ole vastaavaa merkitystä kuin esimerkiksi Suomessa. Myös Luxemburgissa on käytössä nimellisarvottomat osakkeet.

Ruotsissa Aktiebolagskommitté esittää loppumietinnössään (SOU 2001:1) täydellistä nimellisarvottomaan järjestelmään siirtymistä. Alikurssikieltoa ei olisi eikä laissa säädettäisi kirjanpidollisesta vasta-arvosta. Isossa-Britanniassa nimellisarvottomaan järjestelmään siirtymistä on suunniteltu 1900-luvun alkupuolelta alkaen. Viimeksi asiaa on käsitelty edellä selostetun osakeyhtiölain kokonaisuudistushankkeen yhteydessä. Tavoitteena on ollut siirtyä aidosti nimellisarvottomaan järjestelmään, jossa ei ole alikurssikieltoa eikä osakkeille ole tarpeen laskea kirjanpidollista vasta-arvoa. Myös muissa maissa on selvitetty nimellisarvotonta järjestelmää koskevia kysymyksiä. Esimerkiksi Saksassa on toteutettu osittaista nimellisarvosääntelystä luopumista koskeva uudistus, joka pääperiaatteiltaan vastaa Suomen voimassa olevaa oikeutta.

Muutostarve

Nimellisarvo ei millään tavalla osoita osakkeen todellista arvoa tai muutakaan merkityksellistä taloudellista suuretta taikka osakkeen tuottamia oikeuksia yhtiössä. Sen sijaan

nimellisarvo ja sen kytkeä osakepääomaan monimutkaistavat perusteettomasti osakeoikeuksia ja yhtiön oman pääoman erää koskevaa sääntelyä ja rajoittavat yhtiöiden toimintamahdollisuuksia. Nimellisarvo aiheuttaa myös käytännössä osakkeen arvoon liittyviä sekaannuksia. Nimellisarvojärjestelmä on lisäksi ongelmallinen kansainvälisten tilinpäätösstandardien näkökulmasta, koska niiden mukaan eräitä lunastusehtoisia osakkeita voidaan taseessa joutua käsittelemään vieraana eikä omana pääomana. Nimellisarvo tai vasta-arvo ei myöskään ole tarpeellinen osakkeen yksilöinnin kannalta.

Nimellisarvon ja vasta-arvon oikeudellinen merkitys yhtiön eri etutahojen näkökulmasta rajoittuu lähinnä edellä tarkoitettuun alikurssikieltoon. Alikurssikielto ei kuitenkaan takaa osakkeenomistajien yhdenvertaisuutta osakkeita annettaessa, koska nimellisarvo ei käytännössä koskaan vastaa osakkeen todellista arvoa. Toisaalta alikurssikielto estää perusteettomasti osakkeiden antamisen nimellisarvoa alhaisemmasta hinnasta silloinkin, kun tämä olisi yhtiön edun ja osakkeenomistajien yhdenvertaisen kohtelun mukaista. Velvollisuus merkitä ainakin nimellisarvoa vastaava määrä vastikkeesta osakepääomaan myös rajoittaa aiheuttomasti yhtiön käytettävissä olevia vaihtoehtoja, vaikka muulle menettelylle ei olisikaan estettä osakkeenomistajien yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Alikurssikiellon voimassa pitäminen ei ole perustetta myöskään velkojen suojan näkökulmasta, koska yhtiöön tuleva vastike parantaa velkojen asemaa vastikkeen suuruudesta riippumatta ja koska edes osakeoikeuksien antaminen vastikkeetta ei heikennä velkojen asemaa. Eri asia on se, että yhtiöön tulevan pääoman ja sen pysyvyyden tulee vas-

tata näistä seikoista velkojille annettua kuvaa.

Ehdotuksen keskeinen sisältö

Ehdotuksen keskeisenä sisältönä on siirtyminen aidosti nimellisarvottomaan järjestelmään, jossa osakkeilla ei ole nimellisarvoa tai kirjanpidollista vasta-arvoa eikä osake edusta osuutta osakepääomasta. Sanottu merkitsee osakeoikeuksien ja osakepääoman erottamista toisistaan: osakepääomaa voidaan korottaa antamatta osakkeita ja osakkeita voidaan antaa osakepääomaa korottamatta. Vastaavat perusratkaisut toistuvat omien osakkeiden hankkimista ja lunastamista sekä osakepääoman alentamista koskevassa sääntelyssä: yhtäältä osakkeiden lunastaminen tai hankkiminen ja toisaalta osakepääoman alentaminen eivät ole yhteydessä toisiinsa.

Osakkeiden antamista koskevan sääntelyn kannalta ehdotus merkitsee erityisesti, ettei alikurssikieltoa sovelleta. Maksuton osakeanti on mahdollinen ilman rahastosiirtoja, ja esimerkiksi osakkeiden jakaminen voidaan toteuttaa antamalla uusia osakkeita maksutta. Niin sanottua sekaemissiota koskevat säännökset eivät ole tarpeen. Nimellisarvottomuus myös edesauttaa osakkeista suoritettavan maksun omaan pääomaan merkitsemistä koskevan sääntelyn joustavoittamista jäljempänä esitetyllä tavalla. Toisaalta on huomattava, että osakkeista maksettavan määrän tulolle yhtiöön asetetaan ehdotuksessa olennaisilta osin vastaavat takeet kuin nykyään riippumatta siitä, merkitäänkö varat osakepääomaan vai vapaaseen omaan pääomaan. Tällä on merkitystä niin osakkeenomistajien yhdenvertaisen kohtelun kuin velkojien suojankin kannalta.

Nimellisarvottomuus tekee mahdolliseksi myös osakeyhtiön oman pääoman eriä koskevan sääntelyn merkittävän yksinkertaistamisen. Erillistä ylikurssirahastoa ei tarvittaisi, ja osakepääoma olisi yhtiön ainoa sidotun oman pääoman erä. Koska osakepääoman ja muiden nykyisten sidotun pääoman erien välillä ei muun muassa pakkoselvitystilasääntelyyn ehdotettavat muutokset huomioon ottaen olisi enää merkityksellisiä eroja, myös jo toimivien yhtiöiden pääomarakennetta voidaan yksinkertaistaa yhdistämällä muut sidotut rahastot osakepääomaan.

Ehdotuksen mukaan yhtiö voi halutessaan jatkossakin yhtiöjärjestyksessä määrätä, että sen osakkeilla on nimellisarvo. Nimellisarvottomaan järjestelmään siirtyminen olisi kuitenkin ensisijainen vaihtoehto. Siirtymävaihe on tarkoitus toteuttaa siten, että yhtiöjärjestyksen muuttaminen ei ole tarpeen ja muutos muutenkin edellyttää mahdollisimman vähän toimenpiteitä yhtiöiden taholta.

Ehdotuksen suhde pääomadirektiiviin

Pääomadirektiivin määräykset on kirjoitettu siitä lähtökohdasta, että yhtiön osakkeilla on nimellisarvo tai kirjanpidollinen vasta-arvo. Direktiivillä tähdätään yhtäältä osakkeenomistajien ja toisaalta velkojien suojaamiseen. Direktiiviä on mahdollista tulkita siten, että myös nimellisarvoton järjestelmä voi täyttää direktiivin vaatimukset. Komission asettaman korkean tason työryhmän raportissa on katsottu, että nimellisarvoton järjestelmä ei välttämättä ratkaisevasti poikkeaa pääomadirektiivin nykyisistä lähtökohdista.

Nimellisarvottoman järjestelmän kannalta ainakin näennäisesti ongelmallinen on yhtiön perustamista kos-

keva pääomadirektiivin 8 artikla, jossa säädetään alikurssikiellosta. Esimerkiksi Ruotsin osakeyhtiölain kokonaisuudistuksen valmistelussa on kuitenkin katsottu artiklan merkittävän ainoastaan, että yhtiötä perustettaessa yhtiölle maksettavan määrän on vastattava vähintään rekisteriin merkittävää osakepääomaa (SOU 2001:1 s. 212). Artikla ei siten estäisi esimerkiksi laskemasta osakeannissa liikkeeseen osakkeita hinnasta, joka on alhaisempi kuin aikaisempi osakepääoma jaettuna osakkeiden lukumäärällä. Belgiassa on puolestaan katsottu, että kussakin annissa annettaville osakkeille voidaan määrittää oma kirjanpidollinen vastarvonsa. Pääomadirektiiviä on toisin sanoen käytännössä tulkittu jäsenvaltioissa siten, että se ei edellytä alikurssikieltoa esimerkiksi Suomessa omaksutussa merkityksessä. Direktiivin sisältö on kuitenkin tältä osin varsin epäselvä. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa on tämän vuoksi toivottu direktiivin sisällön selventämistä, ennen kuin nimellisarvotomaan järjestelmään voidaan siirtyä. Ison-Britannian uudistustyön jälkeen tilanne on osittain muuttunut korkean tason työryhmän raportin ja siitä käydyn keskustelun johdosta.

Esityksessä ehdotetaan Ruotsin Aktiebolagskommittén tavoin, että pääomadirektiivi ei estä ehdotettua nimellisarvotonta järjestelmää. Ehdotettu järjestelmä täyttää direktiivin vaatimukset, vaikkei siinä käytetäkään direktiivissä käytettyjä nimellisarvon ja kirjanpidollisen vastarvon käsitteitä.

Osa pääomajärjestelmää koskevista keskeisistä ehdotuksista voidaan toteuttaa myös nimellisarvoon perustuvassa järjestelmässä. Tällöinkin voidaan ensinnäkin sallia, että osakkeesta maksettava nimellisarvon ylittävä osuus eli ylikurssi voidaan jäljempänä esitetyin tavoin merkitä

vapaaseen omaan pääomaan. Samoin voidaan oman pääoman eriä koskevaa sääntelyä yksinkertaistaa siten, että osakepääoma on ainoa sidotun oman pääoman erä. Osakepääoma voisi tällöin nykyisestä poiketen olla suurempi kuin osakkeen nimellisarvo kerrottuna osakkeiden lukumäärällä. Tällaisia säännöksiä ehdotetaan joka tapauksessa niiden yhtiöiden osalta, jotka haluavat pitää yhtiöjärjestyksessään määräyksen osakkeen nimellisarvosta. Ruotsin osakeyhtiölakia koskevan uudistuksen jatkovalmistelussa on ollut esillä tämäntapainen malli.

3.2.7. *Rahoitus*

Sijoitus vapaan oman pääoman rahastoon

Ehdotuksen mukaan osakkeen merkintähinta voidaan joko kokonaan tai osittain sijoittaa vapaan oman pääoman rahastoon. Olettamassäänöksenä kuitenkin on, että merkintähinta merkitään osakepääomaan. Yhtiön oman pääoman eriin ehdotetaan lisättäväksi rahasto, jonka nimi on sijoitetun vapaan oman pääoman rahasto. Rahasto on nimensä mukaisesti vapaata omaa pääomaa. Varojenjako koskevissa säännöksissä rahaston alentaminen rinnastetaan menettelyllisesti voitonjakoon, eli osingon jakamiseen. Yhtiökokous kuitenkin tekee voitonjakopäätöksestä erillisen päätöksen silloin, kun vapaan oman pääoman rahastoa alennetaan. Yhtiössä tulee lisäksi aina olla lain tarkoittamaa vähimmäispääomaa vastaava osakepääoma.

Voimassa olevassa osakeyhtiölaissa lähtökohtana on, että osakkeista maksettava määrä merkitään osakepääomaan. Mahdollinen kirjanpidollisen vastarvon tai nimellisarvon ylittävä osa merkitään ylikurssi-

rahastoon, joka on sidotun oman pääoman erä.

Voimassa olevan lain 6 luvun 5 §:n 1 momentissa säädetään kuitenkin nimenomaisesti menettelystä, jossa osakepääomaa alennetaan ja korotetaan samanaikaisesti. Tällöin ei tarvitse noudattaa velkojiensuojamenettelyä. Menettelyssä osakeannissa yhtiöön sijoitetut varat siirtyvät tosiasiallisesti yhtiön vapaaseen omaan pääomaan, voittovarojen tilille. Voimassa olevassa oikeudessa on myös katsottu, että vastikkeettomat sijoitukset vapaaseen omaan pääomaan ovat sallittuja.

Ehdotuksessa ei muuteta sitä periaatetta, että osakeyhtiön vapaaseen omaan pääomaan voidaan tehdä sijoituksia, jotka voivat olla vastikkeellisia tai vastikkeettomia. Sijoitus vapaaseen omaan pääomaan on kuitenkin jonkin verran nykyistä helpompi toteuttaa, erityisesti osakeannin yhteydessä. Osakeannissa ei samanaikaisesti tarvitsisi tehdä päätöstä osakepääoman alentamisesta sillä määrällä, joka halutaan vapaaseen pääomaan. Hallinnollinen helpotus on kuitenkin vähäinen, koska nykyäänkään menettelyyn ei liity velkojiensuojamenettelyä. Vähimmäispääomalla toimivissa yhtiöissä sijoitus suoraan vapaaseen pääomaan helpottuu hieman enemmän.

Ehdotettu sijoitus vapaaseen omaan pääomaan on kuitenkin olennaisesti läpinäkyvämpi kuin nykyisin. Sijoitus tehdään erilliseen rahastoon, jolloin voittovarot ja sijoitettu pääoma pysyvät erillään. Nykytilanteessa voittovarojen tilin saldosta ei voida tehdä päätelmiä yhtiön voitollisuudesta. Ehdotuksen pitäisi myös merkitä sitä, että myyntivoiton ja osinkotulojen verotuksen pitäminen erillään toisistaan helpottuu.

Jäljempänä jakokelpoisia varoja koskevassa jaksossa on kuvattu EU:n pääomadirektiivin sekä eräiden mui-

den maiden omaa pääomaa koskevia säännöksiä. Tällä vertailulla on merkitystä myös vapaaseen omaan pääomaan tehtyjen sijoitusten kannalta. Ruotsin Aktiebolagskommitté ehdottaa Ruotsiin samantapaista järjestelmää kuin edellä on kuvattu (SOU 2001:1).

Vaikutukset eri alueilla

Ehdotuksella on vaikutuksia useilla eri yhtiöoikeuden alueilla. Osakeantia koskevien säännösten mukaan osakkeista maksettavan määrän yhtiölle tulemista arvioidaan samalla tavalla riippumatta siitä, onko määrä tarkoitus merkitä osakepääomaan vai vapaaseen omaan pääomaan. Työryhmän lähtökohtana on ollut, että yhtiön ja sen velkojen näkökulmasta ei ole merkittävää eroa sen suhteen, tuleeko osakepääomaan vai vapaaseen omaan pääomaan mahdollisesti merkityksi varoja, joita yhtiöllä ei ole.

Omaa pääomaa koskevan sääntelyn osalta ehdotetaan, että osakepääoma olisi ainoa sidotun oman pääoman erä. Erillistä ylikurssirahastoa ei tarvita, koska nimellisarvosta on luovuttu ja koska pakkoa tehdä sijoituksia sidottuun omaan pääomaan ei ole. Arvonkorotusrahasto muutettaisiin vapaan oman pääoman rahastoksi, koska vapaaseen omaan pääomaan tulee IAS-standardien seurauksena joka tapauksessa merkittäväksi realisoitumattomia arvонkorotuksia.

Yhtiöiden rakennejärjestelyjen osalta ehdotus merkitsee todennäköisesti suurta muutosta. Esimerkiksi sulautumisessa on yhtiöoikeudellisesti vastaisuudessa mahdollista menetellä siten, että vastaanottavan yhtiön antamia vastikeosakkeita vastaan omaan pääoman korotus tapahtuu kokonaan vapaassa omassa pääomassa, lähinnä sijoitetun vapaan

oman pääoman rahastossa. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että sulautuvan yhtiön koko oma pääoma, myös sidottu oma pääoma, voi muuttua vastaanottavassa yhtiössä vapaaksi omaksi pääomaksi. Yhtiöoikeuden näkökulmasta sulautumismenettelyyn liittyvä velkojiensuojamenettely tekee muutoksesta mahdollisen. Niin sanotussa osakevaihdossa tilanne olisi luonnollisesti samanlainen, eli koko osakkeiden merkintähintaa vastaava määrä voitaisiin merkitä sijoitetun vapaan oman pääoman rahastoon. Tässä arvioitu yritysjärjestelyjä koskeva oman pääoman kirjaus olisi ilmeisesti myös kirjanpidollisesti asianmukainen, koska esimerkiksi sulautuvan yhtiön omaa pääomaa ei kirjattaisi voittovaroiksi, vaan nimenomaan sijoitetuksi pääomaksi. Osakeyhtiölakityöryhmän käsityksen mukaan menettely ei olisi kansainvälisten tilinpäätösstandardien vastainen.

Muita ehdotuksia

Ehdotuksessa sallittaisiin eräissä poikkeuksellisissa tapauksissa maksuttoman osakeannin suuntaaminen. Menettelyn poikkeuksellisuus ilmaistaan ehdotuksessa siten, että suunnatulle ilmaisannille tulee olla yhtiön kannalta erittäin painava taloudellinen syy. Annin tulee maksuttomuudesta huolimatta ainakin pitkällä tähtäyksellä olla kaikkien osakkeenomistajien edun mukainen. Edellä tarkoitettuja erittäin painavia taloudellisia syitä voivat olla esimerkiksi osakepalkkioille perustuvat henkilöstön kannustinjärjestelmät tai tarve maksaa arvokkaamman osakelajin haltijoille korvausta osakelajeja yhdistettäessä.

Yhtiö voisi myös antaa itselleen osakkeita maksutta. Omien osakkeiden hankkiminen ja lunastaminen eivät siten enää olisi käytännössä

yksinomaisia tapoja saada yhtiön haltuun valmiiksi rekisteröityjä osakkeita, joita yhtiö voi luovuttaa esimerkiksi yrityskauppojen yhteydessä.

Ehdotuksessa on myös kevennetty menettelysäännöksiä, jotka koskevat suunnattua osakeantia ja osakkeen maksamista apportiomaisuudella. Muun muassa tarvetta erityisten asiantuntijalausuntojen esittämiseen samoin kuin eräitä päätöksentekoa koskevia määränem主义ävaatimuksia on karsittu. Myös hallituksen valtuuttamista koskevia menettelyjä on helpotettu. Rekisteri-ilmoituksia koskevia säännöksiä on yksinkertaistettu ja joustavoitettu nykyisestä. Tarkoituksena on ollut luopua sellaisista menettelysäännöksistä, jotka ovat osoittautuneet muodollisuudeksi ja joiden ei voida olettaa merkittävästi parantavan osakkeenomistajien tai velkojien oikeussuojaa.

Pääomalainaa koskeva sääntely ehdotetaan säilytettäväksi paljolti nykyisen kaltaisena, vaikka yhtiön oman pääoman vähentymisen seuraamuksia lievennettäisiinkin jäljempänä esitetyllä tavalla. Tämä johtuu muun muassa pääomalainan vakiintuneesta asemasta rahoitusvälineenä.

3.2.8. Varojen jakaminen ja jakokelpoiset varat

Nykytila

Voimassa olevassa laissa vapaa oma pääoma muodostuu voittovaroista ja poikkeuksellisesti lahjoituksena saaduista varoista. Vapaaseen omaan pääomaan voidaan myös siirtää varoja sidotusta omasta pääomasta velkojiensuojamenettelyn jälkeen. Vapaaseen omaan pääomaan voidaan lisäksi sijoittaa varoja menettelyssä, jossa samanaikaisesti alennetaan osakepääomaa vapaaseen omaan pääomaan ja korotetaan osa-

kepääomaa samalla määrällä. Tällöin ei noudateta velkojiensuojamenetelyä.

Voimassa olevan lain mukaan vapaa oma pääoma voidaan jakaa voittona. Voitonjakoa rajoittavat kuitenkin voimassa olevan lain 12 luvun 2 §:n 1 momentissa luetellut erät: aktivoidut perustamis- ja tutkimusmenot, omien ja emoyhtiön osakkeiden hankintameno sekä yhtiöjärjestyksen mukaan rahastoon siirrettävät tai jakamatta jätettävät varat.

Varojen jakamista arvioidaan edelliseltä tilikaudelta vahvistetun taseen perusteella. Kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että yhtiön hallituksen on varojen jaon yhteydessä lisäksi arvioitava, ovatko jakokelpoiset varat edelleen yhtiön hallinnassa. On myös katsottu, että johdon on huolellisuusvelvollisuutensa nojalla varmistauduttava siitä, että yhtiö säilyy maksukykyisenä varojen jakamisen jälkeenkin.

Kansainvälinen kehitys

Jäljempänä kuvataan vain jakokelpoisten varojen määrän arvioimiseen ja varojen jakamiseen liittyviä säännöksiä. Edellä jaksossa 3.2.7 on kuvattu vapaan oman pääoman muodostumisen kannalta merkittävää kysymystä sijoituksista suoraan yhtiöiden vapaaseen omaan pääomaan.

Voitonjakokelpoisten varojen määrittely on Pohjoismaissa toteutettu samantapaisesti kuin Suomessa. Lähtökohtana on, että vain voittovaroja voidaan osinkona jakaa osakkaille. Pohjoismaissa voitonjaolle on lisäksi asetettu eräitä lakiin perustuvia lisäehtoja.

Ruotsissa on voimassa niin sanottu "försiktighetsregel" (ABL 12:2.2), jonka mukaan "vinstutdelning får icke ske med så stort belopp

att utdelningen med hänsyn till bolagets eller koncernens konsolideringsbehov, likviditet eller ställning i övrigt står i strid mot god affärssed." Näistä käsitteistä "konsolideringsbehov" tarkoittaa jonkinlaista omavaraisuusastetta, "likviditet" maksuvalmiutta ja "ställning i övrigt" yhtiön asemaa yleisesti ottaen, jolloin on otettava huomioon mm. mahdollisesti muuttunut tilanne tilikauden päättymisen jälkeen. "God affärssed" -käsitteelle ei oikeuskirjallisuudessa ole löydetty itsenäistä sisältöä.

Tanskassa osakeyhtiöissä (aktieselskab) edellytetään sellaisen rahastosiirron tekemistä, jota yhtiön taloudellinen asema edellyttää. Osakeyhtiöissä on myös voimassa samantapainen varovaisuussäännös kuin Ruotsissa. Lisäksi lakiin sisältyy johdolle asetettu yleinen velvollisuus seurata, että yhtiön "kapitalberedskab til enhver tid er forsvarligt i forhold til selskabets drift". Varovaisuussäännöstä ei ole anpartselskab – yhtiöissä.

Norjan lain mukaan voitonjakoa rajoittaa kummassakin osakeyhtiömuodossa erityinen säännös, jonka mukaan oman pääoman määrän tulee olla puolustettavissa ottaen huomioon yhtiön toimintaan liittyvät riskit ja yhtiön toiminnan laajuus. Erikseen on säädetty, ettei yksityinen yhtiö saa jakaa voittoa, jos oma pääoma jää alle kymmenen prosentin taseen loppusummasta. Julkinen yhtiö saa tällöinkin jakaa voittoa, mutta sen on noudatettava velkojiensuojamenetelyä. Voitonjaon osalta säädetään lähinnä Tanskan osakeyhtiölakia vastaavasta varovaisuussäännöksestä.

Vain Ruotsissa on voimassa samanlainen konsernin emoyhtiön konsernitaseeseen perustuva voitonjakorajoitus kuin Suomessa. Tanskassa ja Norjassa konsernin voitonjakoa rajoittaa yleinen varovaisuussäännös. Ruotsissa on ehdotettu konsernin

emoyhtiön konsernitaseeseen perustuvan voitonjakorajoituksen poistamista (SOU 1997:168). Ehdotuksen mukaan konsernin emoyhtiön varojenjaossa olisi kuitenkin otettava huomioon myös konsernin "konsolideringsbehov, likviditet och ställning i övrigt".

Saksassa AG-yhtiöissä ja Ranskassa Société anonyme -yhtiöissä, jäljempänä SA, voitonjakokelpoisten varojen määritelmä on julkisissa osakeyhtiöissä lähtökohtaisesti pääomadirektiivin jäljempänä kuvattavien vaatimusten mukainen. Saksassa on lisäksi julkisten yhtiöiden osalta voimassa velvollisuus siirtää vararahastoon viisi prosenttia vuosivoitosta, kunnes vararahasto vastaa kymmentä prosenttia osakepääomasta. Vastaavia säännöksiä ei ole GmbH-yhtiöiden osalta. Saksassa sekä AG:ssä että GmbH:ssa voidaan alustavan tilinpäätöksen perusteella jakaa ennakko-osinkona puolet yhtiön voitosta heti tilikauden päättymisen jälkeen. AG:ssä edellytyksenä on, että asiasta määrätään yhtiöjärjestyksessä. Erityisiä konsernia koskevia voitonjakosäännöksiä ei ole.

Ranskassa SA-yhtiöissä on voimassa Saksan AG-yhtiöitä vastaava velvoite siirtää varoja vararahastoon. Yli 50 työntekijän yhtiöissä on myös velvollisuus siirtää varoja niin sanottuun palkkarahastoon. SA-yhtiöissä on, niin ikään Saksan AG-yhtiöiden tapaan, mahdollisuus ennakko-osingon maksamiseen. Myös väliosinkojen maksaminen on mahdollista. Société à responsabilité limitée -yhtiöissä, jäljempänä SARL, on samat vararahastointi- ja palkkarahastointivelvollisuudet kuin SA-yhtiöissäkin. Myös ennakko- ja väliosinkojen maksaminen on samaan tapaan mahdollista. SAS-yhtiöiden osalta vaatimukset vastannevat SARL- ja SA-yhtiöille asetettuja

vaatimuksia. Erityisiä konsernia koskevia voitonjakosäännöksiä ei ole.

Isossa-Britanniassa sovelletaan public limited company -yhtiöiden, jäljempänä plc, osalta pääomadirektiivin säännöksiä. Aikaisemmin tavalliset niin sanotut nimble dividends-osingot, jotka maksettiin päättyneen tilikauden tuloksesta kiinnittämättä huomiota mahdollisiin aikaisempiin tappioihin, eivät siten ole mahdollisia. Johdolle voidaan yhtiöjärjestyksessä antaa mahdollisuus maksaa väliosinkoja. Samat säännöt koskevat myös yksityisiä limited company -yhtiöitä, jäljempänä ltd. Konsernissa voitonjakoa rajoittaa yleinen huolellisuusvelvollisuus.

Yhdysvalloissa varojen jakoa koskeva sääntely vaihtelee osavaltiokohtaisesti. Vuosisadan alussa lainsäädäntö perustui eurooppalaiseen tapaan vähimmäisosakepääomaan, sen pysyvyyteen ja siihen, että vain voittovaroja saatettiin jakaa osakkeenomistajille. Nykyisin valtaosa osavaltioista ei edellytä mitään vähimmäisosakepääomaa ja muissa vähimmäisosakepääomavaatimus on muodollinen. Mallilaista (American Bar Association: Model Business Corporation Act, MBCA) vaatimus poistettiin vuonna 1969.

Varojenjakosäännösten osalta muutos on myös ollut voimakas. Uusitusmallilaissa (RMBCA) ei tehdä periaatteellista eroa voitonjakoa ja omien osakkeiden lunastamista (sidotun oman pääoman suoja) koskevan sääntelyn välillä. Perinteinen, Euroopassa nykyään vallalla oleva sääntelymalli on osavaltioiden lainsäädännöissä harvinainen. Kehityksen yhtenä syynä on ollut sekä teoriassa että käytännössä vakiintunut käsitys, ettei osakepääomalla ole tosiasiallista merkitystä velkojen suojan kannalta. Osakepääomaan perustuvan sääntelyn katsotaan joh-

tavan velkojia harhaan, koska velkojat luulevat saavansa lainsäädännön perusteella suojaa, vaikka eivät tosiasiassa saakaan.

Yhdysvalloissa käytetyt voitonjakosäännökset on pohjoismaisessa kirjallisuudessa jaoteltu kolmeen ryhmään seuraavasti: 1) tasemallit, joissa keskeistä on se, ylittävätkö varat yhtiön velkojen ja osakepääoman yhteismäärän 2) ansaitun ylijäämän mallit, jossa keskeisessä asemassa ovat yhtiön kumuloituneet voittovarot ja 3) erilaisiin insolvenssitestihin perustuvat mallit.

Vaikka kahden ensimmäisen ryhmän säännökset päällisin puolin muistuttavat eurooppalaista sääntelyä, saattavat erot lähemmin tarkasteltuna olla suuria. Esimerkiksi tasemallia käyttävissä osavaltioissa kaikki muu yhtiöön sijoitettu pääoma kuin osakepääoma voi olla jakokelpoista. Osakepääoman alentamista koskevat säännökset voivat olla lieviä. Vuoden 1969 mallilaki ei edellyttänyt lainkaan velkojen suostumusta osakepääoman alentamiseen. Ansaitun ylijäämän malleihin saattaa puolestaan liittyä mahdollisuus jakaa varoja silloin, kun edellinen tilikausi on tuottanut voittoa, vaikka taseessa ei olisikaan eurooppalaisessa katsannossa jakokelpoisia varoja (nimble dividends). Edelleen ansaitun ylijäämän malleihin saattaa sisältyä mahdollisuus jakaa yhtiöön sijoitettua pääomaa, mutta tällaista jakoa ei kutsuta osingoksi. Ansaittua ylijäämää voidaan useiden osavaltioiden lakien mukaan lisätä arvонkorotuksilla.

Kolmatta ryhmää edustavat muun muassa mallilain säännökset. Uudistetussa mallilaissa (RMBCA) asetetaan kaikkia varojenjakotapoja koskeva kaksiosainen sääntö voitonjakokelpoisten varojen määrittämiseksi. Varoja ei saa jakaa, jos jaon jälkeen yhtiö ei voisi maksaa normaa-

litoiminnassa syntyviä velkojaan taikka jos yhtiön varat olisivat pienemmät kuin sen velat lisättynä sillä määrällä, joka selvitystilassa tulisi suorittaa etuoikeutetuille osakkeille ennen tavallisia osakkeita

Yhteistä eri osavaltioiden varojenjakosäännöstoille on, ettei varojen jakaminen saa johtaa yhtiön maksukyvyttömyyteen.

Muutostarve ja ehdotuksen sisältö

Voimassa olevassa osakeyhtiölaissa lähdetään siitä, että taseen osoittama vapaa oma pääoma on, eräin poikkeuksin, jaettavissa osakkeenomistajille voittona. Laissa ei aseteta muita voitonjaon edellytyksiä. Voimassa olevan oikeuden mukaan johdon huolellisuusvelvollisuus sisältää kuitenkin velvollisuuden varmistua siitä, että yhtiö on jaon jälkeen maksukykyinen.

Kansainvälisten tilinpäätösstandardien voimaansaattaminen Suomessa tulee IAS-sääntelyryhmän ehdotusten valossa merkitsemään sitä, että suomalaisten osakeyhtiöiden taseissa tulee mahdollisesti olemaan merkittäviä määriä realisoitumattomia arvонkorotuksia. Tähän liittyen työryhmä on muun muassa ehdottanut, että arvонkorotusrahas-
tosta tehdään johdonmukaisuussyistä vapaan oman pääoman rahasto.

Kansainvälisen vertailun perusteella maksukykyisyyden arviointi on useissa maissa keskeinen osa varojen jakoon liittyvää sääntelyä. Lisäksi kansainvälinen kehitys näyttäisi selvästi kulkevan suuntaan, jossa perinteinen niin sanottuun osakepääoman puskurivaikutukseen perustuva velkojiensuojajärjestelmä kyseenalaistetaan ja annetaan merkitystä muun muassa sille, säilyttääkö yhtiö maksukykynsä varojenjaon jälkeen.

Edellä esitetyistä lähtökohdista ehdotetaan, että voitonjaon ja muun

varojenjaon edellytykseksi otetaan se, että yhtiötä ei jaon jälkeen uhkaa maksukyvyttömyys. Ehdotuksen tarkoituksena on varmistaa, että yhtiö säilyttää toimintaedellytyksensä, mikä on yhtiön velkojen kannalta keskeistä. Lisäksi ehdotetaan, että konsernitaseeseen perustuvasta muodollisesta varojenjakoajoituksesta luovutaan. Rajoitus on suomalainen erityispiirre. Se saattaa lisäksi olla ongelmallinen kansainvälisten tilinpäätösstandardien kannalta, erityisesti jos esimerkiksi aikaisemmin yhdistelmämenetelmällä toteutetut yritysjärjestelyt on arvioitava kirjanpidossa uudelleen ja jos näin konsernitaseeseen syntyvä liikearvo on poistettava. Ehdotus sisältää kuitenkin velvollisuuden laatia konsernitalinpäätös silloin, kun yhtiöstä jaetaan varoja. Emoyhtiössä olisi kiinnitettävä emoyhtiön maksukyvyn lisäksi huomiota myös konsernin maksukykyyn.

Maksukykyyn perustuva varojenjakosäännös merkinnee myös sitä, ettei takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991) mukainen maksun peräytyminen tule kuin poikkeuksellisesti kysymykseen osakeyhtiölain mukaisissa varojenjakotilanteissa.

Ehdotuksessa ehdotetaan kansainvälisten esikuvien mukaan myös tilikaudelta ansaitun voiton jakamista tilinpäätöksen perusteella (väliosinko).

Suhde pääomadirektiiviin

Pääomadirektiivin 15 artiklassa määritellään voitonjakokelpoiset varat kahdella eri tavalla. Artiklan 1 kohdan a alakohdan mukaan voittoa ei saa jakaa, jos voiton jakamisen jälkeen yhtiön osakepääoma sekä lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan jakokelvottomat rahastot eivät ole katettuna. Artiklan 1 kohdan c ala-

kohdan mukaan vain kumulatiiviset voittovarot ja sellaiset rahastot, jotka voidaan käyttää voitonjakoon, voidaan jakaa. Yleinen näkemys on, että säännökset ovat samansisältöiset.

Pääomadirektiivissä ei ole osakepääoman lisäksi säännöksiä varsinaisista sidotun oman pääoman rahastoista. Esimerkiksi ylikurssirahastoa ei pääomadirektiivissä tai tilinpäätöstä koskevissa direktiiveissä todeta sidotun oman pääoman rahastoksi. Rahastojen jakokelpoisuus on siten lähtökohtaisesti jäsenvaltioiden päätettävissä. Direktiiveistä johtuu kuitenkin eräitä voitonjakoajoituksia ja tavallaan sidotun oman pääoman rahastojakin. Tilinpäätösdirektiivin 34 artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan aktivoitujen perustamismenojen ja 37 artiklan 1 kohdan perusteella myös tiettyjen aktivoitujen tutkimusmenojen on oltava voitonjaon jälkeen katettuina. Pääomadirektiivin 22 artiklan 1 kohdan b alakohdasta johtuu, että omien osakkeiden hankintamenon, jos se on merkitty taseeseen, tulee olla voitonjaon jälkeen katettuna. Pääomadirektiivin 33 artiklan 1 kohdassa sallitaan osakepääoman alentaminen velkojen suojamenettelyä ja erityistä päätöksentekomenettelyä noudattamatta siirtämällä varoja erityiseen rahastoon. Rahastoa saa käyttää palautettaessa osakepääomaa osakkaille sekä tappion kattamiseen ja osakepääoman korottamiseen.

Pääomadirektiivin 15 artiklan 2 kohdan mukaan väliosinkojen maksaminen on kytkeyty siihen, että yhtiöllä on voittovaroja. Väliosinkojen maksaminen edellyttää välitinpäätöksen laatimista.

Pääomadirektiivin 15 artiklan uudistaminen on ollut lyhyesti esillä IAS-asetuksen käsittelyn ja tilinpäätösdirektiivin uudistamisen yhteydessä. Komissio ja jäsenvaltiot ovat alustavasti ilmaisseet valmiutensa

keskustella erilaisista sääntelymalleista.

Ehdotus, joka tekee mahdolliseksi väliosinkojen maksamisen, on direktiivin mukainen. Oman pääoman rakennetta koskevat ehdotukset eivät myöskään ole pääomadirektiivin tai tilinpäätösdirektiivien vastaisia, koska direktiiveissä ei edellytetä perustamis- ja tutkimusmenojen aktivointia tai hankittujen omien osakkeiden merkitsemistä taseeseen. Pääomadirektiivistä tai tilinpäätösdirektiiveistä ei myöskään aiheudu välittömiä rajoituksia sen suhteen, mitkä rahastot ovat jakokelpoisia. Pääomadirektiivissä ei vaadita konsernitilinpäätöksen asettamista emoyhtiön voitonjaon edellytykseksi.

Lähipiirilainat

Voimassa olevan osakeyhtiölain 12 luvun 7 §:ssä rajoitetaan lainan antamista yhtiön lähipiiriin kuuluvalla siten, että lainan saa antaa vain jakokelpoisten varojen puitteissa ja turvaavaa vakuutta vastaan. Pykälän 6 momentissa rahalainan antamiseen rinnastetaan vakuuden antaminen pykälässä tarkoitetun henkilön velvoitteesta.

Lainanantorajoituksesta on pykälän 2 momentissa eräitä poikkeuksia. Lainanto on vapaata silloin, kun laina annetaan kunnalle, kuntainliitolle tai valtiolle (1 kohta), velallinen on samaan konserniin kuuluva osakeyhtiö tai osuuskunta tai siihen rinnastettava ulkomainen yhtiö (2 kohta) ja silloin, kun laina on niin sanottu liiketoimintalaina (3 kohta). Konsernilainanantoa koskevaa poikkeusta lukuun ottamatta muut poikkeukset saatettiin voimaan vuonna 1981 osakeyhtiölakiin tehdyllä muutoksella.

Lähipiirilainoihin liittyvänä ongelmina on pidetty sitä, että osakkeenomistajille annetuilla lainoilla

voidaan kiertää varojen jakamista koskevia säännöksiä. Toisaalta vain tietyille osakkeenomistajille annetut lainat voivat perustelujen mukaan loukata yhdenvertaisuusperiaatetta. Edelleen perustelujen mukaan lainoissa yhtiön johtohenkilöille saattaa olla kysymyksessä yhtiön varojen väärinkäyttö, kun lainojen antamisesta päättävät niiden saajat itse.

Konsernilainanannon osalta kielosta tehtyä poikkeusta ei ilmeisesti ole osakeyhtiölain esitöissä käsitelty lainkaan. Niin sanottujen elinkeinolainojen antamista koskevaa poikkeusta on perusteltu (HE 11/1981 vp.) mm. toteamalla, että "lainan myöntäminen liiketoimintaa harjoittavalle velalliselle tulisi sen vuoksi tehdä mahdolliseksi silloin, kun lainan antaminen perustuu järkipäätöksiin liiketaloudellisiin syihin ja laina käytetään yksinomaan velallisen elinkeinotoimintaan."

Ruotsissa on voimassa pitkälti osakeyhtiölakia vastaavat lainan antamista koskevat säännökset. Ruotsin säännökset ovat kuitenkin sikäli tiukemmat, että lähipiiriläisille ei saa antaa lainaa edes jakokelpoisten varojen puitteissa ja turvaavaa vakuutta vastaan. Sitävastoin osakeyhtiölain 12 luvun 7 §:n 2 momenttia vastaavat poikkeukset lainantokiellosta on omaksuttu myös Ruotsissa. Aktiebolagskommitté ehdottaa lainanantosäännösten lievää helpottamista. Tanskassa lainanantorajoitukset vastaavat kummassakin osakeyhtiömuodossa pitkälti Ruotsissa voimassa olevia säännöksiä. Norjan kummasakin osakeyhtiömuodossa lainan antaminen osakkeenomistajille on sallittua, kunhan lainat annetaan jakokelpoisten varojen puitteissa ja turvaavaa vakuutta vastaan.

Saksassa ei ole säännöksiä lainan antamisesta osakkeenomistajille. Ranskan SA-yhtiön osalta ei ole säännöksiä lainan antamisesta osak-

keenomistajille. Lainojen antaminen hallituksen jäsenille ja heidän lähipiirilleen on kuitenkin kielletty. SARL-yhtiössä lainan antaminen sekä osuuden omistajille että hallituksen jäsenille ja heidän lähipiirilleen on pääsäännön mukaan kiellettyä.

Isossa-Britanniassa ei ole säännöksiä lainan antamisesta osakkeenomistajille. Yhdysvaltojen yhtiöoikeuden kannalta merkittävimmissä osavaltioissa tai mallilaeissa ei ilmeisesti myöskään ole säännöksiä lainojen antamisesta lähipiiriin kuuluville.

Ehdotuksessa on katsottu, että voimassa olevat lähipiirilainoja koskevat yksityiskohtaiset säännökset ovat osittain epäjohdonmukaisia. Vastaavia ongelmia voi liittyä mihin tahansa yhtiön ja sen lähipiiriin välisiin toimenpiteisiin. Sääntely on voinut perustua verotuksellisille näkökohdille: sääntelyn eräänä keskeisenä tavoitteena on ollut estää varojen jakaminen yhtiöstä pitkäaikaisten lainojen muodossa. Verotuksellista kytkentää heijastelee sekin, että Ruotsin voimassa olevassa laissa poikkeusten antaminen lainanantokiellosta on uskottu veroviranomaisille.

Myös lainanantorajoituksista myömentävät poikkeukset ovat epäjohdonmukaisia. Esimerkiksi konsernilainojen sallimiselle pitäisi olla oikeudellisesti pätevät perusteet. Kuitenkin nimenomaan konsernin sisällä annettaviin lainoihin näyttäisivät liittyvän kaikki lähipiirilainanannon ongelmat, mikä on käynyt ilmi myös käytännössä. Kun konsernia ei yhtiölainsäädännössä käsitellä taloudellisena kokonaisuutena, ei konsernilainanannon erityisasemaakaan voida yhtiöoikeudellisesti perustella. Elinkeinolainoja koskeva poikkeus on sisällöltään epäselvä ja vesittää lainanantorajoituksia.

Lähipiirilainoja koskevaan sääntelyyn liittyy myös monenlaisia käytännöllisiä ongelmia. Keskeinen ongelma on syntynyt siitä, että suomalainen tytäryhtiö ei lain mukaan voi antaa lainaa ulkomaisen emoyhtiön ulkomaiselle tytäryhtiölle, toisin sanoen sisaryhtiölleen. Myös säännöksen soveltumiseen osuuskunnan muodostamassa konsernissa on liittynyt epäkohtia. Pohjoismaisessa keskustelussa on nähty EU-oikeuden kannalta ongelmalliseksi malli, jossa konsernilainan antamista pyritäisiin rajoittamaan esimerkiksi kotimaisiin yhtiöihin tai edes pohjoismaisiin yhtiöihin. Mahdolliset kotimaisille konserneille tehtävät poikkeukset on ulotettava vähintäänkin ETA-alueen yhtiöille.

Edellä esitetyistä epäjohdonmukaisuuksista ja käytännön ongelmista johtuen lakiin ei ehdoteta otettavaksi lähipiirilainoja koskevia erityissäännöksiä. Ratkaisu saa tukea Pohjoismaiden ulkopuolisiin maihin tehtävästä vertailusta. On kuitenkin korostettava, että on vain harvoin yhtiön edun tai yhtiön toiminnan tarkoituksen mukaista lainata merkittäviä rahasummia omistajalle tai johdon jäsenelle. Poikkeuksen muodostaa konsernitilanne silloin, kun konserniyhtiö saa konsernikassaan tehdystä sijoituksesta itselleen hyötyä esimerkiksi korkotuoton ja vastaisen rahoituksen muodossa.

3.2.9. Omat osakkeet

Nykytila ja työryhmän ehdotukset

Voimassa olevassa laissa erotetaan omien osakkeiden lunastaminen, jota säännellään 6 luvussa, ja hankinta, jota säännellään 7 luvussa. Lähtökohtana on, että lunastaminen liittyy osakepääoman alentamiseen ja hankkiminen puolestaan tapahtuu vapaalla omalla pääomalla. Tämä

erottelu ei kuitenkaan ole poikkeukseton. Voimassa olevassa laissa tytäryhtiötä kielletään hankkimasta emoyhtiön osakkeita.

Esityksessä ehdotetaan, että omien osakkeiden hankkimista ja lunastamista säännellään samassa luvussa. Hankkiminen ehdotetaan määriteltäväksi vapaaehtoisuuteen perustuvaksi tavaksi hankkia yhtiön osakkeita ja lunastaminen pakolla tapahtuvaksi osakkeiden ottamiseksi yhtiölle. Käsitteiden kannalta ei ole merkittävää, millä oman pääoman erällä hankkiminen tai lunastaminen tapahtuu. Jos menettelyn yhteydessä alennetaan osakepääomaa, tulee velkojien suojamenettely noudatettavaksi. Tämä heijastaa ehdotuksessa omaksuttua ratkaisua erottaa osakeoikeudet ja osakepääoman muutokset toisistaan. Ehdotuksella pyritään samalla korjaamaan voimassa olevan lain käsitteiden epä johdonmukaisuutta.

Työryhmä katsoo, että voimassa olevan lain tytäryhteisölle asettama kiello hankkia emoyhtiön osakkeita on osittain epä johdonmukainen, koska emoyhtiö voi itse hankkia omia osakkeitaan. Tytäryhteisölle asetettua hankkimiskielloa on myös käytännössä kierretty siten, että ulkomainen tytäryhtiö on tehnyt hankinnat. Vaikka tällainen menettely olisikin Suomen osakeyhtiölain vastainen, on siihen sovellettavaa lakia koskevien kysymysten takia hyvin vaikea käytännössä puuttua. Tytäryhteisölle on lisäksi kiellosta huolimatta voinut tulla emoyhtiön osakkeita osakeyhtiölain 7 luvun 1 §:n 2 momentin tarkoittamissa tilanteissa.

Voimassa olevan lain kannalta on pidetty epäselvänä tilannetta, jossa tytäryhteisölle tulee emoyhtiön osakkeita sulautumisvastikkeena. On esitetty, että osakeyhtiölain 7 luvun säännökset eivät koskisi tätä tilannetta. Tulkintaa voidaan ainakin

eräissä tilanteissa pitää kyseenalaisena.

Esityksessä ei ehdoteta tytäryhteisölle asetettavaa nimenomaista kielloa hankkia emoyhtiön osakkeita. Tällainen hankinta ei kuitenkaan voine yleensä olla tytäryhteisön toiminnan tarkoituksen mukainen. On myös selvää, ettei emoyhtiön johto voi menestyksellisesti kiertää lain omien osakkeiden hankkimista tai varojenjako koskevia säännöksiä käyttämällä välikättä, esimerkiksi tytäryhtiötä.

Esityksessä ehdotetaan, että tytäryhteisön hankkimat emoyhtiön osakkeet otettaisiin mukaan laskettaessa julkiselle osakeyhtiölle asetetun hankintarajoituksen täyttymistä. Ehdotuksen mukaan julkinen osakeyhtiö saisi hankkia korkeintaan kymmenen prosenttia omista osakkeistaan.

Suhde pääomadirektiiviin

Pääomadirektiivissä säännellään sekä omien osakkeiden hankkimista (19-22 artiklat) että osakepääoman alentamista (30-34 artiklat). Lisäksi direktiivissä on säännöksiä osakkeiden lunastamisesta osakepääomaa alentamatta (35 artikla), osakkeiden pakkolunastamisesta (36 artikla), yhtiön hallussa olevien osakkeiden mitätöimisestä (37 artikla), päätöksenteon määräännemistöstä (38 artikla) ja lunastusehtoisista osakkeista (39 artikla).

Direktiivin mukaan osakepääomaa ei saa alentaa alle lain määräämän vähimmäispääoman, ellei osakepääomaa samalla koroteta vähintään vastaavaan määrään (34 artikla). Päätös alentamisesta on tehtävä yhtiökokouksessa kahden kolmasosan määräännemistöllä ja lisäksi osakelajikohtaisesti (31 artikla). Kokouskutsusta on käytävä ilmi alentamisen tarkoitus ja alentaminen on julkistettava julkistamisdirektiivin

3 artiklan mukaisesti. Osakepääoman alentamiseen tulee liittyä velkojien suojamenettely (32 artikla), jonka sisällön määrittämisessä jäsenvaltioilla on liikkumavaraa. Velkojien suojamenettelyä ei tarvitse noudattaa tappiota katettaessa tai siirrettäessä varoja sidotun pääoma rahastoon, mikäli rahasto ei siirron jälkeen vastaa yli kymmentä prosenttia osakeista ja osakepääomasta (33 artikla).

Direktiivin mukaan omien osakkeiden hankintapäätös tai valtuutus päätös tehdään yhtiökokouksessa. Yhtiökokous määrittelee hankinnan ehdot: enimmäismäärän, valtuutuksen voimassaoloajan ja vastikkeen enimmäis- ja vähimmäismäärän (19 artikla). Hankittujen osakkeiden nimellisarvo ei voi ylittää kymmentä prosenttia osakepääomasta (19 artikla). Hankinta tulee tehdä jakokelpoisilla varoilla (19 artikla). Artiklan säännöksistä on kuitenkin lukuisia poikkeuksia, kuten pakkohuutokaupassa tehdyt hankinnat.

Hankitut osakkeet on luovutettava kolmen vuoden kuluessa, jos osakkeet vastaavat yli kymmentä prosenttia osakepääomasta tai ne on mitätöitävä. Vastoin määräyksiä hankitut osakkeet on luovutettava vuoden kuluessa (21 artikla). Hankitut osakkeet eivät tuota äänioikeutta. Jos osakkeet merkitään taseeseen, on taseen omaan pääomaan merkittävä vastaavan määräinen jakokelvoton rahasto. Tilinpäätöksessä on annettava tietoja hankinnasta (22 artiklan 2 kohta). Tytäryhtiöiden tekemät hankinnat katsotaan emoyhtiön tekemiksi (24 a artikla).

Pääomadirektiivin tarkoituksena on direktiivin johdannon mukaan yhdenmukaisen vähimmäissuojan antaminen julkisten osakeyhtiöiden osakkeenomistajille ja velkojille. Johdannossa todetaan tarpeelliseksi säännellä velkojien saatavien turvana olevan pääoman säilyttämistä estä-

mällä pääoman alentaminen jakamalla sitä osakkeenomistajille silloin, kun nämä eivät ole siihen oikeutettuja. Direktiivissä halutaan myös asettaa rajoituksia osakeyhtiön oikeudelle hankkia omia osakkeitaan. Lisäksi korostetaan samassa asemassa olevien osakkeenomistajien yhdenvertaisen kohtelun tarvetta sekä niiden velkojien aseman suojaamista, joiden saatava on syntynyt ennen pääoman alentamista.

Pääomadirektiivin osakkeiden lunastamista ja osakepääoman alentamista koskevat 30-37 artiklat muodostavat sekavan ja keskenään ristiriitaisen kokonaisuuden. Oikeuskirjallisuudessa direktiivin epä johdonmukaisuutta on selitetty sillä, että artikloihin on otettu eri jäsenvaltioissa direktiivin säätämisaikana tunnettuja menettelyjä. Osakepääoman alentamista ja osakkeiden lunastamista koskevat säännökset sallivat sellaisia menettelyjä, jotka omien osakkeiden hankkimista koskevien 18-20 artiklojen mukaan eivät ainaakaan nimenomaisesti ole mahdollisia. Lunastaminen ja osakepääoman alentaminen ovat kuitenkin osakkeenomistajien ja velkojien kannalta vaarallisempia menettelyjä kuin vapaalla omalla pääomalla tapahtuva omien osakkeiden hankkiminen. Ehdotuksessa direktiiviä on tulkittu siten, että direktiivin suojan kohteiden kannalta direktiivissä sallittuja menettelyjä vähemmän haitallisista menettelyistä on voitava kansallisessa laissa säätää. Esimerkiksi omien osakkeiden hankkimista koskeva yhtiöjärjestyksen määräys on voitava hyväksyä, kun direktiivissä sallitaan omien osakkeiden lunastamista koskeva yhtiöjärjestyksen määräys.

Direktiivissä säädetään myös tytäryhtiön tekemistä emoyhtiön osakkeiden hankinnoista. Säännöksen pääsisältö on, että hankintaa, merkintää ja hallussapitoa pidetään yhtiö-

ön omina toimina, jos sen tekee tytäryhtiö. Hankintaa ei ole direktiivissä kielletty. Säännös ei koske osakkeiden ottamista vakuudeksi (24 artikla), eikä omien, toisin sanoen emoyhtiön osakkeiden hankinnan rahoittamista (23 artikla).

Omien osakkeiden hankinnan osalta on epäselvää, miten on tulkitettava esitettyä periaatetta "pidetään yhtiön omina toimina". Direktiivin perustelumuihistiosta voidaan päätellä, että tarkoituksena on ollut lukea tytäryhtiön tekemät hankinnat mukaan edellä kuvattuun, korkeinta sallittua hankittavaa määrää koskevaan kymmenen prosentin sääntöön. Ongelmaksi oli nähty Belgiassa noudatettu käytäntö, jossa emoyhtiöiden osakkeita ostettiin tytäryhtiöihin ja siten estettiin yritysvaltauksia. Alkuperäinen ehdotus koskikin vain omien osakkeiden ostamista ja oli muutenkin jossakin määrin erilainen kuin lopullinen teksti. Tulkintaa, jonka mukaan säännös koskee vain tytäryhtiön hankintojen laskemista mukaan kymmenen prosentin sääntöä sovellettaessa, saattaa tukea säännöksen lopullinen sanamuoto, jonka voidaan katsoa koskevan jo tehtyjä hankintoja.

Myös asiaperustein voidaan puoltaa tulkintaa, jonka mukaan tytäryhtiön tekemät hankinnat luetaan mukaan kymmenen prosentin sääntöä sovellettaessa mutta muut omien osakkeiden hankintasäännöt eivät välttämättä tule sovellettaviksi hankittaessa emoyhtiön osakkeita. Säännökset eivät voine koskea päätöksentekomenettelyä tytäryhtiössä, koska päätöksentekosäännöillä suojataan nimenomaan emoyhtiön osakkeenomistajia. Edellyttämällä päätöksen tekemistä tytäryhtiön yhtiökokouksessa ei ainakaan välittömästi edistetä emoyhtiön osakkeenomistajien asemaa. Säännökset eivät voine koskea myöskään oman pääoman

suoja, koska tytäryhtiön ostoilla ei ole vaikutusta emoyhtiön nettovarallisuuteen, eikä säännöksissä käsitellä lainkaan hankinnan vaikutusta konsernitaseeseen. Kysymys ei ole emoyhtiön sidotun oman pääoman palauttamisesta osakkeenomistajille. Ehdotuksessa omaksuttua tulkintaa puoltaa se, että direktiivissä tarkoitettu tytäryhtiö voi olla myös yksityinen osakeyhtiö, johon direktiivin määräyksiä ei sovelleta. Tytäryhtiön osalta ole myöskään erityisiä säännöksiä siitä, miten emoyhtiön osakkeita käsitellään tytäryhtiön taseessa.

Pääomadirektiivin 21 artiklassa edellytetään 19 ja 20 artiklan vastaisesti hankittujen omien osakkeiden luovuttamista vuoden määräajassa. Säännöksen tarkoituksena voitaisiin ajatella olleen, että tytäryhtiön direktiivin vastaisesti hankkimat emoyhtiön osakkeet rinnastettaisiin tältäkin osin emoyhtiön hankkimiin omiin osakkeisiin. Artiklassa kuitenkin viitataan 19 artiklaan, jossa on kolme alakohtaa a-c. Näistä alakohta a koskee päätöksentekomenettelyä ja alakohta c oman pääoman suoja, joiden on edellä todettu soveltuvan huonosti nyt käsillä olevaan tilanteeseen. Tilannetta lieenee arvioitava niin, että velvollisuus luovuttaa laittomasti tytäryhtiöön hankitut emoyhtiön osakkeet vuoden määräajassa koskee vain vastoin kymmenen prosentin rajoitusta hankittuja osakkeita (alakohta b).

Tytäryhtiön suorittamia emoyhtiön osakkeiden hankintoja koskevaa 24 a artiklaa voitaneen siis tulkita siten, että se koskee lähinnä niin sanottua kymmenen prosentin sääntöä ja siihen liittyviä luovutusvelvoitteita. Direktiivissä sallitaan siten tytäryhtiön hankkivan emoyhtiön osakkeita, ei ainakaan välittömästi kytkeä hankintaa tytär- tai emoyhtiön jakokelpoisein varoihin eikä sään-

nellä sitä, miten päätös olisi tytäryhtiössä tehtävä.

3.2.10. Yritysjärjestelyt

Sulautuminen

Työryhmä ehdottaa sulautumista koskevan sääntelyn säilyttämistä sisällöltään pääosin voimassa olevan lain kaltaisena. Työryhmä ehdottaa kuitenkin säännöksiä, joilla sulautumismenettelyä yksinkertaistetaan ja nopeutetaan. Nopeuttaminen tapahtuisi sallimalla sulautumiseen liittyvän velkojensuojamenettely aloittaminen jo sulautumissuunnitelman kuulutuspäivästä. Voimassa olevan lain mukaan kuulutus velkojille voidaan antaa vasta sulautumispäätöksen jälkeen. Velkojensuojan aikaiseminen tekee mahdolliseksi sen, että velkojensuojamenettelyn kuulutusaika ja sulautumisesta päättävän yhtiökokouksen kutsuaika kuluva samanaikaisesti. Menettelyn vaiheiden hoitaminen rinnakkain mahdollistaa koko sulautumismenettelyn toteuttamisen hieman yli kolmessa kuukaudessa.

Kuulutuksen antaminen velkojille ennen yhtiökokousta saattaa muodollisesti heikentää velkojien asemaa, koska velkojat eivät kuulutuksen yhteydessä saa tietää, kuinka moni sulautuvan yhtiön osakkeenomistajista tulee vaatimaan lunastusta. Voimassa olevan lain mukaisessa menettelyssä lunastettavaksi vaadittujen osakkeiden enimmäismäärä on aina tiedossa velkojien kuulutusta annettaessa. Velkojat eivät kuitenkaan saa tietää lunastuksen johdosta osakkeenomistajille maksettavan lunastushinnan tarkkaa määrää, joka yleensä ratkeaa vasta myöhemmin välimiesmenettelyssä. Vähemmistöosakkeiden lunastuksen ja velkojensuojan välinen ristiriita ei

tiettävästi ole aiheuttanut ongelmia käytännössä.

Uutuutena ehdotetaan säännöksiä niin kutsutusta kolmikantasulautumisesta, jossa muu taho kuin vastaanottava yhtiö, yleensä tämän emoyhtiö, antaa sulautumisvastikkeen sulautuvan yhtiön osakkeenomistajille. Kolmikantasulautuminen voitaisiin vaihtoehtoisesti toteuttaa siten, että vastaanottava yhtiö hankkii ensin emoyhtiön osakkeita ilmaisannilla ja antaa nämä osakkeet sulautumisvastikkeena. Voimassa olevan lain mukaan tämä ei ole mahdollista. Ehdotuksessa kuitenkin sallitaan se, että yhtiö saa ilmaisannissa omia osakkeitaan vastikkeetta. Siten tytäryhtiön tekemä emoyhtiön osakkeiden merkintä on ehdotuksessa selkeästi kiellettyä ainoastaan vastikkeelliseksi. Ehdotuksessa on kuitenkin päädytty esittämään kolmikantasulautumisen erityissääntelyä menettelyn sallittavuuden osoittamiseksi sekä sen erityispiirteiden selkiyttämiseksi.

Sulautumissääntely tulisi sovellettavaksi sellaisissa kansainvälisissä kolmikantasulautumisissa, joissa sulautumiseen osallistuvat yhtiöt ovat suomalaisia ja sulautumisvastiketta antava yhtiö on ulkomaalainen. Ehdotettu osakkeiden merkinnän muotomääräysten vähentäminen sekä alikurssikiellosta luopuminen helpottavat kuitenkin sellaistenkin kolmikantasulautumisten toteuttamista, joissa vain sulautumisvastikkeen antaja on suomalainen yhtiö.

Käytännössä sulautumisia hankaloittaa olennaisesti voimassa olevan lain pääomadirektiivistä johdettu velvollisuus laatia välitilinpäätös silloin, kun sulautumisesta päättävä yhtiökokous pidetään yli kuusi kuukautta tilinpäätöksen laatimisen jälkeen. Ehdotuksessa välitilinpäätöksen laatimisvelvollisuus on rajoitettu sulautumisdirektiivin vähimmäisvaatimusten mukaiseksi. Välitilin-

päätöksen laatimisvelvollisuus on ehdotuksen mukaan vain silloin, kun sulautumissuunnitelma on laadittu yli kuusi kuukautta tilikauden päättymisen jälkeen.

Myös sulautumista vastustavien osakkeenomistajien ja optio-oikeuksien haltijoiden omistamien osakkeiden ja optio-oikeuksien lunastusmenettelyä ehdotetaan yksinkertaistettavaksi. Voimassa olevan lain monivaiheinen lunastusmenettely on käytännössä osoittautunut osakkeenomistajien kannalta kohtuuttoman vaikeaksi.

Rajat ylittäviä sulautumisia koskevia säännöksiä ei tässä vaiheessa ehdoteta otettavaksi lakiin, koska asiaa koskeva EU:n direktiivi on vasta valmisteilla. Sääntelyssä on otettava huomioon myös lokakuussa 2004 voimaan tuleva eurooppayhtiötä koskeva asetus ja sitä täydentävät erikseen valmisteltavat kansalliset säännökset.

Voimassa olevassa laissa ei oteta selkeää kantaa siihen, voiko sulautuminen tapahtua, vaikka vastaanottava yhtiö sulautuisi toiseen yhtiöön ennen sulautumista. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty tulkinta, että tällainen niin sanotusti päällekkäinen sulautuminen olisi mahdollinen. Rekisteriviranomainen ei kuitenkaan ole hyväksynyt sulautumisprosessin jatkamista vastaanottavan yhtiön sulaututtua toiseen yhtiöön.

Sulautuminen on voimassa olevan lain ja ehdotuksen mukaan toteutettava muuttamattoman sulautumissuunnitelman mukaisesti. Sulautumiseen osallistuvan yhtiön sulautuminen, jakautuminen tai muu yhtiömuodon muutos merkitsee sulautumiseen osallistuvan yhtiön identiteetin muuttumisesta, mikä on yleensä sulautumissuunnitelman vastaista. Sulautumiseen osallistuvien yhtiöiden osakkeenomistajien, optio-oikeuksien haltijoiden ja velkojien on

kyettävä luottamaan, että sulautumissuunnitelma sisältää kaikki heidän oikeuksiensa kannalta olennaiset tiedot järjestelystä. Pällekkäiset sulautumiset ja jakautumiset voisivat olla mahdollisia vain, jos kaikki tällaiset menettelyt käyvät ilmi samasta sulautumis- tai jakautumissuunnitelmasta tai näiden yhdistelmästä ja järjestelyt hyväksytään samalla yhtiökokouksen tai hallituksen päätöksellä.

Sulautumiseen osallistuvat yhtiöt voivat antaa osakkeita taikka korottaa osakepääomaa sulautumismenettelyn aikana. Tämä voi merkitä sulautumisen vaihtosuhteen muuttumista toiseksi kuin sulautumissuunnitelmassa. Myös sulautumismenettelyn aikana tapahtuva osingonjako, omien osakkeiden hankinta tai muu varojenjakko voi vaikuttaa vaihtosuhteeseen. Varojenjakko voi jopa vaarantaa sulautumisen täytäntöönpanon, jos sen johdosta vastaanotavalle yhtiölle tuleva omaisuus ei riitä kattamaan sen osakepääomaan merkittävää määrää. Tällaiset tilanteet on ehdotuksessa otettu huomioon edellyttämällä, että sulautumissuunnitelmaan otetaan nimenomainen maininta sulautumiseen osallistuvien yhtiöiden oikeudesta osakkeiden antamiseen ja varojenjakoon. Ehdotuksen 1 luvun perusteluissa on käsitelty yhdenvertaisuusperiaatteen soveltumista sulautuvan yhtiön osakkeenomistajiin.

Jakautuminen

Työryhmä ehdottaa eräitä muutoksia myös jakautumista koskeviin säännöksiin. Käytännössä merkittävintä muutos lienee säännösten kirjoittaminen täydellisinä lakiin, kun ne voimassa olevassa laissa perustuvat laajoihin viittauksiin sulautumista koskeviin säännöksiin.

Sisällöllisesti jakautumissääntelyä on uudistettu sulautumista vastaavalla tavalla. Menettelyä on nopeutettu ja yksinkertaistettu muun muassa aikaistamalla velkojiensuojamenettelyä.

Esityksessä ehdotetaan, että jakautuminen toimivaan eli aiemmin perustettuun yhtiöön sallittaisiin. Kysymys olisi tällöin jakautumisen ja absorptiosulautumisen yhdistelmästä. Tällaiseen jakautumiseen ei kuitenkaan edes vastaanottavassa yhtiössä sovelleta sulautumista koskevia säännöksiä, vaan ehdotettu jakautumissääntely sisältää myös vastaanottavaa yhtiötä koskevat säännökset.

Ehdotettu sääntely tekee mahdolliseksi nykyistä monimuotoisemmat jakautumiset, jolloin jakautuminen voi nykyistä useammin vaikuttaa osakkeenomistajien asemaan yhtiössä. Jakautuvan yhtiön osakkeenomistajat eivät toimivaan yhtiöön jakauduttaessa käytännössä saa samaa omistusosuutta vastaanottavasta yhtiöstä kuin mikä heillä oli jakautuvassa yhtiössä. Ehdotus sisältää näitä tilanteita varten vastaavan osakkeiden ja optio-oikeuksien lunastamista koskevan sääntelyn kuin sulautumisessa.

Lunastusmenettelyä ei ehdoteta sovellettavaksi perustettavaan yhtiöön tapahtuvassa jakautumisessa. Tällaisissa jakautumisissa lunastushinnan maksaisi tosiasiasa jakautuva yhtiö. Lunastusoikeutta ei ole tarpeen ulottaa tällaisiin jakautumisiin, koska osakkeenomistajat saavat vastaanottavassa yhtiössä saman omistusosuuden ja samat oikeudet kuin jakautuvassa yhtiössä. Muunlaiset perustettavaan yhtiöön tapahtuvat jakautumiset puolestaan pääsääntöisesti edellyttävät kaikkien osakkeenomistajien suostumusta.

Yritysmuodon muuttaminen

Voimassa olevaan lakiin sisältyy säännöksiä yksityisen osakeyhtiön muuttamisesta julkiseksi osakeyhtiöksi ja päinvastoin. Lakiin ehdotetaan otettavaksi myös säännökset osakeyhtiön muuttamisesta osuuskunnaksi, avoimeksi yhtiöksi tai kommandiittiyhtiöksi sekä toiminnan jatkamisesta yksityisenä elinkeinonharjoittajana. Menettely edellyttää osakkeenomistajien yksimielisyyttä ja velkojiensuojamenettelyä.

Voimassa olevan lain mukaan on ollut mahdollista muuttaa osakeyhtiö tai henkilöyhtiö osakeyhtiöksi, mutta ei päinvastoin. Tarve nyt ehdotettuihin säännöksiin on tuotu esille usealta taholta, mutta erityisesti pienten yhtiöiden toimesta.

Yritysmuodon muuttamisen vero-kohtelu määräytyy verolainsäädännön mukaan. Verotus voi tosiasiasa rajoittaa yritysmuodon muutoksia.

3.2.11. Yhtiön purkaminen

Yhtiön purkamista koskevat säännökset on uudistettu lailla 1094/2000. Esityksessä ei tämän vuoksi ehdoteta purkamista koskevien säännösten laajamittaista uudistamista. Työryhmä ehdottaa kuitenkin muutosta voimassa olevan lain 13 luvun 2 §:ssä tarkoitettuun pääoman vähentymiseen perustuvaa pakkoselvitystilaa koskevaan sääntelyyn. Voimassa olevan lain mukaan yhtiön on ryhdyttävä tervehtyttämistoimiin, jos yhtiön oma pääoma on alle puolet osakepääomasta. Velvollisuuden laiminlyöminen on varsinkin aikaisemmassa oikeuskäytännössä johtanut yhtiön johtoa kohtaan ankaraan vahingonkorvausvastuuseen. Uudemmassa oikeuskäytännössä on palattu lähemmäksi osakeyhtiölain vahingonkorvausta koskevia periaatteita.

Voimassa olevan lain pakkoselvitystilaa koskevat säännökset poikkeavat insolvenssioikeuden yleisestä linjasta, koska velvollisuus asettaa yhtiö selvitystilaan perustuu kaavamaiseen taseasemaan perustuvaan arviointiin eikä maksukyvyttömyyteen. Voimassa olevat säännökset eivät ole käytännössä täyttäneet niitä tarpeita, joita niille on asetettu. Säännökset perustuvat oletukseen, että osakepääoma toimisi tehokkaana velkojien saatavia suojaavana puskurina. Käytännössä näin ei ole ollut. Pääoman vähyyden takia selvitystilaan asetetut yhtiöt ovat säännönmukaisesti menneet konkurssiin, joissa velkojien jako-osuudet ovat jääneet olemattomiksi. Säännökset on myös eräissä tapauksissa sivuutettu velkojien ja yhtiön välisellä sopimuksella. Säännösten rikkomisesta seuranneet vahingonkorvausseuraamukset ovat olleet yhtiön johdon kannalta ankaria.

Pakkoselvitystilaa koskevat säännökset ehdotetaan korvattavaksi kaksivaiheisella sääntelyllä. Yhtiön olisi ensiksikin pidettävä yhtiökokous tilanteessa, jossa yli puolet osakepääomasta on menetetty. Mitään pakottavia toimenpidevaihtoehtoja ei ehdoteta säädettäväksi. Toisen vaiheen muodostaa tilanne, jossa koko yhtiön osakepääoma on menetetty. Tässä laskelmassa osakepääoman katteeksi saadaan nykyiseen tapaan lukea pääomalainat. Yhtiön olisi välittömästi tehtävä rekisteri-ilmoitus pääoman menettämisestä. Velvollisuuksien laiminlyöntiin perustuva vahingonkorvausvelvollisuus määräytyisi yleisten periaatteiden mukaan.

Kansainvälisesti pakkoselvitystilasäännökset ovat harvinaisia. EU-maista vastaavat säännökset ovat voimassa Ruotsissa sekä jossakin määrin vastaavalla tavalla Ranskassa. Pääomadirektiivin 17 artiklassa

edellytetään, että pääoman vähene-
misen takia yhtiökokous on kutsuttava koolle arvioimaan niitä toimia, joihin tilanne antaa aihetta. Direktiivissä ei edellytetä mihinkään erityisiin pakollisiin toimenpiteisiin ryhtymistä.

3.2.12. Seuraamusjärjestelmä

Yleistä

Ehdotuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, että seuraamusjärjestelmää kehitetään vähemmistöosakkeenomistajien ja velkojien tarpeiden mukaisesti. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut tehdä olennaisia muutoksia voimassa olevaan eri etutahojen väliseen tasapainoon. Ehdotetut muutokset merkitsevät monessa kohden yleisten oikeusperiaatteiden ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjen kannanottojen kirjaamista lakiin.

Seuraamusjärjestelmää koskevat ehdotukset liittyvät osaltaan muualle lakiin tehtyihin ehdotuksiin. Esimerkiksi tiettyjen tytäryhteisöjen tekemien toimien ja lähipiirilainojen sääntelyn keventämisen vastapainoksi ehdotetaan vahingonkorvauksen yhteyteen säännöksiä lähipiiritransaktioiden aiheuttamasta tuottamusolettamasta. Tavoitteena on korvata jäykkää ja yksittäistapauksissa epäkohtia aiheuttavaa yksityiskoh-
taista sääntelyä yleisemmillä säännöksillä.

Myös elinkeinoelämän vapaaehtoiset toimet ovat tulleet esille ehdotuksen valmistelussa. Elinkeinoelämän itsesääntelyssä luotavat rakenteet saattaisivat olla sekä riitojen ennaltaehkäisyn että mahdollisesti riitojen ratkaisun kannalta toimivia järjestelyjä. Itsesääntely toisi riitalanteessa etuja tyypillisen riidan kummallekin osapuolelle. Pienosakkeenomistajan tai velkojan kuluriskiä voitaisiin vapaaehtoisuuteen perustu-

villa menettelyillä mahdollisesti rajoittaa. Toisaalta yhtiön tai enemmistöosakkeenomistajan kannalta saattaisi olla hyödyllistä saattaa riidat nopeasti päätökseen.

Itsesääntelyssä voitaisiin riitojen ratkaisun sijasta tai ohella pyrkiä ennalta ehkäisemään riitaisuuksia. Jo ennen yhtiöoikeudellista toimenpidettä pyydetty lausunto, vaikka sillä ei olisikaan sitovaa vaikutusta, saattaisi helpottaa toimenpiteiden toteuttamista ja vähentää myöhempiä riitaisuuksia. Esimerkiksi Ruotsissa käytetään paljon Aktiemarknadsnämnden-nimistä lautakuntaa, joka antaa arvopaperimarkkinoilla noudatettavaa hyvää tapaa koskevia lausuntoja.

Päätöksen pätemättömyys

Päätöksen pätemättömyyttä koskevat säännökset vastaavat pääperiaatteiltaan voimassa olevan lain säännöksiä yhtiökokouksen päätöksen moittimisesta. Ehdotuksiin sisältyy kuitenkin eräitä materiaalisesti merkittäviä uudistuksia.

Mitättömän ja muuten pätemättömän päätöksen välistä rajanvetoa ehdotetaan osittain muutettavaksi. Voimassa olevan lain mukaan mitättömiä ovat muun muassa päätökset, jotka on tehty ilman lain tai yhtiöjärjestyksen edellyttämää osakkeenomistajan suostumusta. Tällä on tarkoitettu lähinnä osakeyhtiölaissa nimenomaisesti mainittuja suostumustilanteita. Lain esitöiden mukaan kysymyksessä ovat päätökset, jotka ovat voimakkaiden vähemmistöintressien vastaisia (HE 27/1977 vp. s. 70). Oikeuskäytännössä on toisaalta katsottu, että osakeyhtiölain niin sanotun yleislausekkeen tai yhdenvertaisuusperiaatteen rikkominen ei sellaisenaan aiheuta mitättömyyttä (KKO 1990:24). Sanottu johtaa kaikkiaan varsin kasuistisiin ja

kaavamaisiin tuloksiin. Säännös ehdotetaan tämän vuoksi korvattavaksi yleisluontoisemmalla säännöksellä, jonka mukaan kaikkein selvimmät vähemmistöintressien loukkaukset yleisesti johtavat päätökseen mitättömyyteen. Päätös olisi aina mitätön, jos se on yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen ja loukkaa selvästi sellaisen osakkeenomistajan oikeutta, jonka suostumusta ei ole saatu. Toisaalta laissa edellytetyn suostumuksen puuttuminen ei automaattisesti johtaisi mitättömyyteen, vaan tällöinkin arvioitaisiin, onko kysymyksessä yhdenvertaisuusperiaatteen vastainen päätös, joka loukkaa selvästi osakkeenomistajan oikeutta.

Periaatteellisesti merkittävä uudistusehdotus on se, että laissa säädettäisiin myös hallituksen päätöksen moittimisesta silloin, kun yhtiökokous voi lain mukaan valtuuttaa hallituksen päättämään yhtiökokoukselle kuuluvasta asiasta. Yhtiökokouksen enemmistön päättäessä tällaisesta valtuutuksesta on vähemmistösuojan kannalta ongelmallista, jos hallituksen valtuutuksen nojalla tekemää päätöstä ei voida moittia. Oikeuskirjallisuudessa ja hovioikeuskäytännössä onkin esiintynyt kannanottoja, joiden mukaan osakkeenomistajalla on jo voimassa olevan oikeuden mukaan moiteoikeus tällaisessa tilanteessa, vaikkei asiasta nimenomaisesti säädetäkään voimassa olevassa laissa. Tällainen oikeus ei myöskään kansainvälisesti ole mitenkään epätavallinen. Hallituksen päätöksiä koskeva moiteoikeus tunnetaan esimerkiksi Norjassa. Samoin esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa osakkeenomistajalla on mahdollisuus ajaa kannetta hallituksen päätöstä vastaan jo yleisten kanneoikeutta koskevien sääntöjen perusteella. Osaltaan hallituksen päätöksiä koskeva moiteoikeus tasapainottaa ehdotuksia, joiden mukaan

valtuutusmenettely sallittaisiin aikaisempaa useammissa tilanteissa ja valtuutusta koskevaa sääntelyä muutenkin joustavoitettaisiin.

Moiteoikeutta vastaan on toisaalta esitetty, että se aiheuttaa epävarmuutta ja lisää mahdollisuuksia oikeussuojakeinojen väärinkäyttöön. Moiteoikeuden on näistä syistä katsottu vaikeuttavan esimerkiksi hallituksen päättämien suunnattujen osakeantien käyttämistä yrityskauppojen toteuttamisessa. Ehdotuksessa on näistä syistä päädytty kompromissiin, jonka mukaan moittia voidaan vain sellaisia hallituksen yhtiökokouksen antaman valtuutuksen nojalla tekemiä päätöksiä, jotka kaikkein voimakkaimmin loukkaavat osakkeenomistajien yhdenvertaisuutta. Tällaisiksi on katsottu edellä mainitut mitättömyystapaukset eli sellaiset yhdenvertaisuusperiaatteen vastaiset päätökset, jotka selvästi loukkaavat osakkeenomistajan oikeutta. Yleistä moiteoikeutta ei siten olisi.

Vahingonkorvaus

Ehdotuksen vahingonkorvausta koskevat säännökset rakentuvat voimassa olevan lain periaatteille. Voimassa olevan oikeuden vahingonkorvaussäännöksiä on pääsääntöisesti pidetty hyvin toimivina. Ehdotuksilla ei yleisesti ottaen tavoitella vahingonkorvausvastuun tiukentamista eikä helpottamista nykyisestä. Tavoitteena on pikemminkin ollut korjata yksittäisiä epäkohtia ja lisätä oikeusvarmuutta ottamalla lakiin säännökset eräistä aikaisemmin laissa sääntelemättömistä kysymyksistä. Koska vahingonkorvauksen asema oikeussuojakeinona on keskeinen, seuraavassa käsitellään kuitenkin vahingonkorvausta koskevia uudistusehdotuksia muita oikeussuojakeinoja laajemmin.

Oikeustilan selventämiseksi lakiin ehdotetaan ensinnäkin otettavaksi säännökset johtoa koskevasta tuottamusolettamasta silloin, kun vahinko on aiheutettu osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestystä rikkomalla. Johdon ja yhtiön suhdetta voidaan kuvata asiामीessuhteeksi. Sopimusoikeudessa katsotaan vakiintuneesti, että sopimusta rikkoneen on vahingonkorvausvastuusta vapautuakseen osoitettava, ettei ole syyllistynyt tuottamukseen. Tähän on perusteltua osakeyhtiöoikeudessa rinnastaa johdon asiamiesasemaa määrittelevät osakeyhtiölain yksityiskohtaiset säännökset ja yhtiöjärjestyksen määräykset. Tuottamusolettama vastaa paljolti sitä, mitä jo voimassa olevasta osakeyhtiöoikeudesta on oikeuskirjallisuudessa esitetty. Kysymyksessä olisi ehdotuksen mukaan kuitenkin vain oletama. Johdolla olisi mahdollisuus näyttää tuottamuksen puuttuminen, kun taas oikeuskirjallisuudessa on toisinaan esitetty, että osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen rikkominen jo sellaisenaan merkitsee tuottamusta.

Laissa ehdotetaan säädettäväksi tuottamusolettamasta myös silloin, kun johdon tai osakkeenomistajan vastuu koskee yhtiön läheisen kanssa tehdyllä toimella aiheutettua vahinkoa. Säännökset tehostavat oikeussuojaa niin sanottujen lähipiiritransaktioiden osalta ja toimivat vastapainona yksityiskohtaisen lähipiirisääntelyn keventämiselle.

Osakkeenomistajan vahingonkorvausvastuun perusteita ehdotetaan puolestaan muutettaviksi siten, että vastuu ei nykyiseen tapaan edellyttäisi törkeää tuottamusta. Voimassa olevan lain esitöissä (HE 27/1977 vp. s. 111) törkeän tuottamuksen vaatimusta on perusteltu mm. sillä, ettei osakkeenomistajilta voida vaatia erityistä perehtyneisyyttä yhtiön toimintaan liittyviin kysymyksiin. Se,

millaista perehtyneisyyttä osakkeenomistajalta voidaan kulloinkin edellyttää, voidaan kuitenkin ottaa ja tuleekin ottaa tuottamusarvioinnissa aina huomioon: tuottamusta ja siten muun muassa velvollisuutta tuntea lain ja yhtiöjärjestyksen sisältö arvioidaan eri tavoin esimerkiksi konsernin emoyhtiön ja toisaalta pörssiyhtiön piensijoittajaosakkaan kohdalla. Voimassa olevan lain esitöissä törkeän tuottamuksen vaatimusta on edelleen perusteltu sillä, että osakkeenomistajilla on oikeus pitää ensisijaisena tavoitteenaan omien etujensa edistämistä, sekä sillä, etteivät osakkeenomistajat vastaa yhtiön sitoumuksista. Tällaisia perusteluja ei voida pitää riittävinä silloin, kun kysymys on lain tai yhtiöjärjestyksen vastaiseen menettelyyn perustuvasta vahingonkorvausvastuusta. Muitakaan perusteita ei liene esitettävissä osakkeenomistajan vastuun kyseisen kaltaiselle rajoittamiselle silloin, kun kyse on hänen osaltaan lain tai yhtiöjärjestyksen rikkomisesta. Lisäksi törkeän tuottamuksen vaatimus rajoittaa osakkeenomistajan vahingonkorvausvastuuta sellaisissakin tilanteissa, joissa vahingonkorvausvastuun asettaminen osakkeenomistajalle on perusteltua, kuten vaikutusvaltaansa väärinkäyttävälle emoyhtiölle tai muulle määräysvallan käyttäjälle. Vaikka osakkeenomistajan korvausvastuu ehdotuksen mukaan syntyykin jo pelkällä tuottamuksella, on toisaalta selvää, ettei vastuu juurikaan voi koskea esimerkiksi pörssiyhtiön yhtiökokoukseen osallistuvaa pienosakkeenomistajaa, koska tältä ei voida edellyttää erityistä aktiivisuutta tai tietämystä yhtiön asioista. Ehdotuksella ei tarkoiteta tämän kaltaisten osakkeenomistajien vastuun ankaroitamista nykyisestä.

Myös yhtiön hallintoa koskevien säännösten selkeyttäminen uudistuksessa – esimerkiksi se, että yhtiöko-

kous voi eräin edellytyksin tehdä päätöksiä lähtökohtaisesti hallitukselle kuuluvissa asioissa – puoltaa sitä, että yhtiön asioiden hoitamiseen osallistuvien tahojen vastuu on mahdollisimman yhdenmukainen. Vastuuperusteen yhdenmukaistamisella saatetaan myös välttyä vaikeilta ajanvetotilanteilta esimerkiksi sen suhteen, onko osakkeenomistajan, joka muodollisesti ei ole ollut hallituksen jäsen, tietyssä tilanteessa katsottava tosiasiaassa muodostaneen yhtiön hallituksen ja onko häneen siten sovellettava hallituksen jäsentä koskevia vahingonkorvaussäännöksiä. Tällaisesta on löydettävissä esimerkkitapauksia muun muassa pohjoismaisesta oikeuskäytännöstä, kuten NJA 1997 s. 418.

Yksittäisen osakkeenomistajan oikeus saada korvausta niin sanotuista välillisistä vahingoistaan eli ensi kädessä yhtiölle aiheutetusta vahingosta poistettaisiin. Ehdotuksen mukaan osakkeenomistaja ei – toisin kuin voimassa olevan oikeuden mukaan (KKO 2000:89) – lainkaan voisi vaatia välillisen vahinkonsa korvaamista suoraan itselleen. Osakkeenomistajan olisi tämän sijaan tilanteessa ajettava omalla kustannuksellaan kannetta vahingon korvaamisesta yhtiölle. Lisäksi osakkeenomistajan kanneoikeuden käyttämiselle asetettaisiin laissa verraten ankarat edellytykset. Samalla poistettaisiin tarpeettomana nykyinen osakkeenomistajien määrävähemmistön oikeus ajaa vahingonkorvauskannetta yhtiön lukuun. Ehdotuksella pyritään selventämään oikeustilaa ja välttämään muun muassa vaaraa saman vahingon korvaamisesta useampaan kertaan.

Voimassa olevan lain mukaiset vahingonkorvauskanteen nostamisen määräajat, johtohenkilön ja tilintarkastajan osalta kolme vuotta sekä osakkeenomistajan osalta kaksi

vuotta, ovat osoittautuneet käytännössä lyhyiksi ja saattaneet johtaa sattumanvaraisiin tuloksiin. Mahdollisten korvausvelvollisten näkökulmasta määrääjat eivät myöskään ole tehokkaasti poistaneet vahingonkorvauskanteiden uhasta aiheutuvaa epävarmuutta, koska muita kuin yhtiön lukuun ajettavia kanteita – esimerkiksi osakkeenomistajien ja velkojien omaan lukuunsa ajamia kanteita – on koskenut ainoastaan yleinen kymmenen vuoden vanhentumisaika. Vanhentumislainsäädännön uudistus ei ratkaisevasti poista tätä epävarmuutta, koska velan vanhentumisesta annetun lain mukainen yleinen kolmen vuoden vanhentumisaika on edelleen katkaistavissa vapaamuotoisesti ja se lasketaan muuhun kuin sopimussuhteeseen perustuvassa vahingonkorvauksessa alkavaksi vasta siitä, kun vahingonkärsiä on saanut tiedon tai hänen olisi pitänyt saada tieto vahingosta ja siitä vastuussa olevasta. Tämän vuoksi ehdotetaan, että kaikkia osakeyhtiölaissa tarkoitettuja vahingonkorvauskanteita koskee erityinen viiden vuoden kanneaika. Syyt, joita edellä osakkeenomistajan tuottamusta käsiteltäessä on esitetty, puoltavat sitä, että myös osakkeenomistajaa koskee sama kanneaika kuin muita vastuuvollisia.

Ehdotuksessa on lähdetty siitä, että osakeyhtiölain oikeussuojajärjestelmän tietty ydinalue on siten pakottavaa oikeutta, ettei yhtiöjärjestyksessä voida poiketa lain säännöksistä. Tämä koskee myös vahingonkorvaussäännöksiä. Ehdotuksessa ei kuitenkaan ole katsottu perusteluksi kokonaan sulkea pois mahdollisuutta yhtiöjärjestyksessä rajoittaa yhtiön johdon vastuuta suhteessa yhtiöön. Ehdotuksessa on lähdetty siitä, että vastuu tässä suhteessa voidaan rinnastaa sopimusoikeudelliseen vahingonkorvausvastuuseen,

minkä vuoksi myös vastuun rajoittamisen tulee olla mahdollista samalla tavoin kuin sopimusoikeudessa. Siten yhtiöjärjestyksessä voitaisiin ehdotuksen mukaan määrätä johdon vastuun rajoittamisesta yhtiötä kohtaan. Rajoitus ei kuitenkaan olisi tehokas, jos on rikottu pakottavia säännöksiä eli sellaisia säännöksiä, joista ei muutenkaan voida poiketa yhtiöjärjestyksen määräyksillä. Sopimusoikeudessa vakiintuneiden periaatteiden mukaisesti rajoitus ei myöskään olisi tehokas, jos vahinko on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä tuottamuksesta. Vahingonkorvausvastuuta suhteessa muihin tahoihin kuin yhtiöön ei voitaisi yhtiöjärjestyksessä rajoittaa. Rajoituksen ensisijainen merkitys liittyy pieniin, voimakkaasti kasvaviin yhtiöihin, joihin halutaan saada kokeneita ulkopuolisia hallituksen jäseniä.

3.2.13. Oikeuslaitokseen ja viranomaisiin liittyvät muutokset

Ehdotuksessa omaksuttu siirtymien kohti joustavampaa sääntelyä ja jättäytyminen nykyistä enemmän yleisten periaatteiden soveltamisen varaan asettaa aikaisempaa enemmän vaatimuksia tuomioistuinten ratkaisutoiminnalle. Osakeyhtiöoikeudellisten riita-asioiden määrä on tuomioistuinten käsittelemiin juttumääriin suhteutettuna vähäinen. Tämän vuoksi uudistuksen edellyttämää osakeyhtiöoikeudellisten asioiden erityisosaamista ei muodostu tuomioistuimissa ilman juttujen keskittämistä tiettyihin tuomioistuimiin. Toisaalta juttujen täydellinen keskittäminen esimerkiksi Helsingin kärjäoikeuteen voisi olla omiaan olennaisesti lisäämään asianosaisten prosessikustannuksia. Näin ollen ehdo-

tetaan, että osakeyhtiöoikeudelliset riita-asiat keskitettäisiin kuuteen käräjäoikeuteen, yhteen kussakin hovioikeuspiirissä. Tätä koskeva säännös olisi tahdonvaltainen, eli oikeuspai- kasta voitaisiin sopia tai määrätä yhtiöjärjestyksessä toisin.

Ehdotusta valmisteltaessa on kes- kusteltu myös siitä, voisiko markki- naoikeus tulla kysymykseen osake- yhtiöoikeudellisia riita-asioita käsit- televänä erityistuomioistuimena. Tä- mä liittyy laajempaan kysymykseen markkinaoikeuden ja tuomioistuin- laitoksen kehittämisestä. Asiaa voi- daan selvittää edelleen jatkovalmis- telussa.

Ehdotuksessa on yleisenä linjana viranomaistoimintojen keskittäminen Patentti- ja rekisterihallitukseen tuo- mioistuinten ja lääninhallituksen sijasta. Esimerkkeinä tästä ovat yh- tiökokouksen koolle kutsumista ja erityisen tarkastuksen määräämistä

koskevat asiat. Patentti- ja rekisteri- hallitukselle on katsottu kertyneen merkittävä määrä yhtiöoikeudellista osaamista. Suhteellisen harvinaisten asioiden keskittäminen yhdelle vi- ranomaiselle saattaa olla perusteltua myös ratkaisutoiminnan johdonmu- kaisuuden kannalta. Yhtiöiden kan- nalta on selkeintä, että yhtiöasioissa toimivaltaisten viranomaisten määrä pidetään vähäisenä.

3.2.14. Siirtymäsäännökset

Esitys ei sisällä ehdotuksia yksi- tyiskohtaisiksi siirtymäsäännöksiksi. Ehdotusta laadittaessa on kuitenkin arvioitu siirtymäsäännösten yleisiä periaatteita. Lähtökohtana on nou- dattaa aikaisemmissa osakeyhtiölain muutoksissa omaksuttuja sääntelype- riaatteita. Aikaisemmissa muutoksis- sa on vältetty sitä, että kaikki osake-

yhtiöt tai merkittävä osa niistä jou- tuisi muuttamaan yhtiöjärjestystään lain voimaantulon takia. Mikäli yh- tiöjärjestyksiä joudutaan muutta- maan, muutokset tulisi voida mah- dollisimman usein tehdä muun yh- tiöjärjestysmuutoksen yhteydessä. Aikaisemmissa muutoksissa on myös lähdetty siitä, että yhtiössä tehty päätös tietystä toimenpiteestä, esi- merkiksi osakeannista, voitaisiin saattaa loppuun vanhan menettelyn mukaisesti, vaikka uusi laki tulee voimaan menettelyn aikana.

Ehdotusta laadittaessa on katsottu, että yhtiöiden tulisi lain voimaan tullessa lähtökohtaisesti siirtyä ni- mellisarvottomaan järjestelmään. Tämä merkitsisi käytännössä lähinnä sitä, että yhtiöiden ylikurssi- ja vara- rahastot siirtyisivät osakepääomaksi. Siirrolla ei ole käytännön merkitystä, koska pakkoselvitystilaa koskevat säännökset ehdotetaan kumottaviksi. Mikäli yhtiön yhtiöjärjestykseen si- sältyisi nimellisarvoihin liitettyjä oikeuksia, olisi meneteltävä samaan tapaan kuin euron käyttöönoton yh- teydessä meneteltiin. Tuolloin sää- dettiin, ettei muutos vaikuta tällaisiin oikeuksiin. Tämä tarkoittaisi voimas- sa olevan lain 9 luvun 14 §:n 3 mo- mentin säännöstä vastaavan säännök- sen ottamista siirtymäsäännöksiin. Tilanne ei muutenkaan olennaisesti poikkeaisi euron käyttöön ottamiseen liittyneestä nimellisarvoista luopumi- sesta (HE 79/1998 vp.).

3.2.15. Muut lait

Esitykseen ei sisälly valmiita la- kiehdotuksia muista muutettavista laista kuin osakeyhtiölaista. Ehdo- tusta laadittaessa on kuitenkin kat- sottu välttämättömäksi muuttaa muuta lainsäädäntöä eräiltä osiltaan. Jäljempänä kuvataan yleisluontoi- sesti tarvittavia muutoksia.

Asunto-osakeyhtiölaki

Uuden osakeyhtiölain säätämisen yhteydessä on tarkistettava asunto-osakeyhtiölaissa (809/1991) olevia viittauksia osakeyhtiölakiin. Muutos ei vaikuta asunto-osakeyhtiöiden toimintaan.

Oikeusministeriössä laaditaan keväällä 2003 asunto-osakeyhtiölain muutostarpeesta arviomuistio, jossa käsitellään laajemmin sääntelyn ja sääntelytekniikan muutostarvetta. Tämän uudistuksen valmistelu voidaan aloittaa lausuntokierroksen jälkeen aikaisintaan syksyllä 2003. Uudistuksessa harkitaan muun muassa osakeyhtiölakiin tehtyjen viittausten korvaamista asunto-osakeyhtiölakiin lisättävillä kattavilla säännöksillä.

Arvopaperimarkkinalaki

Ehdotus sisältää runsaasti ehdotuksia, joilla on yhteys arvopaperimarkkinalakiin.

Voimassa olevan osakeyhtiölain 1 luvun 2 §:n 3 momenttia vastaava säännös olisi otettava arvopaperimarkkinoita koskevaan sääntelyyn. Säännös koskee yksityisen osakeyhtiön arvopaperien yleisölle tarjoamista. Tällainen sääntely sopii luontevammin arvopaperimarkkinalakiin. Ehdotukseen on otettu voimassa olevan lain 1 luvun 2 §:n 1 momentin säännös, jossa kielletään yksityisen osakeyhtiön arvopaperin ottaminen arvopaperimarkkinalaissa tarkoitetun julkisen kaupankäynnin kohteena. Tämä on perusteltua, koska se osoittaa yksityisen ja julkisen osakeyhtiön keskeisen eron. Myös nykyisen osakeyhtiölain arvopaperimarkkinaoikeudellisiksi luonnehdittavat rangaistussäännökset ehdotetaan siirrettäväksi arvopaperimarkkinalakiin.

Ehdotetussa 18 luvun 5 §:ssä säädetään vähemmistöosakkeiden lunastamisen osalta olettamasta, jonka

mukaan arvopaperimarkkinalain 6 luvun 7 §:n mukaista hintaa pidetään lähtökohtaisesti käypänä hintana. Tällainen säännös on kuitenkin mahdollinen vain siinä tapauksessa, että mainittua arvopaperimarkkinalain säännöstä muutetaan paremmin vastaamaan osakemarkkinoiden asettamia vaatimuksia. Voimassa olevan lain säännös antaa tarpeettoman kaavamaisen ja usein olennaisesti osakkeen käyvästä arvosta poikkeavan tuloksen.

Ehdotusta laadittaessa on ollut esillä arvopaperimarkkinalain muuttaminen siten, että pakollisen ostotarjouksen tekovelvollisuutta ei olisi tilanteessa, jossa vapaaehtoisen ostotarjouksen perusteella suoraan saadaan haltuun yli yhdeksän kymmenesosaa yhtiön osakkeista ja äänistä ja aloitetaan osakeyhtiölain mukainen lunastusmenettely.

Ehdotusta laadittaessa on myös käsitelty mahdollisuutta muuttaa arvopaperimarkkinalain 6 luvun 6 §:ssä tarkoitettu pakollisen ostotarjouksen tekovelvollisuuden laukaiseva omistusraja siten tahdonvaltaiseksi, että yhtiöjärjestyksessä voitaisiin määrätä sen alentamisesta, mutta ei korottamisesta. Tällaisella säännöksellä voitaisiin korvata eräiden julkisten osakeyhtiöiden yhtiöjärjestyksissä olevat erityiset lunastusmääräykset, niin kutsutut myrkykypillerit. Tuloksena olisi selkeämpi ja oikeudellisesti yksiselitteisempi järjestelmä.

Ehdotus ei sisällä omien osakkeiden hankkimisen ja lunastamisen osalta voimassa olevan lain 7 luvun 5 §:ssä tarkoitettua säännöstä, jonka mukaan hankkimisesta on ilmoitettava arvopaperimarkkinoille etukäteen. Vastaava säännös olisi otettava arvopaperimarkkinoita koskevaan sääntelyyn.

Ehdotusta valmisteltaessa osakeyhtiölain ja arvopaperimarkkinalain

väliset yhtymäkohdat ovat muutoinkin olleet esillä. Ehdotuksen jatkovalmistelussa saattaisi olla perusteltua arvioida lakien suhdetta laajemminkin.

Laki arvo-osuustileistä

Ehdotuksesta aiheutuu tarve eräisiin teknisiin arvo-osuustililaeista annetun lain (827/1991) muutoksiin. Esimerkiksi lain 29 §:ää tulisi muuttaa, koska täsmäytyspäivän käyttäminen ilmenee ehdotuksen mukaan suoraan laista eikä yhtiöjärjestyksestä.

Kaupparekisterilaki

Työryhmä on laatinut ehdotuksensa sillä oletuksella, että voimassa olevan kaupparekisterilain (129/1979) rekisteröimiseen ja kuuluttamiseen liittyvä ero poistetaan. Tämän pitäisi olla mahdollista valmisteilla olevan julkistamisdirektiivin muutoksen perusteella.

Ehdotuksessa tehdään mahdolliseksi eräiden uudentyyppisten yhtiöjärjestysmääräysten laatiminen. Tällaisten määräysten olemassaolosta voisi yhtiön sidosryhmien kannalta olla syytä mainita erikseen niin sanotulla kaupparekisteriotteella. Tällainen määräys olisi esimerkiksi ehdotuksen 22 luvun 10 §:n mukainen vahingonkorvausvastuun rajoittamista koskeva määräys.

Kirjanpitolaki

Kirjanpitolain uudistamisen yhteydessä olisi selvitettävä, onko mahdollista säätää tilinpäätöksen julkistamisesta erityisesti pienten osakeyhtiöiden osalta siten, että julkistettavat tiedot eivät antaisi liian yksityiskohtaista kuvaa yhtiöstä ja erityisesti sen omistajan henkilökohtaisesta taloudesta.

Työryhmä on ehdottanut, että pientenkin konsernien olisi edelleen laadittava konsernitilinpäätös silloin, kun ne jakavat voittoa. Kirjanpitolain uudistamisen yhteydessä olisi selvitettävä, voidaanko pienissä yhtiöissä konsernitilinpäätös korvata jollakin vähemmän kustannuksia aiheuttavalla laskelmalla tai selvityksellä.

Tilintarkastuslaki

Tilintarkastuslain uudistamisella tulee olemaan keskeinen merkitys arvioitaessa pienimpien osakeyhtiöiden tilintarkastusvelvollisuutta. Samalla tulee arvioitavaksi, olisiko tilintarkastuslain 27 §:ssä tarkoitettu viranomainen, lääninhallitus, muutettava ehdotusta vastaavasti Patentti- ja rekisterihallitukseksi.

Yritys- ja yhteisötietolaki

Ehdotus on laadittu olettaen, että voimassa olevan lain 16 luvun 7 a §:n säännös yhtiön kirjeissä ja lomakkeissa annettavista tiedoista sijoitettaisiin yritys- ja yhteisötietolakiin (244/2001).

Verolainsäädäntö

Ehdotuksella ei juurikaan olisi välitöntä vaikutusta verolainsäädäntöön. Ehdotusta laadittaessa on kuitenkin katsottu, että voimassa olevaa verolainsäädäntöä olisi arvioitava siitä näkökulmasta, että se ei ilman painavia fiskaalisia perusteita tarpeettomasti estäisi yhtiöoikeudellisia toimenpiteitä. Ehdotusta laadittaessa on kuitenkin pidetty selvänä, että ehdotettu yhtiöoikeudellinen järjestelmä on verojärjestelmää joustavampi ja että kulloinenkin verojärjestelmä todennäköisesti tulee rajoittamaan joidenkin yhtiöoikeudellisten mahdollisuuksien käyttämistä.

Vakuutusyhtiölaki

Voimassa oleva vakuutusyhtiölaki (1062/1979) sisältää laajoja viittauksia osakeyhtiölakiin. Osakeyhtiölain muuttaminen edellyttää vastaavien muutosten tekemistä vakuutusyhtiölakiin.

3.3. Jatkovalmisteluun jätettyjä ja ehdotuksesta muutoin poistettuja säännöksiä

3.3.1. Yleistä

Jäljempänä kuvataan lyhyesti sellaisia säännöksiä, joita ei ehditty käsitellä työryhmässä. Syynä käsittelemättä jättämiselle oli asian tuleminen esille työn loppuvaiheessa tai asian poikkeuksellinen laajakantoisuus. Ehdotusta laadittaessa on katsottu, että näiden kysymysten tarkasteleminen ennen hallituksen esityksen antamista saattaisi olla paikallaan.

3.3.2. Yhtiökokouksen päätösten siirtäminen hallitukselle

Työryhmässä keskusteltiin sellaisen säännöksen ottamisesta yhtiökokousta koskevaan 5 lukuun, joka mahdollistaisi yhtiökokouksen tehtävien siirtämisen hallitukselle. Säännökseen haettiin mallia Tanskan laista. Tämän tapainen säännös oli esillä Pieniyhtiötyöryhmän muistiossa. Säännöksen tarkoituksena olisi yksinkertaistaa pienten yhtiöiden hallintoa.

Säännöksen ajateltiin soveltuvan lähinnä yhdenmiehen yhtiöihin. Säännös olisi johtanut siihen, että yhdenmiehen yhtiössä ainoa hallituksen jäsen olisi voinut omalla allekirjoituksellaan vahvistaa kaikki yhtiöoikeudelliset toimet. Työryhmässä ei kuitenkaan yhtäältä nähty varsinaista tarvetta tällaiselle säännökselle ja toisaalta pelättiin sen mahdollistavan

väärinkäytöksiä osakkeenomistajien vähemmistöä kohtaan. Säännös olisi voinut olla muodoltaan esimerkiksi seuraavan kaltainen.

”Yksityisen osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä, että kaikki tämän lain mukaan yhtiökokouksessa päätettävät asiat päätetään yhtiön hallituksessa. Tällöin ei pidetä yhtiökokouksia, eivätkä osakkaat voi yksimielisinäkään tehdä päätöstä yhtiökokoukselle kuuluvasta asiasta. Hallitus ei kuitenkaan voi täydentää itse itseään.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun määräyksen ottaminen yhtiöjärjestykseen edellyttää kaikkien osakkaiden suostumusta. Määräys on poistettava yhtiöjärjestyksestä, jos osakkaat, joilla on yhteensä kymmenesosa tai yhtiöjärjestyksessä määrätty pienempi osa kaikista osakkeista, kannattavat päätöstä yhtiökokouksessa.

Osakkailla on oikeus 4 §:ssä tarkoitetussa menettelyssä vaatia ylimääräisen yhtiökokouksen kutsumista koolle päättämään, että edellä 1 momentissa tarkoitettu määräys poistetaan yhtiöjärjestyksestä tai että yhtiössä suoritetaan erityinen tarkastus. Jos yhtiössä on päätetty erityisestä tarkastuksesta, hallituksen on kutsuttava yhtiökokous koolle päättämään toimenpiteistä, joihin erityinen tarkastus mahdollisesti antaa aiheutta.”

3.3.3 Esteellisyys

Työryhmässä on keskusteltu hallituksen jäsenen esteellisyydestä ja toisaalta menettelyistä, joilla esteellisyyden päätösvaltaisuudelle asettamia ongelmia voitaisiin vähentää.

Työryhmässä on ollut esillä esteellisyyttä koskevan 5 §:n laajentaminen seuraavalla lauseella: ”...tai jos hänellä on sellainen suhde kyseeseen kolmanteen, ettei hän voi va-

paasti arvioida asiaa yksinomaan yhtiön edun kannalta”.

Esteellisyyden määritelmää laajennettaisiin siis siten, että esteellisyyden synnyttää myös hallituksen jäsenen sellainen läheinen suhde vastapuoleen, joka olennaisesti vaikuttaa hallituksen jäsenen kykyyn arvioida päätettävää asiaa yhtiön edun näkökulmasta. Tällainen suhde voisi olla paitsi sukulaisuussuhde, myös esimerkiksi jäsenyys liiketoimessa vastapuolena olevan yhtiön hallituksessa. Laajennettua esteellisyyssäännöstä olisi tulkittava suppeasti konsernitilanteissa. Samojen henkilöiden toimiminen konsernin eri yhtiöiden hallituksissa aiheuttaisi esteellisyyden pääsääntöisesti ainoastaan tilanteissa, joissa osapuolten intressit ovat selkeästi vastakkaiset.

Toisaalta esteellisyyden vaikutuksia voitaisiin rajoittaa säätämällä päätösvaltaisuutta koskevassa 3 §:ssä esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”Hallituksen jäsentä, joka 5 §:n mukaisesti ei saa osallistua asian käsittelyyn, ei pidetä paikalla olevana päätösvaltaisuutta määritettäessä. Jos asian käsittelemättä jättäminen aiheuttaisi yhtiön toiminnalle olennaista haittaa, esteellinen jäsen voi suostua siihen, että esteettömät jäsenet tekevät asiassa päätöksen. Jos niin moni esteellinen hallituksen jäsen antaa päätöksenteolle suostumuksen, että nämä jäsenet mukaan lukien hallitus olisi päätösvaltainen, päätös voidaan tehdä.”

3.3.4. Osakkeenomistajan lunastus- ja hankkimisvelvollisuudet ja -oikeudet

Pienyhtiötyöryhmän ehdotuksessa arvioitiin mahdollisuutta yhtiöjärjestyksessä asettaa osakkeenomistajalle velvollisuus tai oikeus lunastaa toisen osakkeenomistajan osakkeet tietyssä tilanteessa. Säännöksellä

olisi merkitystä erityisesti pienissä yhtiöissä erimielisyyksien ratkaisijana.

Ehdotusta laadittaessa todettiin, että tällainen säännös voisi merkitä osakkeen omistamiseen liittyvää merkittävää ja yllättävää taloudellista riskiä, eikä tätä tarkoittavaa ehdotusta tehty. Samalla kuitenkin kiinnitettiin huomiota siihen, että erityisesti pienissä yhtiöissä saattaa olla tarve erilaisiin yhtiöjärjestykseen perustuviin lunastusjärjestelyihin.

3.3.5. Päällekkäiset yritysjärjestelyt

Ehdotusta laadittaessa todettiin, että käytännössä on esiintynyt tarvetta yritysjärjestelyjen päällekkäiselle toteuttamiselle. Kysymys on tilanteista, joissa sulautumisessa tai jakautumisessa vastaanottava yhtiö sulautuu kolmanteen yhtiöön (tai jakautuu) ennen kuin ensimmäinen sulautuminen on saatettu loppuun. Käytettävissä olevan ajan vähyyden vuoksi kysymys päällekkäisistä yritysjärjestelyistä katsottiin paremmaksi jättää lausunnoissa annettavan palautteen perusteella jatkovalmistelussa arvioitavaksi. Asiaa on käsitelty sulautumista koskevissa perusteluissa. Toisaalta päällekkäisten yritysjärjestelyjen tarve saattaa vähentyä, koska ehdotuksessa järjestelyihin kuluva aikaa on voitu lyhentää.

3.3.6. Yhtiön korvausvastuu osakkeenomistajaa kohtaan

Työryhmässä on keskusteltu kysymyksestä, olisiko osakeyhtiölaissa tarkemmin säädettävä siitä, voiko yhtiö joutua vahingonkorvausvastuuseen osakkeenomistajaa kohtaan. Työryhmässä ei ole löydetty sääntelylle toimivia lähtökohtia. Tällaisessa korvaustilanteessa saattavat yhtäältä yhtiön pääoman pysyvyyttä koskevat säännökset ja toisaalta osakkeen-

omistajan oikeudet joutua siten vastakkain, että yleispätevää sääntelyä on vaikea laatia. Kysymys on muutoinkin niin monitahoinen, että sen ratkaisu saattaa olla syytä jättää oikeuskäytännössä arvioitavaksi.

Korvaustilanteet voivat olla toisistaan erittäin voimakkaasti poikkeavia. Yksi ääritilanne voi olla pienyhtiössä simuloitu korvaustilanne, jossa tarkoituksena on palauttaa yhtiöön sijoitettu pääoma osakkeenomistajalle. Toinen ääritilanne voi olla julkisen kaupankäynnin kohteena oleva yhtiö, johon on sijoitettu varoja tarjousesitteen virheellisten tietojen perusteella.

Yhtiön vahingonkorvaus osakasta kohtaan on asiakokonaisuus, jonka osalta tehtäviin ratkaisuihin saattavat vaikuttaa vahingonkorvauslain (412/1974) taloudellisen vahingon korvattavuutta koskeviin säännöksiin mahdollisesti tehtävät muutokset.

Ruotsin osakeyhtiölakiuudistuksessa tietyistä vastuutilanteista ehdotetaan säädettäväksi (prospektansvar).

4. Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Kansantaloudelliset vaikutukset

Ehdotuksessa pyritään yritysten toimintamahdollisuuksien lisäämiseen hallitulla tavalla. Tämä tarkoittaa yhtäältä yhtiökohtaisten, tehokaiden menettelyjen sallimista nykyistä useammin. Toisaalta tämä tarkoittaa sitä, ettei vähemmistö-osakkeenomistajien ja velkojien asemaan tule tarpeettomia epävarmuustekijöitä.

Uudistuksen lähtökohdat ja ehdotusten tavoitteet johtavat yhtiöiden toiminnan tehostumiseen ja siten vallalla olevan käsityksen mukaan myös taloudellisiin tehokkuusuihin. Tehokkuusujen määrällinen arvi-

oiminen ei kuitenkaan ole mahdollista.

Ehdotukset on pyritty laatimaan siten, ettei velkojien ja vähemmistö-osakkeenomistajien yhtiöön liittyvä riski lisäännä tavalla, joka nostaisi yritysrahoitukseen liittyviä kustannuksia.

Ehdotuksessa on tavoiteltu sääntelyjärjestelmän kilpailukykyä. Kilpailukyky lisää mahdollisuuksia säilyttää suomalaiset yhtiöt suomalaisina ja lisää Suomen houkuttelevuutta sijoittautumispaikkana. Yhtiöiden sijoittautumisella Suomeen on katsottu olevan kansantaloudellisesti myönteisiä vaikutuksia.

Välittömät kustannusvaikutukset

Osakeyhtiölaista aiheutuu yhtiöille vain vähäisiä välittömiä taloudellisia rasitteita. Ehdotuksessa näitä on kuitenkin mahdollisuuksien mukaan pyritty vähentämään.

Pienimpien yhtiöiden tilintarkastusvelvollisuuden poistamisen säästövaikutuksia on vaikea arvioida, koska tilintarkastuksesta on yhtiöille myös taloudellista hyötyä. HTM-tilintarkastajat ry. on kuitenkin arvioinut, että pienen yhtiön tilintarkastuksen vuosikustannus on yleensä alle 500 euroa vuodessa. Ehdotus on toisaalta laadittu niin, että esimerkiksi perustettava yhtiö tarvitsee aina hyväksytyn tilintarkastajan lausunnon osakepääoman maksamisesta. Ehdotus lisää siten osaltaan perustamiseen liittyviä kustannuksia.

Ehdotuksessa myös vähennetään erilaisia tilintarkastajien lausuntoja. Näiden lausuntojen hinnoittelusta ei ole käytettävissä tietoja. Usein on kuitenkin ollut kysymys lausunnoista, joita ei ole voitu antaa arviointikohteen puuttuessa.

Yhtiöjärjestyksestä luopumisen pitäisi alentaa yhtiön perustamistointien aiheuttamia kustannuksia niissä

yhtiössä, jotka tätä mahdollisuutta haluavat käyttää. Näiden yhtiöiden osalta myös rekisteriviranomaisen työmäärä vähenee, minkä pitäisi vaikuttaa alentavasti myös rekisterin perimiin maksuihin.

4.2 Organisaatio- ja henkilöstövaikutukset

Eräitä toimintoja ehdotetaan siirrettäviksi tuomioistuimilta ja lääninhallituksilta Patentti- ja rekisterihallitukselle. Toimintojen määrää ei vähennetä. Ehdotuksen kokonaisvaikutukset ovat siten vähäisiä.

Juttujen keskittäminen tiettyihin kärjäoikeuksiin vaikuttaa näiden kärjäoikeuksien työmääriä lisäävästi ja vastaavasti muiden kärjäoikeuksien työmääriä vähentävästi. Tehtyjen selvitysten mukaan juttumäärät ovat kuitenkin kokonaisuudessaan vähäisiä, joten muutosten ei pitäisi olla merkittäviä.

4.3 Vaikutukset talousrikollisuuteen ja harmaaseen talouteen

Ehdotuksella ei ole olennaisia vaikutuksia talousrikollisuuteen tai harmaaseen talouteen. Tilintarkastuspakosta luopumista koskevia selvityksiä kuitenkin jatketaan tilintarkastuslain uudistamistyöryhmässä.

5. Asian valmistelu

Oikeusministeriö julkaisi 7 päivänä heinäkuuta 2000 muistion ”Osakeyhtiölain uudistaminen – tavoitteena kilpailukykyisempi yhtiöoikeus”. Muistiossa arvioitiin mahdollisuuksia kehittää osakeyhtiölakia siten, että laki vastaisi paremmin yhtiöiden toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten asettamiin haasteisiin. Muistiossa esitettyjä toi-

mintaympäristön muutoksia on selostettu jaksossa 2.4.2.

Muistiossa arvioitiin, että yhtiöoikeudellisessa sääntelyssä olisi aikaisempaa selvemmin otettava tavoitteeksi yhtiöiden toimintaedellytysten turvaaminen. Tavoite sisältää vähemmistöosakkeenomistajien ja velkojien suojaamisen asianmukaisella tavalla, koska mahdolliset suojaamiseen liittyvät ongelmat ja kustannukset jäivät viime kädessä yhtiön itsensä vastattaviksi. Erityisten yhteiskunnan suojaintressien katsottiin olevan parhaiten järjestettävissä erityislainsäädännössä, kuten vero-, työ- ja ympäristölainsäädännössä.

Muistiossa esitettiin, että erilaisiin toimintaympäristön muutoksiin voitaisiin parhaiten vastata laatimalla nykyistä joustavampi osakeyhtiölaki. Joustavaan sääntelyyn arvioitiin voitavan pyrkiä laajentamalla sopimusvapautta, lisäämällä tahdonvaltaista sääntelyä pakottavan sääntelyn kustannuksella, nojautumalla osakeyhtiöoikeuden yleisiin periaatteisiin sekä korostamalla jälkikäteisten oikeussuojakeinojen merkitystä kieltojen ja muotomääräysten sijasta. Laajan tahdonvaltaiseen suuntaan kehitetyn taustasääntelyn katsottiin täyttävän nykyisen oikeusvarmuuden ja helppouden vaatimuksen mutta antavan samalla mahdollisuuden sopia yhtiökohtaisista tehokkaista menettelyistä. Muistiossa ehdotettiin lain uudistamisen tavoitteeksi sitä, että toimenpide, joka ei loukkaa kenenkään oikeutta, voitaisiin toteuttaa osakeyhtiölain sitä estämättä.

Muistiossa kiinnitettiin erityistä huomiota tarpeeseen kehittää oikeussuojajärjestelmää varsinkin siinä tapauksessa, että uusien yhtiöoikeudellisten ratkaisujen hakeminen lisääntyy ja lain tulkinnassa nojaututaan jossakin määrin aikaisempaa useammin nojautumaan yhtiöoikeuden yleisiin periaatteisiin.

Muistiossa korostettiin erityisesti pienten yhtiöiden näkökulmasta tarvetta selkeyttää lakia. Koska selonottoon liittyvät kustannukset ovat suhteellisesti suurimpia pienissä yhtiöissä, selkeydellä on pienten yhtiöiden kannalta erityinen merkitys.

Oikeusministeriö lähetti taustamuistion laajalle lausuntokierrokselle. Selvä enemmistö lausunnonantajista, mukana kaikki elinkeinoelämää edustavat tahot, kannatti muistiossa ehdotettua osakeyhtiölain kokonaisuudistusta sekä piti ehdotettuja lähtökohtia ja tavoitteita oikeina. Lausunnonantajilla oli huomattavasti yksityiskohtiin liittyviä näkökohtia sekä ehdotuksia sellaisista lain kohdista, joita pitäisi uudistuksessa pitää silmällä.

Taustamuistion saaman myönteisen lausuntopalautteen jälkeen oikeusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan uutta osakeyhtiölainsäädäntöä. Työryhmälle asetetut tavoitteet ja lähtökohdat perustuvat taustamuistiossa esitettyihin näkökohtiin.

6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

6.1. Riippuvuus muista esityksistä

Ehdotuksen tilinpäätöstä ja osittain omaa pääomaakin koskevat jaksot on laadittu IAS-sääntelyryhmän 13 päivänä joulukuuta 2002 päivää-

män väliraportin tietojen mukaan. Valmistelussa on käytetty myös tämän jälkeen IAS-sääntelyryhmän työstä saatuja tietoja. Näiltä osin ehdotus perustuu siten lähtökohtiin, jotka eivät ole lopullisia ja joiden muutoksilla saattaa olla vaikutuksia myös osakeyhtiölakiin ehdotettaviin säännöksiin.

Työryhmän maallikkotilintarkastajia ja tilintarkastuspakkoa koskevat ehdotukset ovat yhteydessä tilintarkastuslain kehitykseen. Kauppa- ja teollisuusministeriön asettama tilintarkastuslain uudistamistyöryhmä käsittelee myös tilintarkastajille asetettavia vaatimuksia ja tilintarkastuspakkoa koskevia kysymyksiä. Tämän työryhmän raportilla on olennainen vaikutus myös siihen, miten nämä kysymykset ratkaistaan osakeyhtiölaissa.

6.2 Kansainväliset velvoitteet

Edellä on kuvattu ehdotuksen suhdetta EU:n yhtiöoikeudellisiin direktiiveihin ja asetuksiin sekä kansainvälisiin tilinpäätösstandardeihin. Ehdotus on laadittu siten, että se täyttää EU:n yhtiöoikeudellisten säännösten vaatimukset. Ehdotus ei myöskään ole ristiriidassa kansainvälisten tilinpäätösstandardien kanssa.